

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

Metodika výkonu podpůrcovství

zpracoval Instand, z. ú.

Karlovy Vary 2015

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

I N S T A N D

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

Metodika výkonu podpůrcovství

zpracoval Instand, z. ú.

Karlovy Vary
2015

Obsah

1.	Úvod	6
1. 1.	Naše legislativa	11
2.	Podporované rozhodování	14
2. 1.	Co je podporované rozhodování?	14
2. 2.	Důsledky přístupu založeného na konceptu podporovaného rozhodování	16
2. 3.	Kdo je podpůrce a jaké jsou jeho role	17
3.	Zásady opatrovnictví, nápomoci při rozhodování a zastoupení členem domácnosti	20
3. 1.	Nástroje péče o dodržování zásad	21
4.	Proces podpory při rozhodování	22
4. 1.	Co nesmí podpůrce činit	25
4. 2.	Nerozumná rozhodnutí	25
4. 3.	Zástupná rozhodnutí	26
4. 4.	Oceňování, pozitivní přístup	26
4. 5.	Variety odpovědnosti podpůrce	26
5.	Metodik podpory při rozhodování	27
5. 1.	Kdo je metodik podpory při rozhodování?	27
5. 2.	Doporučená náplň práce metodika na základě zkušeností získaných v tomto projektu	28
5. 2. 1.	Vyhledat člověka	28
5. 2. 2.	Zkontaktovat se s člověkem a jeho blízkými	29
5. 2. 3.	Mapovat	31
5. 2. 4.	Plán podpory člověka	32
5. 2. 5.	Oslovování vhodných podpůrců, popřípadě propojovatelů	33
5. 2. 6.	Poradenství	34
5. 2. 7.	Varianta možné náplně dalších schůzek a činnosti metodika	34
5. 3.	Zajišťování lidí a vztahů v okolí člověka	35
5. 4.	Zdroje pro získávání a podporu vztahů	36
5. 4. 1.	Dobrovolnictví a spolupráce s metodikem podpory při rozhodování	36
5. 4. 2.	Kontext dobrovolnictví v ČR	37
5. 4. 3.	Typy dobrovolnictví	38
5. 4. 4.	Dobrovolníci v nestátních neziskových organizacích (NNO)	39
5. 4. 5.	Motivace dobrovolníků	39
5. 4. 6.	Nové trendy v dobrovolnictví a možnost jejich využití	39
5. 4. 7.	Fungování dobrovolnictví v Karlovarském kraji	40
5. 4. 8.	Spolupráce dobrovolnického centra s metodikem podpory při rozhodování	41
5. 4. 9.	Zájmové spolky a organizace	42
6.	Organizovaná podpora – varianty Microboardu v podmínkách ČR	44
6. 1.	Spolek	44
6. 1. 2.	Role metodika podpory při rozhodování	46
6. 1. 3.	První schůzka	46
6. 1. 4.	Další setkání	47
6. 1. 5.	Možné funkce spolku	47
6. 2.	Opatrovnická rada	49
6. 2. 1.	Založení opatrovnické rady	49
6. 3.	Svěřenský fond	50
6. 4.	Shrnutí	51

8. Závěrečné shrnutí	52
Přílohy Metodiky výkonu podpůrcovství	53
Příloha 1) Příklad VIZE a dalších nástrojů plánování budoucnosti	53
Příloha 2) Nástroj: Ujasnění si vize – příklad	56
Příloha 4) Mapa vztahů	58
Příloha 5) Příklad popisu historie člověka	58
Příloha 6) Formulář: důležité informace o člověku	60
Příloha 7) Příklad vyplnění formuláře: Důležité informace o člověku	62
Příloha 8) Tabulka přání a potřeb – příklad z praxe pana X.	65
Etický kodex podpůrce	67
Seznam použitých zdrojů	69

1. Úvod

Metodika výkonu podpůrcovství je (stejně jako *Metodika výkonu opatrovnictví*¹) jedním z výstupů projektu „*Modely podpory pro rozhodování lidí s mentálním postižením*“. Tento projekt byl realizován za podpory prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR v období od dubna 2012 do března 2015 v Karlovarském kraji. Projekt byl realizován, o. s. Instand ve spolupráci s partnery, Ligou lidských práv a Mental Disability Advocacy Center. V průběhu realizace projektu byla zmapována situace provádění veřejného opatrovnictví v kraji a vytvořena SWOT analýza². Byly hledány zdroje inspirace pro řešení témat pojmenovaných ve SWOT analýze, i dalších, která se objevila v průběhu realizace projektu, ve zkušenostech ze zahraničí. Byla vytvořena *Komparativně-právní analýza zahraničních modelů náhradního a podporovaného rozhodování*³. V projektu se realizovaly dvě zahraniční stáže v Britské Kolumbii v Kanadě a ve Švédsku⁴. Následně vznikla právní analýza využití těchto zahraničních modelů v prostředí ČR⁵. Současně byly vytvořeny dva vzdělávací kurzy, které byly realizovány v Karlovarském kraji pro cílové skupiny projektu. V průběhu projektu byl vytvářen model fungování opatrovnictví (včetně profesionálního opatrovnictví) a podporovaného rozhodování v podmínkách ČR, který byl poslední rok projektu zkoušen v praxi v Karlovarském kraji. Ze všech uvedených zdrojů autoři čerpali při tvorbě této metodiky. Celý projekt se realizoval v konzultačním procesu se zástupci jednotlivých relevantních subjektů v Karlovarském kraji, kteří se podíleli i na tvorbě této metodiky, případně s nimi byl diskutován obsah metodiky a byla jimi připomínkována.

Přístup společnosti k lidem s mentálním postižením prošel v historii celou řadou proměn. Historicky nejstarší „medicínský model“ interpretace postižení zdůrazňoval, že omezení, která v životě lidé s mentálním postižením zažívají, pramení přímo z jejich postižení, tzv. vady, kterou trpí. Novější přístupy a modely už vidí problém a překážky omezení ve společenských podmínkách, ve kterých lidé žijí. „Ekologický model“⁶ vychází z poznání, že člověk s postižením se může hodnotně podílet s ostatními občany na široké paletě lidských činností v běžném prostředí⁷. Ovšem řada věcí, které dělat nemůže, nesouvisí ani tak s jeho omezením intelektu či adaptivním chováním, ale s tím, že mu nedokážeme vytvořit vhodné prostředí, ve kterém by své možnosti mohl realizovat, a poskytnout mu dostatečnou podporu, kterou k tomu potřebuje. Jedním z nejdůležitějších „kapitálů“, hodnot či cenností, které člověk v životě má (podle autorů publikace dokonce ta vůbec nejdůležitější cennost), jsou vztahy s jinými lidmi. Člověk je předurčen k životu ve společnosti s druhými lidmi. Kvalita našeho života vychází do značné míry z kvality našich vztahů a z možnosti rozvíjet vzájemné důvěrné a srdečné vztahy s ostatními lidmi.

Koncept podporovaného rozhodování ukázal a (znovu) zdůraznil důležitost vztahů v životě každého člověka. Každý z nás se rozhoduje ve spolupráci s ostatními lidmi. Nikdo se nerozhoduje zcela sám. V osobních věcech se radíme s přáteli, v odborných věcech s relevantními odborníky. Možná ještě důležitější ale je, že škála mož-

1 Modely podpory pro rozhodování lidí s mentálním postižením. *Metodika výkonu opatrovnictví*. Karlovy Vary: Instand, z. ú., 2015. Dostupné z www.instand.cz/.

2 Dostupné z http://www.instand.cz/dokumenty/swot-analyza_201308301326151.pdf.

3 RITTICHOVÁ, Barbora a kol. *Komparativně-právní analýza zahraničních modelů náhradního a podporovaného rozhodování*. Karlovy Vary: Instand, o. s., 2013. Dostupné z http://www.instand.cz/dokumenty/pravnici-last_201312101337235.pdf.

4 Zpráva ze stáže v Britské Kolumbii v Kanadě dostupná z http://www.instand.cz/dokumenty/zprava-ze-staze-v-britske-kolumbii_201308301326489.pdf a Zpráva ze stáže ve Švédsku dostupná z http://www.instand.cz/dokumenty/zprava-ze-staze-ve-svedsku_201308301327131.pdf.

5 RITTICHOVÁ, Barbora a kol. *Analýza možností vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí ČR*. Karlovy Vary: Instand, o. s., 2014. Dostupné z http://www.instand.cz/dokumenty/analiza-moznosti-vytvoreni-institutu-profesionalniho-opatrovnika-a-podpurce-v-pravnim-protredi-cr_201501091001583.pdf.

6 LEČBYCH, Martin. Modely mentální retardace. *Psychologie dnes*. 2005, 11, 33-34. „Ekologický model“ je v anglosaském prostředí označován jako „sociální model postižení“, který definoval Mike Oliver (viz např. OLIVER, Mike. *The Individual and Social Model of Disability* [online]. [cit. 14. 01. 2015]. University of Leeds, 2005. Dostupné z <http://disability-studies.leeds.ac.uk/files/library/Oliver-in-soc-dis.pdf>) v opozici k pojetí postižení coby osobní pohromy.

7 Ve světě je hojně teoretizovaný a používaný zastřešující koncept tzv. samostatného života. Tento koncept klade na přední místo svobodu rozhodnutí, svobodu selhat a mít možnost se rozhodovat do maximální možné míry. Více informací o tomto konceptu například na <http://www.independentliving.org/>. V češtině například zde: <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=71>.

ných rozhodnutí a také kvalita každého rozhodnutí se zvyšuje, pokud máme dobré a důvěrné vztahy s lidmi, kteří s námi sdílejí svoje zkušenosti a znalosti. Přátelská pomoc nám také šetří finanční prostředky, které bychom jinak museli utratit za profesionální poradce a odborníky. Hodnota přátelství spočívá ale zejména v životní opoře a stabilitě, kterou poskytuje. V přirozených vztazích s druhými lidmi se může plně rozvíjet naše osobnost. Vztahy se učíme vytvářet už od dětství, nejprve s rodiči, pak dalšími příbuznými, vrstevníky, učiteli, lidmi pracujícími ve veřejných službách, i ostatními lidmi, tzv. veřejností atd.

Ukazuje se, že „sociální začleňování“, často opakovaný termín, je možné realizovat a naplnit jen pomocí přirozených běžných vztahů s ostatními lidmi v okolí. To je jádrem začlenění do společnosti.

Izolace lidí s postižením jako důsledek medicínského modelu péče

Přístup vycházející z medicínského modelu klade důraz na potřebu péče a vnímá člověka jako primárně neschopného fungovat ve společnosti. Nevidí problém ve společnosti, ale v člověku. Důsledkem tohoto přístupu je snaha o izolaci lidí definovaných jako lidé s postižením v uzavřených zařízeních, ústavech, kde je jim poskytována veškerá „péče“ zcela odděleně od zbytku společnosti⁸. Lidé s mentálním postižením, zejména ti narození před listopadem 1989, vyrůstali často bez rodičů, v takovýchto ústavech. „Rodiče“ jim tu dělal personál, který se střídal na směnách a který byl za svoji přítomnost placený. Děti žily izolovaně v ústavech s minimálním kontaktem s okolím, s přirozeným prostředím. Některé chodily alespoň občas na návštěvy domů nebo je navštěvovala rodina. Mnoho lidí s postižením však vyrůstalo pouze za zdmi ústavu. Dlouhodobý pobyt v ústavním zařízení má na člověka velmi negativní důsledky. Jedním z důsledků je tzv. hospitalismus, pojem, který definuje důsledky absence hlubších citových vazeb a podnětů, zahrnující apatii, nezájem, povadlost, poruchy spánku, poruchy vývoje atd.⁹ Dalšími důsledky života v ústavním zařízení jsou například absence modelů ženských a mužských rolí, rozvoj stratifikace a šikany, ztráta soukromí.¹⁰

Je potřeba znovu zdůraznit, že se jedná o důsledek systému péče a přístupu k lidem než o osobnostní rysy lidí samotných. Tento systém brání potenciálnímu rozvoji a potlačuje jedinečnost každého člověka.

Poměrně velká část dětí byla označena za takzvané „nevzdělavatelné“ a byla zproštěna povinnosti vzdělávat se. Děti, které měly to štěstí a mohly se vzdělávat, se často učily za zdmi ústavu anebo v lepším případě docházely do zvláštních škol, opět izolovaných od běžného školství a od vrstevníků. Tím byla opět omezena jejich možnost vytvářet přirozené vztahy, nebo se to vůbec učit. Lidé i po dosažení dospělosti zůstávali v ústavu, někteří tam vykonávali pomocné práce (v prádelně, kuchyni nebo na zahradě). V pozdějších letech dojížděli někteří z nich do chráněných a sociálně terapeutických dílen. I zde zůstávali ve společnosti jiných lidí s postižením, v uzavřené komunitě. Výjimečně někdo našel krátkodobé placené zaměstnání mimo ústav. Počet vztahů v životě takového člověka byl minimální, vážných a důvěrných vztahů bylo ještě méně, ne každý měl to štěstí, že takový vztah navázal třeba s někým z personálu.

Příběh pana K.:

Když jsem byl v ústavu, nechodil jsem do školy. V podstatě jsme tam celý den nic moc nedělali. Chodili jsme se procházet na dvůr, za zdi ústavu jsme sami nesměli. V sedm ráno jsme vstávali, pak jsme šli na snídani. Po snídani jsme byli v klubovně, kde jsme si povíдали a hráli jsme si. Chodili nás tam kontrolovat. Po obědě jsme měli polední klid, odpoledne jsme směli na dvůr anebo jsme byli v klubovně. Všude na dveřích byly koule, abychom nemohli odejít, v oknech byly mříže. V šest hodin byla večeře a pak jsme se směli dívat do půl desáté na televizi. Některé děti chodily na návštěvy domů, já jsem nechodil, ale navštěvovala mě sestra a později i bratr. V 15 letech mi řekli,

8 Ústavem myslíme specifický typ pobytové služby. Může se jednat o typy služeb jako např. domov pro osoby se zdravotním postižením, domovy se zvláštním režimem, domovy pro seniory. Tyto služby však mohou být provozovány i „neústavním“ způsobem, v menších domácnostech, bez jednotného režimu, individualizovaně podle potřeb uživatelů služeb. Pobytová služba domova nemusí být nutně ústavem. Neplatí ale, že pokud je služba poskytována v prostředí domácnosti, je poskytována neústavním způsobem. Nejde tolik o prostory (i když hrají důležitou roli), jako o způsob poskytování služby. Ústav jako tzv. totální instituci popsal sociolog Erwing Goffman v knize *Asylums (GOFFMAN, Erwing. Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates. London: Oxford, 1991).*

9 Stručně o hospitalismu např. zde: <http://www.psychoweby.cz/slovník/hospitalismus-syndrom-hospitalismu-co-to-je-vyznam-podle-slovníku/>.

10 Více např. MICHALÍK, Jan a kol. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011.

že půjdu pracovat, byl jsem rád, alespoň jsem se dostal za zdi ústavu. Měl jsem několik zaměstnání, například jsem pracoval v prádelně, takže umím mandlovat, také jsem dělal nábytek a jeden čas jsem pomáhal v pohřební službě. Nikdy jsem nedostal výplatu. Vše šlo pryč ústavu, zřejmě na pobyt. Dodnes nevím, několikrát jsem se ptal, ale neřekli mi to.

V současné době žije pan K. samostatně, podporu v oblasti péče o vlastní osobu potřebuje jen minimálně. Když byl v ústavu, byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, což bere jako velikou křivdu, a v blízké době by rád zažádal o navrácení svéprávnosti. Velkou událostí v jeho životě je, že dojíždí do školy, kde se, téměř ve svých padesáti letech, učí číst, psát a počítat, což mu v dětství nebylo umožněno.

V posledních letech se přístup k lidem s postižením hodně změnil, stále jsou však v České republice v kolektivních zařízeních ústavního typu tisíce lidí. Mnoha lidem s postižením, kteří vyrůstali a prožili desítky let v ústavu, se v posledních letech podařilo přestěhovat do chráněného bydlení anebo do nájemního bytu, kde využívají službu podporovaného bydlení. Přestože již žijí, jak to mnoho z nich nazývá, „svobodným“ životem, život strávený v ústavu zapříčinil to, že nemají dostatek kontaktů, mnohdy žijí izolovaně ve svém bytě a opět se stýkají pouze s lidmi, které znají z ústavu, anebo se svými veřejnými opatrovníky a asistenty. Je pro ně opravdu těžké vybudovat si kvalitní vztahy. Když se jich zeptáte, kdo je jim v životě nejbližší, často vám vyjmenují opět zaměstnance ústavu, ve kterém žili, klienty ústavu jako nejbližší kamarády nebo zaměstnance sociálně terapeutické dílny. Při praxi v projektu jsme se často setkali s tím, že lidé, kteří odešli z ústavu, si prozatím užívají chvíle „svobody“, a je pro ně krátce po přestěhování z ústavu těžké vyslovit nějaké přání nebo nenaplněnou potřebu. Pod dojmem nově nabyté svobody mají pocit, že nic nepotřebují. Prozatím si ještě neuvědomují, jaké mají možnosti například v oblasti trávení volného času. To, že mohou jít do kina, na taneční zábavu nebo chodit na počítačový kurz do místní knihovny, sprátelit se s někým, kdo je vezme na ryby, vídat se s ostatními lidmi apod.

Příklad z praxe:

Pan X. – rok po přestěhování z ústavu do domu s pečovatelskou službou:

Ptáte se mě, co bych si přál? Asi nic, jsem spokojený. Můj sen byl dostat se z ústavu, mít svobodu. Tady se nemusíte nikomu zpovídat, nemusíte říkat, kam jdete, kdy přijдете, co jdete dělat. Jsem teď konečně svobodný!

Lidé s postižením, kteří zůstávali v rodinách, na tom nebyli s kontakty a kamarády často o moc lépe. Měli zřejmě o něco více vztahů s lidmi, kteří nebyli placeni za to, aby se s nimi vídali, nebo kteří nebyli z okruhu „komunity“ lidí s postižením, kamarádů z chráněných dílen a speciálních škol. Častěji se ale jednalo zřejmě spíše o známé rodičů nebo ostatních členů rodiny. I jejich situace se mění jen velmi pomalu.

Příklad z praxe:

Maminka dvou postižených dcer:

Dcery navštěvují každý den denní stacionář, jsou tam spokojené a mají tam kamarády. Stacionář navštěvují již přes dvacet let. Všichni jejich kamarádi jsou také postižení, nemají žádného „zdravého“ kamaráda. Jedna z dcer chce trávit hodně času doma, nemá ráda nové věci a změny. Druhá dcera by ale nějakého kamaráda uvítala, ráda chodí do bazénu, do kina, chtěla by si zajít do cukrárny. Já s ní tyto aktivity absolvovat nemohu, vzhledem k tomu, že druhá dcera se jich účastnit nechce a tráví raději čas doma. Přátele a rodinné známé máme, ale nikoho, kdo by dceru vzal na její oblíbené aktivity. Před několika lety jsme se přestěhovali sem na vesnici, dříve jsme bydleli ve městě, kde jsme měli mnoho známých. Postupně se ale vztahy zprétrhaly a naši známí nás již nenavštěvují.

Vztahy a radost z rozhodování

Každý člověk potřebuje vztahy, protože ve vztazích rozvíjí i sám sebe, učí se vzájemnosti, dávání a brání, uvědomuje si svoje hranice atd. A také se rozhoduje. Ve vztazích, ve spolupráci, podle dobrých, nebo špatných vzorů ostatních, minimálně sdílí s někým svůj názor. Většina z nás má nějakou přirozenou síť podpory. I rozhodovat se člověk postupně učí v síti vztahů. Pokud za něj někdo rozhoduje, nemá důvod ani příležitost se čemukoli učít. Kdyby za nás za všechny od dětství až do dospělosti někdo rozhodoval a nebyli bychom podporováni v hledání samostatných rozhodnutí, nikdy bychom se to nenaučili. I naše vztahy s ostatními lidmi by byly zřejmě jiné a i my

bychom byli jiní. Lidé, kteří vyrůstali v ústavěch, nebyli zvyklí se rozhodovat, většinou za ně rozhodoval někdo jiný (opatrovník nebo personál z ústavu). I proto mohou po odchodu z ústavu jednat zpočátku spíše impulsivně a rozhodovat se často jen z radosti z rozhodování.

Příklad z praxe:

Pan K. rád soutěží. Věděl, že může vyhrát hodnotnou cenu, když si zakoupí vánoční kolekci. Nakoupil si jich najednou velké množství a utratil za ně mnoho peněz. Jeho rozhodnutí se mu ale vyplatilo – vyhrál domácí kino.

Manželé H. nakupují jogurty podle samolepek, které jsou k nim přidávány. Mají z nich velkou radost a samolepkami si vylepují kuchyňskou linku a skříně v kuchyni. V ústavu dostávali všichni stejný jogurt, nemohli si vybrat ani jeho příchutí, natož jogurt se samolepkami.

„Obyčejná“ přítomnost

Člověk může podporovat druhého při rozhodování nejen v nějakém konkrétním rozhodnutí, ale i v běžné interakci, jen svou přítomností a přirozenou interakcí. Lidé zpravidla neumí formulovat na požádání okamžitě svá přání. Pokud přijdete za člověkem a zeptáte se ho například: „Chceš si koupit televizi, nebo jet raději na dovolenou?“, málokdo se dokáže ihned rozhodnout. Většina z nás si musí takové rozhodnutí promyslet, zvážit všechna pro a proti, poradit se se svým okolím a pak se rozhodnout. Právě proto, že rozhodování je proces, který se proměňuje a vyvíjí, je velmi důležité, aby podpůrce člověka dobře znal a aby s ním trávil společný čas.

Podpora při rozhodování může ale spočívat i v docela „obyčejné“ přítomnosti jiného člověka. Jak možná sami dobře znáte ze svého života, potřebujete často „jen“ mluvit o svých problémech, otázkách, které řešíte, říci si je nahlas. Tím, že je někomu řeknete, dáte je do vět a souvětí, dostanou ve vašich myšlenkách konkrétní podobu a mnohem lépe a snáze se vám pak s problémy pracuje. Dostanou hranice, jméno, nějak je uchopíte. Pokud vám na ně druhý člověk řekne spontánně svůj názor, vám to může pomoci i při rozhodnutí o řešení problému. Tím, že spolu dva lidé tráví společný čas a povídají si zdánlivě o ničem, neustále se utvrzují o své identitě a pomáhají vytvářet společnou sociální realitu¹¹. Pomáhají si definovat problémy, dávat jim hranice a nacházet jejich řešení.

Co je potřeba pro rozvíjení vztahů?

Aby mohlo dobře fungovat podporované rozhodování, je potřeba mít vztahy. Koncepte podporovaného rozhodování z podstaty věci podporuje rozvoj vztahů člověka. Aby si člověk mohl vytvořit funkční síť vztahů, potřebuje k tomu mít příležitosti. Žít v rodině, mít možnost chodit do škol s ostatními, mít možnost pracovat s ostatními, mít možnost vídat se s ostatními, tj. bydlet někde v blízkosti, mít dostatek prostředků na společně trávený čas, mít dostatek asistence, vstřícné okolí poskytující příležitosti atd. Lidé s postižením mají těchto vztahů většinou velmi málo. Ti, kdo nyní žijí ve svých bytech, mají placenou práci a tráví volný čas se svými koníčky, si teprve začínají vztahy okolo sebe budovat, a tím i nacházet nové známé a přátele. My, kteří jsme nevyrůstali v ústavě, máme většinou tyto vztahy již několik let – ze školy, z práce, z různých volnočasových aktivit.

Role této metodiky

Tato metodika se zaměřuje na podporované rozhodování v širší perspektivě. Popisuje podporované rozhodování, ale také nastiňuje další podmínky a aspekty, které musí být naplněny, aby mohlo podporované rozhodování dobře fungovat. Důležitá je, jak vyplývá ze zkušeností z realizace projektu, koordinační a metodická role pro podporu podpůrců, minimálně v době zahájení jejich činnosti, nebo podpory jejich činnosti. Díky tomu se může podporované rozhodování rozvíjet a měnit postupně postoje společnosti i konkrétních lidí k lidem s postižením.

¹¹ Poválečná sociální psychologie rozvinula teze amerického sociologa G.H. Meada v různých sociálně interakčních teoriích identity. (Kubátová 2009, s. 146-184).

Lidé s mentálním postižením ve svém životě potřebují podporu, aby mohli síť vztahů rozvíjet. Tato podpora by měla spočívat na jedné straně v zajištění dostatečné asistence, možnosti bydlení v přirozeném prostředí, prostředků a příležitostí pro rozvíjení společenských aktivit a koníčků apod. Druhá část podpory by se měla zaměřit na zajištění možností pro navazování vztahů a jejich rozvíjení. Třetí část podpory by měla umožňovat legální realizaci vlastních rozhodnutí formou podporovaného rozhodování, tedy maximálně omezit užívání institutu opatrovnictví a náhradního rozhodování.

To je také důvodem, proč se v novém občanském zákoníku objevila možnost využít nápomoci při rozhodování. Naše společnost si uvědomila, že každý člověk je schopen se rozhodnout, pokud má k tomu dostatečnou podporu. Je to přirozený rozhodovací proces, který využívá každý z nás. Za zajištění dostatečné podpory je zodpovědná společnost, ne člověk s postižením. Základní teze tohoto přístupu jsou obsaženy v Úmluvě OSN o právech osob se zdravotním postižením, kterou ratifikovala i Česká republika, a to už v roce 2009. Tato Úmluva je založena na principu rovnoprávnosti, zaručuje osobám se zdravotním postižením plné uplatnění všech lidských práv a podporuje jejich aktivní zapojení do života společnosti.¹²

Tato metodika obsahuje rovněž návrh Etického kodexu podpůrce, který je zařazen na konci textu.

Pojmy používané v této metodice

Nápomoc při rozhodování – Právní termín uvedený ve smlouvě o nápomoci při rozhodování podle nového občanského zákoníku.

Podporované rozhodování – V metodice je chápáno jako širší pojem než nápomoc při rozhodování – termín uvedený v zákoně. Zahrnuje i podporování při rozhodování, které není institucionálně, smluvně ošetřeno a odehrává se v běžném životě při běžné každodenní interakci a komunikaci.

Podpůrce – Osoba, která podporuje někoho při rozhodování nebo vykonává nápomoc při rozhodování. Spadá sem jak osoba, která podporuje někoho podle občanského zákoníku, tak osoba, která nemá uzavřenou smlouvu o nápomoci při rozhodování a přitom člověka (fakticky) podporuje při rozhodování.

Metodik podpory při rozhodování (v metodice většinou jen jako metodik) – Osoba, která pomáhá ve spolupráci s okolím člověka zmapovat jeho potřeby a definovat plán jeho podpory (plán života). Následně iniciuje vytvoření, rozvoj a případně i vznik koordinace sítě podpory kolem člověka, ovšem pouze po nezbytně nutnou dobu, tedy dokud není člověk sám, nebo síť lidí kolem něj, schopná převzít činnosti metodika. Pak poskytuje poradenskou činnost a může asistovat při případném řešení konfliktů.

Člověk, Podporovaný – Člověk čerpající podporu při rozhodování je v textu metodiky označován jednoduše jako „člověk“ bez přívlastků, nebo jako „podporovaný“.

¹² Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (Convention on the Rights of Persons with Disabilities), New York: OSN, 2006. Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/10774/umluva_CJ_rev.pdf.

1. 1. Naše legislativa

V novém občanském zákoníku je jako jeden z alternativních nástrojů k opatrovnictví uvedena i tzv. nápomoc při rozhodování. Výklad důvodové zprávy k návrhu nového občanského zákoníku k tomu uvádí následující:¹³

„Návrh zákonné úpravy podpory při rozhodování vychází z pojetí tzv. podporovaného rozhodování (supported decision-making). Podle tohoto pojetí v určitých případech postačí asistence jiné osoby – ve funkci do určité míry formalizované – která se bude účastnit právních jednání podporované osoby, aniž je nutné zasahovat do její svéprávnosti. Podpůrce tudíž na rozdíl od opatrovníka nejedná namísto osoby se zdravotním postižením, ale jedná společně s ní.

....

Navržená úprava podpory při rozhodování vychází zejména z čl. 12 odst. 3 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, podle kterého členské státy musí přijmout odpovídající opatření, aby osobám se zdravotním postižením umožnily přístup k asistenci, kterou mohou potřebovat při uplatňování svéprávnosti.

...

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením vyžaduje v čl. 12 odst. 4 přijmout v dané souvislosti také odpovídající a účinná opatření zamezující zneužití. Proto se navrhuje podmínit vznik závazku mezi podporovaným a podpůrcem soudním schválením smlouvy o poskytování podpory s tím, že podpůrce jmenuje soud. Tím se umožní soudu, aby podpůrce popřípadě i odvolal, jsou-li pro to zákonné důvody. Kromě toho se navrhuje relativně podrobně vymezit rozsah podpůrcoví působnosti.“

Podpůrce, který má uzavřenou smlouvu o nápomoci při rozhodování podle nového občanského zákoníku: Tato smlouva stanoví pravidla pro výkon nápomoci při rozhodování, povinnosti a práva podpůrce.¹⁴ Zákon stanoví také účinnost smlouvy o nápomoci schválením soudem.

Výhody uzavření smlouvy o podpůrcovství mohou být následující:

- Možnost účastnit se schůzek a jednání s člověkem (na úřadech, u lékaře, v bance apod.) a podporovat ho při těchto jednáních.
- Možnost hájit práva osoby, pokud je umístěna ve zdravotním ústavu nebo v sociálních službách v rámci detenčního řízení¹⁵.
- Člověk, který u soudu žádá o navrácení svéprávnosti, může mít větší šanci svéprávnost získat, pokud navrhne možnost mít podpůrce.
- Možnost změnit podmínky smlouvy, nebo ji uzavřít s jiným podpůrcem.

Zákon stanovuje, že člověk může mít, pokud to potřebuje, smlouvu s podpůrcem pro nápomoc při rozhodování, a zároveň nebýt omezen ve svéprávnosti. Podpůrců může být i více (§ 45). Uzavřením tzv. smlouvy o nápomoci „se podpůrce zavazuje podporovanému, že bude s jeho souhlasem přítomen při jeho právních jednáních, že mu zajistí potřebné údaje a sdělení a že mu bude nápomocen radami“. Tuto smlouvu musí schválit soud. Smlouva může být uzavřena pouze v ústní formě, ale k uzavření smlouvy musí dojít před soudem (§ 46). V rámci soudního jednání je pak smlouva zapsána do soudního protokolu. „Podpůrce nesmí ohrozit zájmy podporovaného nevhodným ovlivňováním, ani se na úkor podporovaného bezdůvodně obohatit.“ Musí tedy respektovat přání a vůli podporovaného člověka. Jeho rady mohou směřovat k ochraně člověka, ne však k vlastnímu obohacení.

¹³ Jedná se o výňatek z textu, plný text je dostupný například na <https://www.obczan.cz/zakon/noz/cast-prvni/hlava-ii/dil-2/oddil-2?detail-item-137-comments-item-209-expanded=1 & detail-item-137-comments-item-209-item-132-comments-item-2683-expanded=1 & detail-item-137-comments-item-209-item-132-comments-item-1467-expanded=1 & do=detail-item-137-comments-item-209-export>.

¹⁴ Byť jen velmi obecně. Zatímco v zahraničních právních úpravách mají tato ustanovení značný prostor (například jistá obdoba tohoto institutu Dohoda o reprezentaci v Britské Kolumbii má vlastní zákon), český zákonodárce věnoval pravidlům o podpoře pouhé čtyři paragrafy, což je zcela nedostatečné, o to více, jedná-li se o zcela nový institut.

¹⁵ Zákon o zvláštních řízeních soudních stanoví právo podpůrce, pokud je osoba bez svého souhlasu ve zdravotním ústavu či je omezována na osobní svobodě v zařízení sociálních služeb, uplatňovat ve prospěch umístěného všechna jeho práva vzniklá v souvislosti s převzetím nebo držením v takovém zařízení, dle § 68 z.ř.s.(z.č. 292/2013 Sb.)

„Podpůrce postupuje při plnění svých povinností v souladu s rozhodnutími podporovaného.“ V tomto paragrafu se implicitně odkazuje na neutralitu podpůrce. „Pokud podporovaný právně jedná v písemné formě, může podpůrce připojit svůj podpis s uvedením své funkce, popřípadě i s údajem o podpoře, kterou podporovanému poskytl; podpůrce má i právo namítat neplatnost právního jednání podporovaného.“ (§ 47). Podpůrce má tedy také prostor pro vlastní ochranu, tím, že popíše způsob a obsah své podpory. Může také namítat neplatnost právního jednání podporované osoby, zejména v případě, že se dozví o nevýhodné smlouvě, která jí byla uzavřena. Podpůrce může odvolat soud na návrh podporovaného, nebo pokud podpůrce závažně poruší své povinnosti (§ 48). Samozřejmě se ale strany mohou na základě dohody domluvit na tom, že již dále nechtějí spolupracovat, a smlouvu ukončí. Tato informace se musí co nejdříve oznámit soudu (ten ji zapíše do systému evidence obyvatel).

Registrace smlouvy

Výhodou registrace smluv o nápomoci může být větší míra její akceptace ze strany veřejných služeb a úřadů a možnost ochrany před potenciálním zneužitím. Například v Britské Kolumbii, provincii Kanady, existuje registr tzv. Dohod o reprezentaci, což jsou smlouvy významem a náplní podobné smlouvám o nápomoci při rozhodování. V budoucnu se předpokládá, že podobný registr vznikne i v ČR právě pro smlouvy o nápomoci při rozhodování. O podobě registru a podmínkách jeho provozu se bude ale ještě jednat. Není jasné, zda bude povinnost smlouvy registrovat, nebo zda to bude dobrovolné, a jaké to s sebou ponese výhody, případně nevýhody.

Dnes jsou smlouvy o nápomoci ze zákona evidovány v systému evidence obyvatel, na základě zákona o evidenci obyvatel, č. 133/2000 Sb., § 3 odst. 3 písm. i). Problémem je však velmi omezený rozsah osob, které mají do tohoto systému přístup. Z toho důvodu nemůže tato evidence momentálně sloužit k témuž účelu jako zahraniční registr dohod o reprezentaci.

Podpůrce bez smlouvy

Podpůrcem může být i člověk, který není oficiálně zaregistrovaný a nemá uzavřenou Smlouvu o nápomoci. **To, že je podpůrcovství nově stanoveno jako zákonná varianta k opatrovnictví, nutně neznamená, že každý, kdo chce podporovat člověka při rozhodování, musí mít uzavřenou smlouvu podle zákona.** S uzavřením smlouvy samozřejmě přicházejí pozitiva a bonusy vyplývající ze zákona – viz výše. Každý, kdo chce podporovat nebo už podporuje člověka při rozhodování, by měl zvážit, jestli nebude výhodnější uzavřít smlouvu o nápomoci a zkontrolovat to přímo s podporovaným. Na druhou stranu pokud podpůrcovství funguje na neformální bázi a uzavření smlouvy by bylo některou ze stran vnímáno jako příliš formální bariéra, je lepší nechat věci tak, jak jsou.

Příklad z praxe:

Paní R. byla omezená ve svéprávnosti, opatrovníka jí vykonával bratr. Paní R. má blízký vztah k „tetě“, která ji již dlouhou dobu v životě podporuje. S paní R. jsme se pokusili „tetu“ oslovit s tím, zda by nechtěla uzavřít smlouvu o nápomoci a mohla tak doprovázet paní R. na úřadech a u lékaře a zároveň ji podporovat při těchto jednáních. „Teta“ odmítla poskytovat paní R. podporu formálně, tedy na Smlouvu o nápomoci. Z jejího jednání byly patrné obavy z účasti u soudu, nechtěla se také podpisem Smlouvy o nápomoci k ničemu zavázat, důvodem byl prý její zdravotní stav a stáří. Slíbila ale, že budou i nadále s paní R. v kontaktu, tak jako byly doposud.

V průběhu mapování situace podporovaných bylo u většiny zjištěno, že mají ve svém okolí alespoň jednoho člověka, který je v životě podporuje. Když však byli tito lidé osloveni a požádáni, aby uzavřeli Smlouvu o nápomoci, vždy odmítli. Dávali přednost poskytování podpory člověku neformálním způsobem – tedy bez Smlouvy o nápomoci. Důvodem je nejspíš přirozená obava lidí z úředního aktu a z povinností z něj vyplývajících. Pak také obava z povinností samotné, dotýčný se cítí příliš svázán závazky. Nutno říci, že tato obava je spíše neopodstatněná a je třeba o tom s lidmi mluvit a diskutovat o reálné závaznosti oficiální smlouvy, v kontrastu k výhodám plynoucím z možnosti účasti při důležitých jednání člověka (na soudu, v bance, u lékaře atd.), kdy člověk podporu reálně potřebuje.

Příklady činnosti podpůrců v praxi v rámci projektu:

V průběhu projektu se metodik podpory při rozhodování setkal s tím, že si lidé chodili k podpůrcům hlavně pro radu a svěřovat se jim se svými starostmi. Jeden pán poprosil podpůrce, aby mu pomohl vybrat a koupit notebook, také se na něho obrátil, když potřeboval pomoci se stěhováním. Podpůrkyně manželů zase kromě výše uvedeného, pomáhaly najít volnočasové aktivity a zapojit tím manžele více do společenského života ve městě, kam se nedávno přistěhovali. Paní J. zase pomáhala dvě sestry připravit na odchod z ústavu do jejich bytu (trénovala s nimi cestování, vaření, nakupování, vybíraly společně nábytek a doplňky do bytu).

2. Podporované rozhodování

2.1. Co je podporované rozhodování?

Koncept tzv. mentální protézy jako východisko pro podporované rozhodování

Americká filozofka Anita Silvers vytvořila teoretický koncept pro podporované rozhodování, který popisuje ve svém článku „Vztah jako mentální protéza“¹⁶. Při svých úvahách vytváří paralelu mezi vztahem a protézou. Svoji úvahu vedla následujícím způsobem. V posledních letech se prudce zvýšila účinnost vyráběných protéz i stupeň jejich integrace do těla člověka. Lékaři jsou čím dál tím více schopni propojit protézu s nervovým systémem člověka, který pak dokáže lépe ovládat propracovanou mechaniku například umělé ruky. Silvers vede paralelu mezi touto do těla člověka integrovanou protézou a vztahem. Lidé s mentálním postižením mohou někdy potřebovat podporu („protézu“) pro to, aby se mohli rozhodovat, aby si mohli zachovat co nejvíce ze svých rozhodovacích kompetencí a nebyli jednoduše zbavováni způsobilosti právně jednat. Takovou podporu jim může poskytnout protéza ve formě důvěrného vztahu s někým, kdo dotyčného člověka dobře zná. Čím více kvalitnějších vztahů, tím je mentální schopnost člověka samostatně se rozhodovat silnější. Vztahy tvoří protézu, důvěrnost vztahu a znalost člověka vytváří podle této metafory účinné propojení s nervovou tkání dotyčného. Základem podpory pro rozhodování je v tomto případě důvěrný vztah s jiným člověkem, který může pomoci se rozhodnout.

Definice podporovaného rozhodování

„Tato alternativa k opatrovnictví je založena na skutečnosti, že s náležitou podporou je osoba, která by byla jinak považována za nespolečenskou, schopna činit rozhodnutí.“¹⁷

„Nástroj v právně regulovaných rozhodovacích procesech na ochranu práva na sebeurčení pro osoby ohrožené tím, že toto právo ztratí. Poskytuje právní uznání a status důvěryhodným lidem, aby mohli napomáhat po všech stránkách chránit člověka při jeho

- osobním rozhodování,
- schopnosti reflektovat,
- a v jeho osobní identitě – vytváření koherentního příběhu.

Uznání, založené na narativní etice, že naše těla a naše „já“ jsou nejlépe vytvářena a zakoušena společně s ostatními v rámci osobního životního plánu.“¹⁸

Volně přeloženo se tedy jedná o nástroj využívaný pro zajištění právního uznání lidem, jejichž hlas (a jejich přání a potřeby) by nemusel být vyslyšen. Umožňuje blízkým a důvěryhodným lidem podporovat (chránit) člověka, aby byla uznána jeho schopnost se rozhodovat a schopnost reflektovat svá rozhodnutí, přání a potřeby a aby měl možnost rozvíjet kontinuálně svoji osobní identitu společně s ostatními, ve vztazích a v kolektivu.

16 SILVERS, Anita. *Moral status: What a bad idea!* [online]. Scoping paper for In: *From the Margins: New Foundations for Personhood and Legal Capacity in the 21st Century*. University of British Columbia, 4/29/11-5/1/11. [cit. 02. 03. 2014]. Dostupné z http://cic.arts.ubc.ca/files/2014/07/MORAL_STATUS_SCOPING_PAPER_-_Final___Anita_Silvers.pdf.

17 CARTER, Barbara. *Supported decision making – Background and discussion paper* [online]. The Office of the Public Advocate, listopad 2009 [cit. 2014-02-03]. Dostupné z www.publicadvocate.vic.gov.au/file/file/Research/Discussion/2009/0909_Supported_Decision_Making.pdf.

18 BACH, Michael. *Legal Capacity, Personhood and Supported Decision-Making* [online]. [cit. 14. 01. 2015]. Canadian Association for Community Living, January 2006. Dostupné z http://supporteddecisionmaking.org/sites/default/files/legal_capacity_personhood_sdm.pdf.

Koncept podporovaného rozhodování vychází z následujících předpokladů:

- Lidé jsou schopni činit rozhodnutí o většině oblastí svého života.
- Vůle je vlastní každému člověku, každý člověk ji může vyjadřovat a jejím prostřednictvím může činit právoplatná rozhodnutí.
- Člověk by měl dostat jakoukoliv podporu, kterou potřebuje, nebo si přeje dostat, aby mohl učinit rozhodnutí.
- Kompetenci se lze naučit, lze jí ovlivnit, vylepšit a potlačit.
- Osoba má a zachovává si kontrolu nad rozhodnutím a nese za ně zodpovědnost.
- Lidé mají právo podstupovat rizika.
- Lidé nečiní vždy dobrá rozhodnutí, ale učí se ze svých omylů a zkušeností.
- Podporované rozhodování musí být vždy učiněno za plného souhlasu jak podporovaného, tak podpůrce.
- Podpora by měla být nezávislá na poskytování služeb.¹⁹

Klasický model podpory také obsahuje tyto předpoklady:

- Dlouhodobý vztah důvěry s jedním, nebo více osobami.
- Neplacené podpora obvykle čerpaná od přátel, rodiny, komunity.
- Pružné reagování na různé potřeby v různých časech.
- Dohoda všech zúčastněných na podpoře člověka v dosažení a vyjádření jeho rozhodnutí.
- Dohoda o tom, jaké typy rozhodnutí se uskuteční prostřednictvím podporovaného rozhodování.
- Poskytování informací a vysvětlení v jednoduchém jazyce (plain language).²⁰

Podporované rozhodování je nejlépe vykonávané co nejpřirozenější cestou, v obyčejném kontaktu a ve společném sdílení. Zvýšený důraz je kladen pouze na sebereflexi člověka a neustále oddělování postojů a hodnot podpůrce od postojů a hodnot člověka, kterému pomáháte se rozhodnout. Pokud člověk nemá nikoho takového, s kým by mohl minimálně běžně komunikovat, nebo jen minimum lidí, je potřeba pokusit se takové vztahy získávat a rozvíjet.

Tento proces je však poměrně dlouhodobý, předchází mu zmapování situace podporovaného člověka a jeho vztahů v nejbližším okolí. Následuje oslovení lidí, kteří by byli ochotni člověka podporovat. Budování nových a důvěryhodných vztahů je dlouhodobý proces trvající většinou měsíce i roky.

Příklad z praxe:

Dvě sestry se po mnoha letech života v ústavu měly v rámci transformace pobytových sociálních služeb přestěhovat do svého bytu. Během přípravy na stěhování z ústavu se seznámily s dobrovolnicí, která jim měla přechod do nového bytu usnadnit. Dobrovolnice popsala, že navázání důvěrného vztahu s oběma sestrami trvalo poměrně dlouhou dobu. Nejprve se seznamovaly tím, že společně trávily volný čas - jezdily na výlety, chodily do kina, na procházky, do kavárny. Vztah se nadále prohluboval tím, že dobrovolnice sestrám pomáhala připravit se na odchod z ústavu do jejich nového bytu - sháněly společně vybavení do bytu, vybíraly výmalbu pokojů, učily se vařit, nakupovat a cestovat, prostě vše, co sestry mohly po přestěhování z ústavu potřebovat a neměly možnost se to zatím naučit. Po přestěhování z ústavu do bytu se vztah s dobrovolnicí dále prohluboval a teprve po dvou letech může dobrovolnice říci, že jí sestry naplno důvěřují, svěřují se jí a chodí si k ní pro radu.

¹⁹ Carter 2009.

²⁰ Tamtéž.

2. 2. Důsledky přístupu založeného na konceptu podporovaného rozhodování

- **Zvýšení běžných kontaktů a možností v životě člověka (například prostřednictvím nabídky různých zájmových i „profesionálních“ aktivit).**

Příklad z praxe:

Pan X. je omezen ve svéprávnosti a má ustanoveného veřejného opatrovníka, a to proto, že mu zemřela matka, která ho podporovala. Pan X. by zřejmě mohl fungovat samostatněji bez opatrovníka, a sám o tom i uvažuje, pokud by měl jinou podporu (při rozhodování i v jiných věcech) zajištěnou v komunitě. Při mapování situace pana X. zjistil metodik podpory při rozhodování, že by se pan X. rád stýkal s lidmi, kteří mají, tak jako on, zálibu v opravování rádií. Proto byl kontaktován radioklub, který panu X. nabídl účast na jejich pravidelných setkáních. Snahou metodika je v tomto případě pomoci panu X. začlenit se do aktivit radioklubu a pomoci mu s někým se tam spřátelit a získat tak potenciální podpůrce. V této činnosti by také mohl dobře fungovat propojovatel (viz kapitola 5.3 v této metodice), pokud by se jej podařilo zajistit.

Uvádíme zde také příklad toho, že někdy nemusí být vhodné nutit lidem aktivity pro navazování kontaktů za každou cenu, byť s dobrým úmyslem. Přesto je zpravidla dobré to vyzkoušet, aby člověk získal novou zkušenost a měl možnost se rozhodnout a vybrat si.

Příklad z praxe:

Panu H. bylo nabídnuto několik volnočasových aktivit (rybaření, péče o zahrádku), avšak po nějaké době se jich přestal účastnit. Nakonec bylo zjištěno, že tyto aktivity narušují jeho soužití s manželkou. Manželka, která je zvyklá trávit celý den pouze se svým manželem, nerada vidí, když pan H. tráví svůj volný čas bez ní. Na druhou stranu odmítá ho na jeho koníčky doprovodit, protože jí tyto aktivity nebaví. V tomto případě se metodik podpory při rozhodování a podpůrci manželů H. snažili zajistit různé volnočasové aktivity, nakonec však bylo zjištěno, že manželům jejich soužití zřejmě naprosto vyhovuje a že v současné době nestojí o vyplnění volného času. U lidí, kteří odejdou z ústavu, se stává, že se zájem o různé činnosti mimo domov objeví až po nějaké době, kdy si dostatečně „užijí“ soukromí v novém bydlení.

- **Plánování budoucnosti – stabilita člověka v běžném životě.**

Příklad z praxe:

Maminka dvou postižených dcer požádala metodika podpory při rozhodování o pomoc s plánováním budoucnosti pro své dcery. Obě žijí od narození v rodině, maminka se o ně stará společně se svým přítelem. Každý všední den navštěvují dcery denní stacionář, kde jsou obě moc spokojené a mají zde kamarády. Maminka se obává, aby dcery nemusely do ústavu, až se o ně jednou nebude moci postarat. Představa, že by dcery žily v ústavu, je pro ni noční můrou. Proto se rozhodla naplánovat jejich budoucnost tak, aby jednou, až se o ně již nebude moci starat, nemusely do ústavu, žily spokojeným životem a měly naplněny veškeré své potřeby. Chtěla by vytvořit síť podporujících osob, které by podporovaly její dcery při rozhodování a zároveň případně fungovaly i jako koordinátoři podpory. Plánování budoucnosti je důležitým podpůrným nástrojem systému podporovaného rozhodování, protože umožňuje v dlouhodobějším časovém horizontu obrátit pozornost na rozvoj sítě osob, které mohou následně člověka podporovat při rozhodování a případně i koordinovat jemu zajišťovanou faktickou podporu sociálních i jiných veřejných služeb atd. Metodik by měl být nositelem této informace a iniciátorem takovýchto přístupů.

Žádoucím důsledkem v ideálním případě může být navrácení svéprávnosti, jak ukazuje příklad z praxe.

Příklad z praxe:

V rámci projektu se jednalo o navrácení svéprávnosti paní H. Soudní znalkyně ve svém posudku nedoporučila navrácení svéprávnosti, a po prvním soudním jednání to vypadalo, že soud rozhodne v souladu se znaleckým posudkem. Metodik proto ve spolupráci se službou, kterou paní H. využívá, napsal vyjádření na soud, ve kterém popsal reálnou situaci paní H a uvedl důvody podporující navrácení svéprávnosti. Soud uznal, že paní H. má podporu služby chráněného bydlení, a nakonec jí navrátil svéprávnost s ustanovením opatrovníka. Veřejný opatrovník bude paní H. pouze pomáhat s hospodařením s finančními prostředky. Paní H. měla po celý život opatrovníka, který nakládal s jejími penězi, a proto neměla nikdy možnost se to naučit. Od té doby, co žije v chráněném bydlení, se společně s asistentkami učí nakládat se svými finančními prostředky a dělá v tom velké pokroky. Pokud by se následně podařilo paní H. zajistit dostatečnou podporu při rozhodování ze strany podpůrců, nemusela by využívat veřejného opatrovníka a mohla by hospodařit za podpory služby a konzultace podpůrců.

Shrnutí rozdílů mezi možnými důsledky praxe výkonu opatrovnictví a podporovaného rozhodování

Opatrovnictví	Podporované rozhodování
Přístup orientovaný na kontrolu	Přístup orientovaný na podporu
Omezení kompetence člověka	Podpora rozvoje kompetencí člověka
Rozhodování za člověka	Podpora při vlastním rozhodování člověka
Udržování nesamostatnosti a nepřirozené závislosti na okolí	Podpora samostatnosti a přiměřené přirozené závislosti na okolí
Málo lidí rozhoduje o mnoha věcech za člověka	Mnoho lidí podporuje při rozhodování jen ve specifických oblastech

2. 3. Kdo je podpůrce a jaké jsou jeho role

Podpůrce může být v podstatě kdokoli. Ideálně by jím měla být osoba, která má s člověkem vřelý a přátelský vztah, dobře ho zná a chce ho podporovat. Pokud člověk nemá vytvořené takovéto vztahy, nebo je nechce při podporovaném rozhodování využívat, mohou být podpůrcem i další osoby, které se k této roli přihlásí. Podpůrce nesmí být s podporovaným v konfliktu zájmu. Podpůrce se nesmí na úkor podporovaného nijak obohacovat ani ho nevhodně ovlivňovat při rozhodování.²¹

Úkolem podpůrce podle znění zákona je zejména být člověku nápomocen při rozhodování. Při právním jednání v písemné formě může k dokumentu připojit svůj podpis jako potvrzení podpory, kterou člověku poskytl. V této metodice popisujeme více dalších možných činností podpůrce (viz níže). Obecně platí, že úkolem podpůrce je podporovat, konzultovat a radit, nikoliv rozhodovat za člověka.

V případě podpory ve speciálním rozhodnutí, odborné oblasti, by měl být podpůrcem ten, kdo má v dané oblasti adekvátní informace. I když nemusí být odborníkem na danou oblast, měl by vědět, kde potřebné odborné informace, pokud jsou potřeba, získá, a případně je člověku zprostředkovat. Například pokud by člověk potřeboval podporu při koupi auta, měl by být podpůrcem pro tento úkol někdo, kdo rozumí automobilům, nebo někdo, kdo ví kam nebo na koho se v takovéto situaci obrátit. Je také možné využít více podpůrců pro jedno téma, popřípadě jednu oblast.

²¹ Viz § 47 odst. 1 o. z.

Příklad z praxe:

Pan Z., který žije v chráněném bydlení, již dlouho dobu toužil po navrácení svéprávnosti. Nejprve mu byla navrácena částečná svéprávnost, o dva roky později mu soud navrátil plnou svéprávnost s tím, že využil možnost nového občanského zákoníku a ustanovil mu podpůrce. Jako podpůrce byla ustanovena klíčová asistentka paní E. – zaměstnankyně chráněného bydlení. V rozhodnutí soudu bylo uvedeno, že paní E. bude pana Z. podporovat tak, jak je uvedeno ve Smlouvě o nápomoci. Paradoxem však bylo, že žádná Smlouva o nápomoci uzavřena nebyla, navíc klíčová asistentka tuto funkci nechtěla panu Z. vykonávat, což samozřejmě u soudu sdělila. Ten však její námitku neakceptoval. Paní E. podporovala pan Z. po dobu přibližně sedmi měsíců, pak přestala v chráněném bydlení pracovat a odešla do předčasného důchodu. Z rodinných a zdravotních důvodů nechtěla dále panu Z. podpůrce vykonávat, a tak podala na soud žádost o odvolání z funkce. Soud její žádost o odvolání akceptoval. Pan Z. sdělil u soudu, že žádného podpůrce již nepotřebuje. Záhy se však ukázalo, že tomu tak není. Se svojí přítelkyní se chtěl již nějakou dobu osamostatnit a odstěhovat se z chráněného bydlení. Našli si proto podnájem bytu, na který měli složit kauci ve výši XY tisíc Kč. Pan Z. měl finance na kauci bytu našetřené, vybral je ze svého bankovního účtu a šel kauci zaplatit. Finance však předal svému známému, který se vydával za zástupce realitní kanceláře. Známý mu vystavil falešné potvrzení a finance si vzal. Pan Z. své finance již nikdy neviděl a kauce bytu zaplacená nebyla. Po této negativní zkušenosti si pan Z. uvědomil, jak je zneužitelný, a že by přeci jen v životě potřeboval podporu nějakého člověka, kterému důvěřuje a který by ho mohl doprovodit na takováto jednání. V případě, že by ho podpůrce doprovodil na schůzku, na které mělo proběhnout zaplacení kauce bytu, s největší pravděpodobností by o své finance nepřišel.

V tomto příkladu z praxe je hned několik aspektů, nad kterými se můžeme zamyslet:

- 1) Soud ustanovil panu Z. jako podpůrce někoho, kdo tuto funkci nechtěl vykonávat.
- 2) Jako podpůrce byla ustanovena klíčová asistentka pana Z., která byla v pracovním poměru v chráněném bydlení a poskytovala placenou podporu člověku.
- 3) Navíc tím, že pracuje v chráněném bydlení, mohlo docházet ke střetům zájmů mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem.

Role podpůrců

- Role podpůrce je primárně podporovat člověka při rozhodování svými radami a zkušenostmi.
- Do role podpůrce patří případné zajištění dostatečného množství informací o tématu, ve kterém je činěno rozhodnutí.
- Rovněž také dohlížení na to, že jsou zajištěny adekvátní podmínky, že se člověk může samostatně a bez nátlaku rozhodovat.
- Podpora při rozhodování obsahuje v širší definici i oceňování člověka. Podpůrce usiluje o vztah založený na důvěře.
- Podpůrce nerozhoduje za člověka, neprosazuje svůj zájem.

V této metodice rozlišujeme dvě role podpůrců:

a) Podpůrce – přítel

S člověkem „jen“ tráví čas, schází se s ním ve více či méně pravidelných intervalech a většinou s ním vykonává nějakou činnost (sport, výlety, návštěva kulturních akcí apod.). Může se jednat například o starého rodinného známého nebo o dobrovolníka, který podporuje člověka při trávení volného času. Podporu při rozhodování provádí spíše v běžném kontaktu při rozhovorech a v obyčejných situacích.

Jaké by měl mít vlastnosti ideální podpůrce - přítel:

- měl by být trpělivý,
- komunikativní,
- empatický,
- poctivý,
- schopný sebereflexe,

- otevřený,
- objektivní,
- důvěryhodný,
- zodpovědný.

Jaké by měl mít znalosti/dovednosti:

- finanční gramotnost,
- nebát se jednat s úřady/institucemi,
- získávat informace, ptát se,
- měl by být „průvodcem“, ne „vůdcem“.

b) Podpůrce – poradce

- Může plnit i první roli podpůrce.
- S člověkem se pravděpodobně důvěrněji zná a/nebo má nějakou kompetentní znalost v oblasti, ve které člověk potřebuje podporu při rozhodování.
- Je větší pravděpodobnost, že má s člověkem uzavřenou smlouvu o nápomoci při rozhodování podle občanského zákoníku.
- Pomáhá člověku rozhodovat se v určitých situacích, může pomáhat v případě mediací sporů, doprovázet člověka na jednáních apod.
- Kromě výše popsaného může podporovat člověka v oblasti zajištění zdrojů pro podporu při rozhodování a případně i organizování podpory kolem člověka (podrobněji viz kapitola Organizovaná podpora – varianty Microboardu v podmínkách ČR). V tom případě by měl umět na dobré úrovni komunikovat a hodit se mu i organizační schopnosti.

Podpůrce poradce můžeme rozlišit podle vztahu s člověkem na:

- o Podpůrce – poradce, který se s člověkem důvěrněji zná
- o Podpůrce – poradce – dobrovolník²²

Jaké by měl mít vlastnosti ideální podpůrce – poradce – dobrovolník, kromě těch již popsaných u podpůrce - přítele (je uzavřena Smlouva o nápomoci):

- praktický,
- bezúhonný,
- zodpovědný,
- komunikativní,
- mít schopnost umět dotáhnout věci do konce,
- schopnost odstupu nebo určitého náhledu na věc,
- profesionální přítel.

Jaké by měl mít znalosti/dovednosti kromě těch již popsaných výše podpůrce – určený soudem:

- měl by mít všeobecný rozhled,
- měl by se umět orientovat ve společnosti,
- umět komunikovat,
- umět si najít a zjistit informace.

Jedná se o ideální představu podpůrce, není potřeba naplnit ji ve všech aspektech. Důležité je, aby si člověk v roli podpůrce byl těchto dovedností vědom.

²² Tady je inspirací švédský model podporovaného rozhodování, konkrétně pozice „Rádce“ – „God mana“.

3. Zásady opatrovnictví, nápomoci při rozhodování a zastoupení členem domácnosti

(tento text byl zpracován v rámci platformy neziskových organizací pro věcný záměr zákona o opatrovnictví.)

Autorky prvotního návrhu: JUDr. Dana Kořínková, Camille Latimier.

Doplněno: Barbora Rittichová, Václav Štrunc a další.

1. Smyslem opatrovnictví, nápomoci při rozhodování a zastoupení členem domácnosti je naplnění a ochrana práv člověka při právním jednání a podpoře tohoto jednání.
2. Výkon opatrovnictví, nápomoci při rozhodování a zastoupení členem domácnosti je založen na respektování přirozené důstojnosti, osobní nezávislosti, včetně svobody volby, a samostatnosti člověka. (čl. 3 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, dále jen „Úmluva“)
3. Opatrovník, podpůrce nebo zástupce poskytuje člověku podporu, aby mohl plně užívat všechna svá lidská práva a základní svobody a plně a účinně se zapojit a začlenit do společnosti. (čl. 3 Úmluvy)
4. Opatrovník, podpůrce nebo zástupce poskytuje veškerou potřebnou podporu člověku, aby mohl přijmout vlastní rozhodnutí.
5. Opatrovník, podpůrce nebo zástupce právně jedná (v případě podpůrce podporuje) v souladu s vůlí a preferencemi člověka.
6. Pokud není možné zjistit aktuální vůli nebo preference člověka, jedná opatrovník, podpůrce nebo zástupce na základě znalosti osobního příběhu a dříve vyjádřených preferencí člověka.
7. Opatrovník, podpůrce nebo zástupce zajistí člověku možnost používat způsob nebo formát komunikace, kterému člověk rozumí. (čl. 21 Úmluvy)
8. Opatrovník, podpůrce nebo zástupce spolupracuje (přiměřeně) s ostatními osobami, které člověku poskytují podporu (přírozenou i profesionální).
9. Opatrovník je povinen se vzdělávat ve všech aspektech výkonu jeho činnosti. Kvalifikace veřejného opatrovníka je zajištěna povinným proškolením a pro soukromé opatrovníky, podpůrce nebo zástupce možnostmi dobrovolného školení a konzultací.
10. Existuje jednoduchý a přístupný mechanismus (mediace), kterým se člověk (nebo kdokoli jeho jménem) může domáhat ochrany před porušením svých práv ze strany opatrovníka, podpůrce nebo zástupce. Opatrovanec, opatrovník, zástupce z členů domácnosti i podpůrce musí mít možnost využít nejen zákonem stanovených postupů v rámci soudních či správních řízení, ale i dalších efektivních mechanismů k řešení konfliktu či stížnosti ve vzájemném vztahu.
11. Opatrovník, zástupce z členů domácnosti i podpůrce při výkonu činnosti jednají s osobou tak, aby mohlo dojít k plnému rozvoji jejich schopností. Opatrovník, podpůrce nebo zástupce má povinnost upozornit na to, že opatření, případně omezení (např. opatrovnictví) je zbytečně omezující, nebo nepotřebné a že by mělo dojít ke změně.
12. Opatrovník, podpůrce či zástupce z členů domácnosti vykonává svou činnost jen pro tolik osob, aby tento výkon byl vždy řádný, aby se dostatečně mohl věnovat každé z nich.

3. 1. Nástroje péče o dodržování zásad

O dodržování výše uvedených principů je třeba pečovat, základními nástroji jsou:

a) Sebereflexe

Každý podpůrce by měl pracovat se svojí vnitřní přirozenou zkušeností, schopností rozhodovat a respektem ke zkušenosti druhých. Měl by upřímně sdílet svoji zkušenost, pokud je na ni dotazován.

b) Empatie

Podpůrce by se měl vždy snažit co nejvíce se vžít do situace člověka a reflektovat jeho potřeby. Pracovat s argumenty a aktuální situací člověka. Svoji situaci má být schopen popsat a odlišovat jako svoji a nevnučuje ji druhému člověku. Může svoje preference nabídnout jako alternativu, pokud je to relevantní a zejména pokud o to člověk požádá.

c) Vzájemná podpora a supervize

Podpůrce by měl případně poskytovat i emoční podporu zejména v závažných a náročných rozhodnutích. Měl by si být vědom vlastních hranic a hranic podporovaného člověka a měl by je umět udržovat a respektovat. Pro tyto aktivity je dobré organizovat společná setkání mezi podpůrci, kde by mohli společně diskutovat o důležitých tématech, sdílet svoje zkušenosti a získávat podporu z okolí. Možností je využití osvědčeného systému supervizí, který by v ideálním případě měl být pro podpůrce dostupný. Podpůrce by měl, pokud je to možné, a pokud je to potřeba, docházet na supervize poskytované například specializovanou neziskovou organizací.²³ V těchto a jiných případech by podpůrce pomohla supervize anebo účast na společném setkání podpůrců, kde by mohli konkrétní případy prodiskutovat. Svoji pomoc v těchto situacích nabízel v rámci realizace projektu metodik podpory při rozhodování.

²³ Například ve Švédsku se sdružují God mani – rádci a Förlvartare – správci do unií, kde je jim poskytováno školení a podpora a mohou se zde poradit a sdílet svoje zkušenosti.

4. Proces podpory při rozhodování

Proces rozhodování je v ideálním případě přirozený proces fungující na neformální úrovni a v přirozeném kontaktu, prvotním zdrojem podpory je zpravidla rodina. Proces rozhodování může být pro účely praktické nápomoci rozdělen do fází. Takové rozfázování zde uvádíme, abychom nabídli možnost se dobře zorientovat, kde se při rozhodování člověk nachází, jaké mohou být další kroky pro dokončení podpory apod. Každý podpůrce může být nápomocen v jedné, více nebo všech fázích rozhodování podle potřeb člověka. Na každou fázi může být využit jiný podpůrce, pokud je to přání člověka. Níže uvedená rozdělení jsou pouze návodná a není nutné postupovat vždy krok za krokem. Slouží jen jako šablona pro potřeby orientace a vyjasnění si postupu a cílů v procesu podporovaného rozhodování.

a) Získávání podnětů (co je možné)

Otázky: Má člověk dostatek podnětů? Pokud ne, jak by je mohl získat? Není naopak zahlcen informacemi? Orientuje se v nich?

Pokud člověk žije v izolaci, bez dlouhodobé možnosti získávat, zažívat nebo jen vidět různé varianty životní zkušenosti, ztrácí nebo vůbec nemůže získat základnu pro činění vlastních rozhodnutí. Zejména v případech, kdy byl zvyklý, že za něho rozhodoval někdo jiný – opatrovník, personál ústavu nebo rodina.

Na druhé straně je v současné společnosti mnoho neustálých podnětů zaměřených zejména na nakupování zboží a služeb. Ze všech stran k nám přicházejí nabídky a popisy toho, co všechno můžeme mít, zažít, získat. Pokud jednou z hlavních činností člověka je sledování televize, může mít potíže odlišit svět popisovaný v mediích od světa „za oknem“. Podpůrce může pomoci orientovat se v záplavě nabídek a poznat, co obsahuje realita například dokonalé dovolené, skvělého telefonu nebo krásného těla. Podpůrce také může přispět k získání vlastní zkušenosti podporovaného člověka a k rozpoznání rozdílu mezi „televizní realitou“ a realitou.

b) Formulace přání a potřeb

Otázky: Umí člověk jasně formulovat svá přání a potřeby? Jakou v tom potřebuje podporu?

Podpůrce pomáhá člověku formulovat jeho přání, pokud toho není sám schopen. Činí tak na základě vlastního porozumění komunikaci člověka. Vždy usiluje o ověření svých záměrů s člověkem, případně s jeho blízkými a lidmi, kteří ho dobře znají.

Příklad z praxe – formulace přání pana K.:

- 1) *Chtěl bych být konečně svéprávný, ale chci mít dál opatrovníka na hospodaření s penězi anebo podpůrce, který by mi pomáhal a radil.*
- 2) *Chtěl bych mít kamaráda, se kterým bych si povídal o počítačích a elektronice.*
- 3) *Zažalovat někoho, kdo nese odpovědnost za to, že jsem byl tolik let v ústavu.*
- 4) *Odstěhovat se z města.*
- 5) *Dokončit školu.*

c) Zorientování se – co je možné, reálné?

Otázky: Má člověk povědomí o svých možnostech a zdrojích? Existují nějaké způsoby, jak rozšířit jeho možnosti a zdroje? Jak mu můžu pomoci se zorientovat v možnostech a zdrojích?

Podpůrce pomáhá člověku zorientovat se v možnostech, buď přímo na přání člověka, nebo z vlastní iniciativy. Pokud vnímá podpůrce, že je situace pro člověka ohrožující nebo nejistá, protože nemá dostatek informací pro rozhodnutí, pomáhá mu zorientovat se v situaci. Případně naznačuje důsledky jednotlivých alternativ, hovoří o svých zkušenostech.

Pokud o to člověk požádá nebo pokud je zřejmé, že si není z nějakých důvodů schopen definovat jednotlivé varianty a jejich důsledky, pomůže mu v tom podpůrce. Činí tak pokud možno schematicky a strukturovaně. Může použít například následující nástroj „Vyjasnění variant“.

Příklad z praxe:

Pan K. si dlouhodobě nerozumí se svým veřejným opatrovníkem. Metodik podpory při rozhodování se sešel s panem K. a paní H., která ho již nějakou dobu v životě podporuje a pomáhá mu s doučováním do školy. S panem K. byly probrány jeho možnosti, kdy mu byla navržena možnost ustanovení opatrovnické rady, jejímž prostřednictvím by se mohlo předcházet případným neshodám mezi ním a veřejným opatrovníkem. Dále byla prodiskutována možnost změny opatrovníka, popř. ustanovení podpůrce, problémem však bylo, že pan K. nemá nikoho, kdo by mu opatrovníka vykonával. Pan K. vidí řešení své situace v přestěhování se do jiného města. Vyjasnění pro a proti:

PRO stěhování	PROTI stěhování
pozitivní životní změna	opustím své rodné město a známé
změním opatrovníka, se kterým si nerozumím	když se budu chtít vrátit, nebude to možná již možné (byt v domě s pečovatelskou službou bude obsazený)
lepší bydlení – v domě s pečovatelskou službou nejsem spokojený	půjdu do neznámého prostředí
více možností najít si placenou práci	
více možností pro trávení volného času	
větší možnost navázání kontaktů a vztahů	

Po zvážení všech PRO a PROTI se pan K. nakonec rozhodl pro přestěhování.

Rozhodnutí pro některou z variant je pak na člověku samotném. Může se zeptat podpůrce na jeho názor a ten by mu ho měl v tom případě upřímně sdělit. Měl by však respektovat přání člověka (pokud nehrozí vážné akutní ohrožení člověka) a neměl by se snažit ho ovlivňovat (zejména ne skrytě).

d) Vyjasnění důsledků

Otázky: Má člověk dobrou představu o důsledcích svého rozhodnutí? Jak mu můžu nastínit možné důsledky? Jsem při tom schopen vyjít ze své zkušenosti a být co nejvíc objektivní a neutrální?

Podpůrce by měl člověku umět nastínit možné důsledky jeho jednotlivých rozhodnutí. Měl by ho seznámit s riziky, která na sebe v případě konkrétního rozhodnutí bere. Zároveň by měl být schopen stanovit i výčet možných pozitiv jednotlivých rozhodnutí, která by neměla vynívat jen negativně a varovně. Záleží také samozřejmě na potřebách člověka, pokud například jasně řekne, že chce znát názor podpůrce na možné negativní důsledky.

	Pozitiva důsledků	Negativa důsledků
Životní změna	Noví přátelé. Staré známé můžu nadále navštěvovat (rozšíření vztahů).	Můžu přijít o staré známé.
Změna opatrovníka	Šance, že si budu se svým novým opatrovníkem lépe rozumět.	Opět může být opatrovníkem někdo, s kým si nebudu rozumět. Předpoklad je, že mi bude opět ustanoven veřejný opatrovník.
Bydlení	Podporované bydlení – bydlení s vrstevníky, ne se staršími lidmi v domově s pečovatelskou službou.	Nájemní byt – dražší nájemné, potřeba zaplatit kauci, nájemní smlouva na dobu určitou.
Práce	Více možností sehnat si práci.	Nejistota v hledání práce (v současném místě jsem měl občasné brigády).
Škola	Nebudu muset dojíždět. Mám jistotu dalšího studia.	Nové prostředí, noví učitelé a s tím spojená nejistota.

e) Vyřčení rozhodnutí.

Otázky: Porozuměl jsem správně, jaké učinil člověk rozhodnutí? Cítím nějaký vnitřní nesoulad s tímto rozhodnutím? Pokud ano, je to závažný nesoulad? Pokud ano, učinil jsem kroky popsané v kapitole 4. 2. Nerozumná rozhodnutí.

Pokud je rozhodnutí učiněno a vyřčeno, měl by se člověk i podpůrce ujistit, že se v porozumění rozhodnutí shodují. Zároveň to může člověku pomoci pojmenovat a nahlas vyslovit své rozhodnutí, což může mít posilující účinky, podpořit sebevědomí a osobní zodpovědnost člověka.

Vyřčené rozhodnutí pana K.:

„Chtěl bych se přestěhovat, zažádat o navrácení svéprávnosti a změnit opatrovníka.“

f) Doba před realizací rozhodnutí.

Otázky: Je člověk nějak ovlivňován ke změně rozhodnutí? Podporuji ho dostatečně, aby u rozhodnutí vydržel? Respektuji zároveň jeho vlastní vůli?

Podpůrce by měl podporovat člověka, zejména pokud se mění okolnosti nebo pokud člověk potřebuje podporu, aby si za svým rozhodnutím stál ještě před jeho realizací (např. chce odejít z ústavu, čeká na odchod a někdo ho přemlouvá, aby zůstal). Pokud existuje nějaká doba před realizací rozhodnutí, je nebezpečí, že se najde někdo z okolí, kdo mu bude jeho úmysl rozmlouvat. Pokud se mění okolnosti, může to zpochybnit rozhodnutí člověka. V tomto případě je na podpůrci, aby člověka podpořil a připomínal mu jeho rozhodnutí a důvody, které s ním probíral. Je samozřejmě ale možné, že si člověk svoje rozhodnutí rozmyslí, a je potřeba to plně respektovat.

Příklad z praxe:

Pan H. byl před rozhodnutím odstěhovat se přesvědčován svými známými, aby zůstal. Známí v jeho rozhodnutí viděli jen samá rizika, nic pozitivního, a snažili se vymyslet, jakým způsobem pana H. přesvědčí, aby zůstal. Možná se na jeho stranu přikloní až po čase, až pochopí, že se pan H. rozhodl pevně a jednoznačně. Panu H. by pomohlo, kdyby mu známí pomohli minimalizovat rizika, která v jeho rozhodnutí odstěhovat se do jiného města viděli, například pomoci mu zajistit spolehlivé bydlení, diskutovat s ním, na co by si měl dát pozor atd. Sporná situace v příběhu rozhodování se pana H. nastala ve chvíli, kdy jeho známí přemýšleli o tom, jak pana H. přesvědčit „skrytě“, manipulací (byť jemnou).

g) Realizace rozhodnutí.

Otázky: Jsou adekvátně plněny podmínky pro realizaci rozhodnutí, ve kterém jsem člověka podporoval? Chce přitom moji pomoc? Pokud ano, můžu mu ji poskytnout? Pokud ne, můžu mu nějak zajistit potřebnou podporu?

- Podpůrce by měl být k dispozici při realizaci rozhodnutí, pokud je to možné a pokud si to člověk přeje. Pokud rozhodnutí spočívá v jednotlivých krocích, např. pravidelné spojení, návštěva banky apod., měl by podpůrce nabídnout doprovod nebo jinou podporu.
- Podpůrce by měl ideálně také dohlížet, zda jsou adekvátně plněny dohodnuté podmínky pro to, aby člověk mohl realizovat svoje rozhodnutí, (práce, změna bydliště, služby atd.)
- Podpůrce pouze pomáhá rozhodovat a pak už nezasahuje do realizace rozhodnutí, pokud o to není člověkem požádán a sám má k tomu kapacitu.

h) Vyhodnocení rozhodnutí.

Otázky: Ocenil jsem člověka za jeho schopnosti se rozhodovat? Zopakoval jsem mu možné důsledky?

Podpůrce by měl reflektovat rozhodnutí člověka. Dávat mu zpětnou vazbu k učiněnému rozhodnutí. Připomínat mu, jak se rozhodl a proč. Oceňovat ho za to. Připomínat mu související odpovědnost, upozorňovat ho na rizika, která se rozhodl nést a jejichž případné důsledky po rozhodnutí pociťuje.

Proces podpory při rozhodování by se neměl zaměřovat pouze na konkrétní podporu při konkrétním rozhodnutí, ale měl by v sobě obsahovat i dohled nad zajištěním a případným vytvořením dobrých podmínek pro rozhodnutí. Podpůrce by měl umět pracovat se zdroji, znát je, umět definovat, co je potřeba pro to, aby měl člověk dobré podmínky se rozhodnout. Může sem patřit potřeba zajištění financí na nájem bytu, vzdělání pro získání zaměstnání, přátel pro návštěvu koncertů apod.

4. 1. Co nesmí podpůrce činit

- podporovat člověka v rozhodnutí a sledovat tím svůj osobní zájem (v rozporu se zájmy a přáním člověka)
- být přítomen při jednáních člověka proti jeho vůli
- řešit záležitosti člověka s dalšími osobami bez jeho vědomí
- nemůže člověku bránit v jeho rozhodnutích (například bránit mu v rozhodnutí odejít z ústavu, od rodiny, pracovat, studovat, mít děti, založit rodinu atd.)
- nesmí rozhodovat za člověka

4. 2. Nerozumná rozhodnutí

Některé rozhodnutí, které se jednomu člověku jeví jako rozumné, se jinému může jevit jako nerozumné. Podpůrce se v některých případech může dostat do situace, kdy s přáním člověka nesouhlasí, jeho rozhodnutí se mu může jevit jako nerozumné a neví, jak člověka podpořit. V takovém případě by měl podpůrce sdělit člověku svůj názor, ale pouze jako svůj osobní postoj, ne jako obecnou pravdu a zásadu. Měl by také uvést argumenty ke svému postoji. Pokud má podpůrce pocit, že svým rozhodnutím na sebe člověk bere nadměrné riziko, řekne mu to. Může také konzultovat situaci s dalšími případnými podpůrci a blízkými osobami v okolí člověka. Pokud podpůrce člověka zná a ví, že je dané rozhodnutí pro něj opravdu důležité, podpoří ho, samozřejmě pokud z rozhodnutí neplyne nadměrné a život ohrožující riziko. Pokud se jedná o nadměrné a život ohrožující riziko, oznámí podpůrce svoji obavu metodikovi podpory při rozhodování nebo sociálnímu pracovníkovi na obci.

Další možné kroky pro umožnění realizace rozhodnutí, které se mohou jevit jako nerozumné:

- Pokud rozhodnutí není možné realizovat, a přitom je pro člověka důležité, měl by podpůrce usilovat o to, aby ho realizovat možné bylo, pokud ne ihned, tak v budoucnu. Případně se může spojit s dalšími podpůrci a blízkými v okolí člověka, alespoň jim tlumočit přání člověka a případně znovu plánovat jeho možné naplnění.
- Pokud nemá člověk ve svém okolí potřebné blízké lidi, měl by se podpůrce, vždy se souhlasem člověka, obrátit pro podporu na opatrovníka (pokud je ustanoven), obec, sociální službu. Může s nimi také člověku pomoci sjednat schůzku a na schůzku ho doprovodit a pomoci mu vyslovit své přání.
- Pokud nemá člověk potřebné zdroje, mělo by být naplánováno jejich zajištění v budoucnu, pokud je to možné.
- Cílem výše popsaných kroků je snaha o změnu okolností a podmínek tak, aby se rozhodnutí nejevilo jako nerozumné.

Příkladem rozhodnutí, které se opatrovníkovi jeví jako nerozumné, je rozhodnutí pana K. z předchozí kapitoly popisující proces rozhodování. Panu K. se zdálo rozumné přestěhovat se z obce, ve které vyrůstal a žil mnoho let, do většího města. Jeho známým se nezdálo toto rozhodnutí jako rozumné. Pan K. se přesto rozhodl přestěhovat, protože on považoval toto řešení za nejrozumnější.

4. 3. Zástupná rozhodnutí

Lidé často činí rozhodnutí za nějakým účelem. Hlavním účelem nemusí být dané rozhodnutí, ale nějaké skryté nebo nevyslovené přání. Například pokud chce člověk chodit na jídlo do známého fastfoodu, může to být proto, že má rád místní menu a považuje ho za výživné a zdravé. Může to ale také být například proto, že je to pro něj znakem příslušnosti k „většinové“ společnosti. Člověk může chtít chodit do tanečních, aby se naučil tancovat nebo proto, že věří, že tady potká partnera nebo partnerku.

Při podporovaném rozhodování je důležité si uvědomovat, že mnoho rozhodnutí může mít zástupný, tedy jiný než zjevný a vyřčený účel. Někdy je důležité pokusit se zjistit opravdové přání člověka, protože nám to může pomoci správně podporovat.

4. 4. Oceňování, pozitivní přístup

Podpůrce by měl mít pozitivní přístup k situaci člověka. Měl by v procesu podpory při rozhodování oceňovat jednotlivé kroky člověka, podporovat ho v samostatných úvahách. Měl by umět oceňovat jak samostatnost, tak schopnost rozhodnout se, dále například schopnost rozeznat, kdy potřebuje podporu, schopnost říci si o ni, schopnost komunikovat s ostatními lidmi i se zajímat o svoji životní situaci, aktivně se zapojovat a usilovat o samostatnost. Pozitivní přístup a oceňování hrají významnou roli při získávání pocitu autonomie a sebevědomí, který je nezbytný k úspěšné realizaci podporovaného rozhodování. Podpůrce by měl mít schopnost nalézat v nezdarech poučení a vidět v nich potenciál dalšího růstu.

Lidé s postižením, kteří jsou často ve svém životě označováni okolím jako „ti druzí“, „ti nedostateční“, „ti slabší“, takovouto podporu mohou potřebovat. Jak jsme popsali v úvodu v souvislosti s „medicinským modelem“, lidé s postižením jsou stále často označováni jako nositelé „vad“ a „nedostatečností“. Je zvykem mluvit o nich a s nimi v souvislosti s tím, co nedokáží samostatně, kde potřebují podporu, jaká jsou jejich omezení. Lidé s postižením mají ale jako každý jiný člověk především mnoho schopností a každý z nich je jedinečnou osobností. To je potřeba vnímat na prvním místě a oceňovat u všech lidí stejně.

4. 5. Varianty odpovědnosti podpůrce

Podpůrce je odpovědný jako kdokoli jiný. Pokud by tedy například chtěl spáchat podvod, zpronevěru nebo uvedl někoho v omyl, bude za to odpovědný dle standardních pravidel. Stejně tak pokud by někdo způsobil vědomě škodu informací nebo radou.²⁴ Nemá ale žádnou zvláštní odpovědnost. To, že by například došlo k podepsání špatné smlouvy, neznamená automaticky, že by měl být podpůrce odpovědný. Odpovědnost by zde byla jen tehdy, pokud by se zjistilo, že skutečně vznikla škoda či újma podporovanému, a to zaviněným jednáním podpůrce, které je v příčinné souvislosti se škodou či újmou.

Jiná by byla situace, kdyby rady poskytoval odborník. Zde občanský zákoník počítá s tím, že ten, kdo se hlásí jako příslušník určitého stavu nebo má povolání k odbornému výkonu nebo jinak vystupuje jako odborník, nahradí škodu poškozenému, způsobil-li ji neúplnou nebo nesprávnou informací nebo škodlivou radou danou za odměnu v záležitosti svého vědění nebo dovednosti. Pak by se tedy nezjišťovalo zavinění.²⁵

²⁴ Dle § 2950 o. z.

²⁵ Viz § 2950 o. z.

5. Metodik podpory při rozhodování

V rámci realizace projektu jsme ověřili, že pro dobré fungování podporovaného rozhodování je potřeba vytvořit vhodné podmínky samotným podporovatelům, zvláště proto, že tato role není v našem prostředí dosud běžně používána. Podpůrce potřebuje sám podporu, potřebuje znát zdroje v prostředí, které může využívat. Tyto zdroje je potřeba nacházet, ale také vytvářet. Metodik je v ideálním případě člověk, který by měl podpůrce vyhledávat, školit je a metodicky vést. Měl by při tom spolupracovat s dalšími lidmi, organizacemi a subjekty.

5. 1. Kdo je metodik podpory při rozhodování?

Metodik podpory při rozhodování je v pojetí této metodiky profesionál, pracovník specializované organizace²⁶, obce, případně dobrovolnického centra, který pracuje přímo s člověkem, který podporu potřebuje. Pomáhá mu zjistit zdroje v jeho okolí, kontaktovat je a podle potřeby tyto osoby vyškolit a metodicky vést při poskytování podpory při rozhodování. Práci metodika, pokud není možné z nějakých důvodů zajistit profesionála, může vykonávat i podpůrce, popřípadě více podpůrců ve vzájemné spolupráci (viz kapitola Organizovaná podpora – varianty Microboardu v podmínkách ČR).

- Metodik by jako profesionál měl mít zkušenosti s lidmi s postižením a se sociální prací s rodinami, které mají postiženého člena rodiny. Vhodné odborné vzdělání je například vzdělání v oblasti sociální práce nebo speciální pedagogiky či příbuzných oborů. Důležité jsou osobní schopnosti a přístup metodika. Jeho práci se může naučit i člověk vzdělaný v jiné oblasti.
- Měl by to být komunikativní člověk, schopný systematické práce a koordinace různých činností.
- Měl by mít zkušenosti, znalosti a osobnostní dispozice pro výkon této práce. Osobnostními dispozicemi máme na mysli zájem o příběh člověka, trpělivost, respektování autonomie člověka, jeho samostatnosti a práva na řízení vlastního života.
- Měl by mít schopnost metodické práce a zkušenost s prací s lidmi a vedením lidí.

Na metodika podpory při rozhodování se obracejí buď přímo lidé, kteří potřebují podporu při rozhodování v některé z oblastí života, nebo jejich příbuzní („je osamělý, potřeboval by kamaráda“), může se na něj obrátit i opatrovník, pokud zjistí, že jeho klient potřebuje podporu v rozhodování, nebo sociální pracovník obce, který poskytuje klientovi poradenství nebo pro něj zajišťuje a koordinuje potřebné služby.

Metodik při rozhodování pracuje s širší cílovou skupinou, než s jakou většinou pracuje sociální pracovník obce²⁷. Obracejí se na něj zpravidla lidé, kteří jsou ke spolupráci motivováni. Soud, který chce rozhodnout o ustanovení

26 Popis modelu takové specializované organizace se tvořil v době tisku této metodiky v rámci aktivity č. 8. projektu a bude dostupný na stránkách www.instand.cz.

27 § 92 zákona 108 Sb., o sociálních službách v platném znění:
Obecní úřad obce s rozšířenou působností

- a) zajišťuje osobě, které není poskytována sociální služba, a je v takové situaci, kdy neposkytnutí okamžité pomoci by ohrozilo její život nebo zdraví, poskytnutí sociální služby nebo jiné formy pomoci, a to v nezbytném rozsahu; místní příslušnost se řídí místem trvalého nebo hlášeného pobytu osoby,
- b) koordinuje poskytování sociálních služeb a poskytuje odborné sociální poradenství osobám ohroženým sociálním vyloučením z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu, osobám, jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby, a osobám, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností; přitom spolupracuje se zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, s Vězeňskou službou České republiky, Probační a mediační službou České republiky, správními úřady a územními samosprávnými celky,
- c) na základě oznámení poskytovatele zdravotních služeb 25) zjišťuje, zda je nezbytné poskytnout osobě umístěné ve zdravotnickém zařízení služby sociální péče a zprostředkovává možnost jejich poskytnutí; v případě, že nelze služby sociální péče osobě poskytnout, sděluje neprodlžené tuto skutečnost poskytovateli zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení je osoba umístěna,
- d) na území svého správního obvodu koordinuje poskytování sociálních služeb a realizuje činnosti sociální práce vedoucí k řešení nepříznivé sociální situace a k sociálnímu začleňování osob; přitom spolupracuje s krajskou pobočkou Úřadu práce a krajským úřadem.

podpůrce v rámci rozhodnutí o svéprávnosti, by mohl doporučovat oslovení metodika. Metodik podpory při rozhodování využívá při své práci metody sociální práce (podrobně viz kap. 5. 2.). Spolupracuje se souhlasem člověka také s veřejným opatrovníkem a se sociálním pracovníkem v obci nebo v sociálních službách, pokud tato spolupráce může být pro naplnění cílů člověka užitečná.

Příklad z praxe:

V průběhu praxe pomohl metodik podpory sjednat panu H. sociální službu. Se sjednáním této služby měl však již dříve pomoci panu H. jeho veřejný opatrovník – sociální pracovník na obci.

Jako příklad dobré praxe vnímá metodik podpory při rozhodování spolupráci se sociální pracovníci na MěÚ v Městě Z a její práci s manželi H. Např. manželé se rádi vracejí za známými do ústavu do Města X, kde žili několik let. Sociální pracovnice pověřená k výkonu opatrovnictví pomohla manželům zajistit víkendový pobyt v penzionu v Městě X. Manželé tak mohli během víkendu navštívit všechny své známé, které v Městě X mají.

Sociální pracovnice spolupracovala s metodikem podpory při rozhodování tak, že na osobních setkáních společně probírali situaci manželů a zkoušeli vymyslet možnosti pro trávení volného času, čímž by si manželé zároveň rozšířili okruh svých známých. Metodik se pak pokoušel tyto návrhy a nápady společně s manželi zrealizovat a oslovovat vhodné „organizace“.

Je třeba poznamenat, že v projektu se několikrát stalo, že metodik suploval práci sociálního pracovníka na obci. To je téma výkonu sociální práce na obci, její organizace a jejího dostatečného personálního zajištění, které přesahuje zaměření tohoto dokumentu.

5. 2. Doporučená náplň práce metodika na základě zkušeností získaných v tomto projektu

5. 2. 1. Vyhledat člověka

Metodik aktivně vyhledává lidi, kteří by mohli potřebovat podporu a pomoc. Informuje o své činnosti ústně nebo prostřednictvím informačních letáčků, osobně předává kontakty a stručně shrnuté informace o své práci. Je v kontaktu s pracovníky úřadů a sociálními službami, které mu předávají informace o lidech, kteří by mohli potřebovat jeho podporu.

Na koho se obrátit

- a) Metodik informuje o obsahu, účelu a náplni své činnosti pracovníky příslušných úřadů a sociálních služeb s žádostí, aby mu předávali kontakty a informace o případných potenciálních adeptech pro jeho služby v případě, že tito lidé s kontaktováním metodika souhlasí. Je třeba respektovat důvěrnost informací.

Jedná se o:

- pracovníky obce zodpovědné za sociální práci a/nebo opatrovnictví na území obce, může se jednat i o pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD),
 - pracovníky odboru sociálních věcí, případně školství a zdravotnictví krajského úřadu,
 - pracovníky pobytových, terénních i ambulantních sociálních služeb pracujících s lidmi s mentálním postižením.
- b) O práci metodika informují výše uvedené instituce rodiče, příbuzné a osoby blízké a organizace, které tyto osoby sdružují. Sám metodik kontaktuje a informuje o své práci svépomocné a jiné organizace rodičů, jako jsou například Společnost na podporu lidí s mentálním postižením. Činí tak osobní návštěvou na společných setkáních rodičů nebo formou brožury, kde jsou uvedeny základní informace o obsahu, účelu a náplni práce metodika.

- c) Jako zdroj pro kontakt s lidmi, kteří by mohli využít práci metodika, mohou posloužit organizace a lidé v místě, kde metodik pracuje. Například školy, okresní soudy, dobrovolnické organizace, církevní organizace, různé kluby a spolky, zaměřené na podporu cílové skupiny. Dále také různé konference a akce pro lidi s postižením (v projektu se osvědčila účast na akci Pata-fest, další možnosti jsou např. Odpoledne pro sociální služby, které je každoročně pořádáno v Sokolově, a podobné akce). Metodik může na těchto akcích rozdávat informační materiály a nabízet prezentaci svoji práce a osobní schůzku a zároveň žádat o doporučení na lidi, kteří by mohli využívat jeho podporu.

Informační brožura o práci metodika by měla obsahovat minimálně:

- Jméno organizace, kde metodik pracuje a kontaktní údaje.
- Jméno metodika a kontaktní údaje (adresa, telefon, e-mail, případně pevně stanovené hodiny, kdy je v kanceláři).
- Informace o podporovaném rozhodování.
- Informace o rozsahu podpory.
- Základní principy práce metodika.
- Informace o výhodách podpory ze strany metodika, možných pozitivních výsledcích jeho práce, odpověď na otázku: Proč práci metodika využívat?
- Oslovení možných obav těch, kteří zvažují využít podpory metodika.
- Případně cena za služby, pokud bude jeho činnost placena samotným člověkem (není momentálně jasné).
- Odkaz na internetové stránky, publikace a místa, kde je možné dozvědět se více informací.

Metodik je samozřejmě ve všech případech vázán mlčenlivostí o projednávaných případech a životních situacích potenciálních zájemců o jeho služby, a to zpravidla smlouvou se svým zaměstnavatelem.

Metodik může kontaktovat člověka, který by podle jeho názoru potřeboval podporu, nebo i jeho blízké. Pokud však samotný člověk jeho podporu odmítne, nemůže metodik na zajištění podpory naléhat. Měl by ale, pokud je to možné, nabídnout udržení kontaktu („Ozvěte se, když budete potřebovat“. „Najdete mě tady a tady.“ „Vše si můžete ještě promyslet.“ „Mohu vás za dva měsíce opět kontaktovat a zeptat se, zda jste si spolupráci nerozmyslel?“)

5. 2. 2. Zkontaktovat se s člověkem a jeho blízkými

Poté, co metodik vyhledá lidi, kteří by mohli využít jeho pomoci, dochází ke kontaktování a seznámení se s člověkem a případně s jeho blízkými. V tomto kroku metodik podrobně seznámí člověka s náplní a možnostmi svojí práce.

a) Zajištění vhodného prostředí

Metodik kontaktuje člověka a domluví si osobní schůzku. Pokud má metodik informace, že by člověk nerozuměl jeho způsobu komunikace, sjedná schůzku za účasti dalšího člověka, který dotyčnému rozumí, má s ním důvěrný vztah a pomůže mu se s ním dorozumět. Pokud je to možné, navštíví člověka v jeho domově nebo tam, kde si to člověk zvolí a kde je mu setkání příjemné. Pokud je to z nějakého důvodu lepší, pozve člověka do své kanceláře (například pokud má důvodnou obavu, že by člověk mohl být v domácím prostředí ovlivňován ve svém rozhodování dalšími lidmi, nebo prostředím, pokud si to člověk sám vyžádá apod.). **Cílem je zvolit takové prostředí a takové podmínky, jaké vyhovují člověku, a zároveň mu umožňují plně a bez obav z možných důsledků vyjadřovat svá přání a potřeby.**

Příklady z praxe:

S panem M. se metodik scházel vždy v kavárně. Panu M. bylo prostředí kavárny příjemné, navíc si vždy dal svoji oblíbenou ledovou kávu, na kterou by si sám jinak nezašel. Pan X. je nedůvěřivý, uzavřený člověk, schůzka v kavárně na něho působila jako přátelské posezení, při kterém se poměrně brzy metodikovi otevřel.

S paní R. zase metodik zašel vždy na procházku do přírody nebo do města, protože paní R. měla spolubydlící, s níž si nerozuměla, a tudíž před ní nechtěla řešit své záležitosti.

Manželé H. jsou starší lidé, kteří mají rádi pohodlí svého domova, proto uvítali, když jednání s metodikem probíhalo u nich doma.

Každému člověku vyhovuje setkání na jiném místě. Je potřeba, aby metodik podpory při rozhodování zvolil vždy takové místo, které bude člověku vyhovovat, bude se tam cítit příjemně a bezpečně.

b) Úvodní informace

Na úvodní schůzce se metodik nejprve představí a **ujistí člověka o mlčenlivosti**. Pak popíše podrobněji obsah a principy své práce. Během první nebo několika následujících schůzek seznámí člověka a jeho blízké s níže uvedenými informacemi, o kterých by měl mít podrobný přehled. Pokud je to vhodné, vše zopakuje i při dalších příležitostech a člověku i jeho blízkým nabídne možnost vysvětlení a zodpovězení otázek.

Podá základní informace v následujících oblastech:

- Informuje o různých stupních podpory při rozhodování:
 - Trávení času a možnost diskutovat svá přání a potřeby s jinými „obyčejnými“ lidmi.
 - Možnosti a výhody využití podpůrce podle zákona a uzavření smlouvy o nápomoci.
 - Podpora při rozhodování v konkrétním problému – organizace „kruhů podpory“.
 - Institucionalizace podpory a s tím spojené výhody a důsledky (spolek, svěřenský fond, další formy organizace podpory).
- Seznámí člověka s konceptem podporovaného rozhodování a jeho rozdíly oproti náhradnímu rozhodování.
- Nastíní možnosti usilovat o změnu od náhradního k podporovanému rozhodování po právní stránce. Sdělí možné varianty, například navrácení svéprávnosti s ustanovením opatrovníka bez omezení svéprávnosti, ustanovení podpůrce s uzavřením smlouvy o nápomoci.
- Popíše možnosti doplnění nebo úplného nahrazení náhradního rozhodování podporovaným rozhodováním.
- Informuje o konceptu podpory založené na vztazích.
- Informuje o nových nástrojích a modelech v zákoně a připravovaných změnách.
- Popíše člověku způsob své práce – osobní schůzky podle dohody na stanoveném místě na danou dobu, stanovení plánu, možnost poradenství a metodického vedení, podpora při vyhodnocování dosažení domluvených cílů atd. (viz níže).
- Nastíní člověku, co bude potřeba od něj, tj. účastnit se schůzek, definovat a reflektovat naplnění svých přání, otevřít se spolupráci s novými lidmi, najít odvahu říct, co opravdu chce apod. Člověk by měl být motivován k aktivitě a co největší míře zapojení se do práce metodika.
- Popíše člověku místo své práce a předá základní kontakty.
- Ujistí člověka, že se v případě zájmu pokusí podpořit člověka v plném rozsahu náplně své práce, pokud je to aktuálně možné. Pokud to není možné, informuje o omezeních a reálných možnostech včas.

c) Komunikace

Každý člověk nějakým způsobem komunikuje. Povinností okolí je udělat vše proto, aby umožnilo člověku komunikovat takovým způsobem, aby dokázal vyjádřit svoje přání a potřeby co nejsrozumitelněji. Existují specializované nástroje pro komunikaci. Jedná se o různé formy alternativní a augmentativní komunikace, jako jsou komunikační tabulky, obrázky a nákresy – piktogramy apod. Metodik komunikuje s člověkem tak, aby mu člověk porozuměl. To znamená, že by měl být seznámen s existujícími nástroji a postupy alternativní a augmentativní komunikace. V případě, že neovládá konkrétní alternativní a augmentativní komunikaci, kterou se člověk dorozumívá, zajistí někoho, kdo ovládá potřebný způsob komunikace a s člověkem se dorozumí. Nicméně žádný z nástrojů alternativní a augmentativní komunikace není univerzální a každý člověk má svůj specifický jedinečný způsob komunikace.

Pokud metodik nezná způsob komunikace, který využívá člověk, nebo pokud mu z jiných důvodů nerozumí, zajistí si takovou podporu (člověka, který se s dotyčným dorozumí, různé nástroje pro komunikaci apod.), aby se s člověkem co nejlépe dorozuměl.

Dodnes je bohužel v ústavech mimo jiné mnoho lidí, kteří nemají žádné mentální postižení, jsou pouze hluší, němí nebo hluchoněmí. Byli sem umístěni lidmi, kteří se s nimi nebyli schopni domluvit. Ze stejných důvodů snadno došlo i k omezení způsobilosti k právním úkonům u těchto osob, přestože byly schopny o svých věcech schopni rozhodovat.²⁸ Autoři metodiky vycházejí ze zásady, že specifický způsob komunikace nemůže být důvodem k jakémukoli omezování práv člověka.

Předpokladem je, že každý člověk nějakým způsobem komunikuje, a úkolem podpůrců a blízkých osob je se této komunikaci naučit a využívat ji při komunikaci s ním.

d) Stanovení zakázky

Pokud člověk přichází s již jasnou zakázkou, metodik ji vyslechne a dá zpětnou vazbu v tom, v jakém rozsahu a případně i v jakém časovém horizontu ji může realizovat, jaká bude potřeba spolupráce ze strany dotčeného atd.

Pokud člověk nemá jasnou zakázku, ale má zájem o spolupráci, začne metodik mapovat situaci člověka a zjišťovat jeho vizi budoucnosti, přání a potřeby. Postupně průběžně v jednotlivých krocích definuje zakázku člověka a možnosti jejího naplnění ze strany metodika.

Příklad z praxe:

V projektu přišli za metodičkou manželé s konkrétním požadavkem dozvědět se více o možnosti využití svěřenských fondů pro správu majetku a koordinované podporované rozhodování. Jiné oblasti související se situací jejich dcery řešit nechtěli. S dcerou bohužel metodička neměla příležitost mluvit.

Příklad z praxe:

Do projektu se přihlásila maminka dvou dcer. Chtěla vyzkoušet všechny praktické nástroje projektu. Metodička s ní postupně začala mapovat vztahy a tvořit plán budoucnosti. Konkrétní zakázka vyplyne z mapování a bude pokračovat konkrétnější a ohraničená podpora ze strany metodičky.

e) Na závěr schůzky

Metodik shrne výsledek schůzky a informuje o dalších krocích: mapování, plánování, realizace. Naplánuje si další schůzku a nastíní, co se bude odehrávat.

5. 2. 3. Mapovat

- **Zmapování situace z vnějších zdrojů**

Metodik si před další schůzkou pokusí zajistit co největší množství informací z vnějších zdrojů v organizacích, které člověk využíval či využívá, nebo kde ho znají – sociální pracovník na obci, sociální služby, práce, školy, další organizace, a to vždy se souhlasem člověka.

- **Zmapování a doplnění informací od člověka a jeho blízkých**

Metodik v dalších schůzkách s člověkem a jeho blízkými aktualizuje a doplní získané informace. Použije nástroj: *Mapa vztahů a Souhrnný formulář informací o člověku – viz přílohy č. 3,4,6 a 7.*

- **Soupis získaných informací**

Metodik vytvoří soupis základních informací o člověku pro předávání informací podpůrcům a dalším osobám a pro vlastní potřebu při další podpoře.

²⁸ Tento důvod, tedy obtíž v dorozumívání, již dle nového občanského zákoníku není důvodem pro omezení svéprávnosti, dle § 57 o. z.

Měl by obsahovat minimálně tyto informace:

a) Současná situace člověka:

- a. Kde žije
- b. Jaké má možnosti
- c. Jaké má sociální služby
- d. Jakou má další podporu
- e. Koho zná, s kým se vidá, jaké má vztahy
- f. Jaké má zájmy
- g. Jaký má běžný denní režim
- h. Jaké má zaměstnání
- i. Co je pro něj důležité
- j. Co má rád
- k. Svěprávnost

b) Jeho historie:

- l. Co dělal
- m. Kde žil
- n. Kdo ho znal
- o. Zdroje dalších informací

c) Způsob, jakým komunikuje:

- p. Jaké používá nástroje pro komunikaci
- q. Formulář: když udělá tohle, znamená to tohle a děláme tohle, nebo jeho verze

d) Co je ještě důležité vědět:

- r. Možné rizikové situace při spolupráci s člověkem
- s. Zdravotní informace, pokud je to potřeba
- t. Další důležité informací

V této fázi metodik začíná formulovat první místa pro potřebnou podporu a možnosti pro zajištění potřebných zdrojů. Ke každému z výše uvedených bodů podle potřeby doplňuje, co člověku potenciálně chybí a kdo a jak by mohl s člověkem v dané oblasti spolupracovat.

5. 2. 4. Plán podpory člověka

Plán podpory vychází z celkového plánu života člověka, zahrnuje v sobě individuální plány zpracované v rámci poskytování sociálních služeb nebo sociálním pracovníkem v obci (zajišťování a koordinace služeb), ale neomezuje se jen na poskytování sociálních služeb. Při naplňování plánu podpory jsou individuální plány pouze jednou částí, jedním z nástrojů jak dospět k cíli. Není tak vázán na možná omezení sociálních služeb a vyhýbá se střetu zájmů s potenciálními potřebami sociální služby. Rozsah plánu podpory se odvíjí od skutečně zjištěných potřeb v rozhodování. Cílem plánu podpory člověka je stanovení největších snů a přání člověka. Tato přání mohou odhalit dlouhodobá, vyslovená nebo skrytá přání člověka. O formulovaných snech je potřeba si povídat, aby mohly dostat konkrétnější a reálnější podobu. Metodik pomáhá člověku přání a potřeby formulovat, vyslovit je.

Příklad z praxe:

Pokud má člověk například tajný sen zpívat, je po zjištění tohoto přání možné oslovit sbory v okolí nebo zjistit, jestli se nekonají v místě bydliště pravidelné karaoke večírky.

Metodik se společně s člověkem pokusí stanovit časový horizont naplnění daného přání (do roka, do pěti let, do konkrétního data, narozenin, Vánoc apod.). Dalším krokem by mělo být hledání možných zdrojů pro naplnění vize, snu, přání člověka. Metodik zajistí ve spolupráci s člověkem srozumitelný přepis vize a následně soupis možných zdrojů (zejména vztahů – podpůrců a míst, kde tyto vztahy navázat, ale i dalších zdrojů) z okolí člověka do tabulky přání a potřeb (viz příloha č. 8).

5. 2. 5. Oslovování vhodných podpůrců, popřípadě propojovatelů²⁹

Metodik má v této fázi zmapované potřeby a přání člověka, má povědomí o současné vztahové síti člověka a zdrojích v okolí, kde žije. Má stanovený plán toho, čeho by chtěl člověk dosáhnout, jak by chtěl žít, v čem by potřeboval podporu, aby se mohl dobře rozhodovat, naplňovat svá rozhodnutí a trávit volný čas podle svých potřeb. Má tedy veškeré informace, které potřebuje k tomu, aby mohl zkontaktovat vytipované známé v okolí člověka – potenciální podpůrce.

Metodik si domluví osobní schůzku s vytipovanými známými člověka, na které jim podá základní informace o principech podporovaného rozhodování a o svojí práci (popsáno výše v kapitole 5. 2. 2.). Informuje je o potřebách a přáních člověka.

Ideální je, pokud už se potenciální podpůrce s člověkem dobře zná a pravidelně se s ním vídá. V tomto případě metodik navrhne známému člověka možnost dělat mu podpůrce.

- Pokud už je podpůrce v důvěrném podporujícím vztahu s člověkem a ten souhlasil s jeho rolí podpůrce, podá o tom metodik potenciálnímu podpůrci zprávu a nabídne možnost metodické podpory a konzultací.
- Pokud důvěrný vztah neexistuje nebo se rozvíjí, seznámí metodik potenciálního podpůrce s přáními a sny člověka a nabídne mu možnost trávení společného času s ním v oblasti jeho potřeb a zájmů.

Je na citu a uvážení metodika, jak moc formálně představí roli podpůrce a koncept podporovaného rozhodování. V některých situacích je určitě vhodnější mluvit pouze o trávení volného času. Může doplnit základní informace o principech podporovaného rozhodování a zdůraznit nutnost jejich dodržování. Postupně při realizaci podpory pak může metodik školit podpůrce podrobněji, poskytovat mu další materiály a informace atd.

- Pokud metodik získá člověka pro pozici podpůrce, seznámí ho podrobněji s plánem naplnění daných potřeb nebo podmínkami podpory, a pokud je kandidát na podpůrce nezná, tak i s relevantními informacemi o situaci člověka.
- Pokud se podpůrce a člověk ještě neznají, jedná se například o podpůrce z řad dobrovolníků, sjedná metodik úvodní schůzku. Na ní seznámí člověka s podpůrcem a společně pak naplánují potřebné kroky, rozeberou situaci člověka a stanoví způsob setkávání, který bude vyhovovat oběma stranám.
- V případě potřeby metodik nabídne podpůrci možnost častějších schůzek (např. 2× do měsíce) v prvních třech měsících setkávání podpůrce s člověkem. Na schůzkách se podpůrce ptá na jednotlivé situace při vzájemném setkávání s člověkem a vyhodnocuje jednotlivé postupy a prvky vykonávané podpory.
- Metodik může být také nezávislým prostředníkem při řešení případných neshod a rozporů. Měl by směřovat k tomu, aby byla hájena práva člověka na rozhodování a zároveň udržen vztah s podpůrcem, pokud dobře funguje a je pro člověka důležitý.
- Metodik využije k seznámení potenciálního podpůrce se situací zpracované informace o člověku (Současná situace člověka, Historie člověka, Tabulka přání a snů, Pavučina vztahů...).

²⁹ Viz kapitola 5. 4. této metodiky.

- Podpůrce a metodik mohou na schůzkách společně hledat další zdroje naplnění potřeb člověka a zajištění podmínek pro jeho rozhodování. Dále hledají alternativy řešení případných konfliktních situací a míst, kde se podpora nedaří.

5. 2. 6. Poradenství

Metodik poskytuje poradenství v otázkách podpory při rozhodování. Může se jednat o témata týkající se nejlepšího zájmu, rozhodnutích, která se mohou jevit jako nerozumná a oblastí, které omezují možnost člověka se rozhodnout, a o další témata.

Metodik je v kontaktu s člověkem, případně lidmi v jeho okolí, a minimálně po určitou počáteční dobu zjišťuje, zda vše dobře funguje a zda podpůrce člověka například nezneužívá. Konzultace nabízí jak člověku, tak podpůrci, případně oběma najednou.

5. 2. 7. Varianta možné naplně dalších schůzek a činnosti metodika

Následující popis slouží jako vodítko možného posloupného postupu. Uvedené činnosti se nemusí odehrát v rámci jedné schůzky, někdy může být k jednotlivým krokům potřeba schůzek více, jindy naopak méně. Pokud je to možné, jsou jednotlivé kroky co nejdříve delegovány na samotné podpůrce. Metodik se potom schůzek také účastní, ale jen jako poradce a pouze po nezbytně nutnou dobu.

Čím dříve je zajištěn vhodný podpůrce, který je ochoten a schopen převzít popsané kompetence, tím dříve je školen a jsou mu kompetence předávány. Metodik provádí pouze kontrolu a metodickou podporu opět jen po nezbytně nutnou dobu. Dále je k dispozici pro konzultace.

1) **Schůzka:** Seznámení, dojednání zakázky

1. **Mezikrok** – Zajištění co největšího množství informací z vnějších zdrojů – město, služby, práce, školy, další organizace – vše současné i minulé. Zajišťování informací je potřeba vztáhnout vždy k oblasti (zakázce) podpory.

2) **Schůzka:** Mapování situace člověka – rozhovor s člověkem, případně s jeho blízkými, doplnění potřebných informací.

Pomůcka: Mapa vztahů. Souhrnný formulář informací o člověku. Viz příloha č. 3, 4, 5, 6 a 7.

2. **Mezikrok** – Soupis základních informací o člověku určený pro další předávání informací a vlastní potřebu a pro další podporu.

3) **Schůzka:** Stanovení základní vize, největších snů a přání, povídání si o těchto přáních, hledání časového horizontu naplnění daného přání. Hledání možností potřebných zdrojů pro přesnou formulaci vize. Kdo pomůže vizi formulovat a pak naplňovat.

Pomůcka: Formulář Vize. Tabulka přání a potřeb. Viz příloha č. 1 a 8.

3. **Mezikrok** – Soupis vize a možných zdrojů (zejména vztahů – podpůrců a míst, kde tyto vztahy navázat) z okolí člověka, zjišťování informací, zjišťování, kde zajistit další zdroje. Vytipování vhodných podpůrců a jejich ideálních rolí. *Viz Tabulka přání a potřeb v příloze č. 8.*

4) **Schůzka:** Rekapitulace vize. Stanovení prvních kroků k naplnění hlavních bodů vize (zjištění potřebných informací o tématu, např. bydlení, práce, služby, dovolená, řídičský průkaz apod. Pojmenování nejaktuálnějších problémů v životě člověka (např. nedostatek lidí na trávení volného času, potřeba zažádat o důchod – předání kontaktů na soc. pracovníci, nějaká plánovaná akce – narozeniny, koncert apod.).

4. **Mezikrok** – Soupis nejaktuálnějších problémů a předběžné zjištění možností jejich řešení. Oslovování vhodných podpůrců a seznamování se situací.³⁰

³⁰ Je možné využít zde i jinde v kapitole nástrojů plánování zaměřeného na člověka. Více informací viz <http://www.kvalitavpraxi.cz/planovani-zame-rene-na-cloveka.html>.

5) **Schůzka:** Rekapitulace nejaktuálnějších problémů a stanovení plánu a jednotlivých kroků k jeho naplnění: kdo mi s tím pomůže a jak?

5. **Mezikrok –** Příprava na setkání člověka s podpůrcem/podpůrci. Zaškolování podpůrce.

6) **Schůzka:** Setkání člověka s podpůrcem za přítomnosti metodika, dojednání vzájemné zakázky, naplánování dalšího setkání. Naplánování dalšího setkání metodika s člověkem a s podpůrcem (s každým zvlášť, pokud je to potřeba nebo pokud je to jejich přání).

7) **Schůzka:** Podle potřeby při aktualizaci plánu, zjišťování fungování vzájemných vztahů a zajištění metodické podpory.

Po několika úvodních měsících (tato doba se bude u každého člověka lišit), pokud vše funguje dobře, řekne metodik člověku, podpůrci i lidem blízkým člověku, že je možné jej v případě potřeby kontaktovat a je nadále k dispozici pro případ nutnosti.

5. 3. Zajišťování lidí a vztahů v okolí člověka

V této fázi už předpokládáme, že fungují podpůrci a přebírají jednotlivé kompetence. Je ale potřeba, aby metodik pokračoval ve vytváření a rozvíjení sítě podpory kolem člověka. K tomu může využít tzv. propojovatele.³¹

Propojovatel

Kdo je propojovatel?

Je to někdo, kdo podporuje rozvoj vztahů v okolí člověka a snaží se vytvořit a „zahustit“ síť podpory. Jedná se o specifickou funkci v konceptu realizace podpory při rozhodování. Propojovatel nemusí mít nutně a nezbytně dlouhodobý a/nebo důvěrný vztah s člověkem. Může vstoupit do situace, podpořit zajištění kontaktů pro člověka a zase vystoupit. Může tuto činnost realizovat samozřejmě také pro více lidí najednou. Měl by jím být ale ideálně někdo z „komunity“, kde člověk žije, někdo znalý prostředí a lidí v místě, kde člověk žije, kde se pohybuje, nebo kde by rád žil a kde by se rád pohyboval (kam se například chystá stěhovat nebo by se tam odstěhoval, pokud by tam měl přátele).

Jaké vlastnosti a dovednosti by měl mít ideální propojovatel:

Vlastnosti:	Dovednosti/Znalosti:
nadání komunikace	organizační schopnosti
baví ho navazování širších vztahů	koordinační schopnosti
veselý, zábavný	umí hledat zdroje/příležitosti
vytrvalý	
pozitivně naladěný	
idealista (vizionář)	
příjemný v kontaktu, charismatický	
poctivý (musí věřit tomu, co dělá)	
bezúhonný	
extrovert	

KDE JE HLEDAT?

- příbuzní, alternativní sdružení, studenti, zájmové organizace, firemní dobrovolnictví, akce v obci apod.

³¹ Český překlad anglického pojmu konektor.

Co dělá propojovatel?

Rolí propojovatele by mělo být seznamovat člověka s dalšími lidmi, pomáhat mu vytvářet nové vztahy, zapojovat ho do života v komunitě, propojovat lidi navzájem.

Propojovatel přímo nebo nepřímo (pouze pozváním na akci apod.) oslovuje jiné lidi, jestli by neměli zájem trávit volný čas s člověkem

- i. na základě přání a zájmů člověka
- ii. na základě přání a zájmů konkrétních osob.

Propojovatel se snaží, aby došlo ke vzájemné shodě v činnostech a/nebo vzájemné sympatii. Mapuje zdroje v místě bydliště člověka, snaží se, aby byl člověk účastníkem místních aktivit, pokud o to bude mít zájem – návštěvou různých kroužků, zájmových spolků, jako například taneční, rybáři, sdružení postižených civilizačními chorobami, kluby důchodců, církevní organizace. Tyto organizace mohou poskytnout prostor pro získání vztahů a rozšíření možností zájmů člověka.

- a) Propojovatel by měl hledat vhodné podpůrce, kteří by se mohli stát součástí sítě vztahů člověka. Zjišťuje si k tomu vhodné kontakty v okolí člověka (např. sousedi, kolegové, bývalé soc. služby). Může také spolupracovat s koordinátorem dobrovolníků a zajišťovat vhodné dobrovolníky.
- b) Může využívat princip tzv. sněhové koule – termín z metod terénního sociologického výzkumu, kdy jeden člověk může oslovit lidi ve svém okolí, ti další lidi, a tak se postupně rozšiřuje škála oslovených, relativně známých lidí, u kterých je šance, že se rozvine spolupráce.³²

Činnost propojovatele může samozřejmě vykonávat kterýkoliv z podpůrců a blízkých v okolí člověka i opatrovník.

Metodik podpory při rozhodování metodicky vede tyto propojovatele. Pomáhá jim určit, kde hledat zdroje pro vztahy. Posuzuje vhodnost vytvořených vztahů při konzultaci a způsob, jak zajišťovat podporu jejich funkčnosti. Zajišťuje podporu při zavádění metod plánování postupů a spolupráce s člověkem a podpůrci.

5. 4. Zdroje pro získávání a podporu vztahů

5. 4. 1. Dobrovolnictví a spolupráce s metodikem podpory při rozhodování

Jedním z klíčových prvků rozvoje podporovaného rozhodování zejména u lidí s postižením v podmínkách ČR je specifické využití dobrovolnictví. Nejprve se budeme krátce věnovat základním informacím o dobrovolnictví, poté se zaměříme na propojení podporovaného rozhodování a dobrovolnictví.

1) Fungování dobrovolnictví

Co je to dobrovolnictví?

Vymezení pojmu dobrovolník

- Dobrovolník je člověk, který se ze své vůle rozhodne věnovat svůj čas, znalosti a zkušenosti potřebným lidem nebo činnostem bez nároku na odměnu.

³² HARTNOLL, Richard a kol. *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule (Snowball Sampling)*. Rada Evropy, 2003. Dostupné z www.drogy-info.cz/index.php/.../Prirucka_Snowball_Sampling1.pdf.

- Smyslem činnosti dobrovolníků není nahradit práci asistentů sociálních služeb, které člověk využívá, ale přinést mu něco navíc, pomoci mu radovat se ze života, vyplnit jeho volný čas.

Znaky dobrovolnictví

- Svobodná volba – dobrovolnictví není povinné³³
- Dobrovolnictví je vykonáváno bez nároků na odměnu³⁴
- Dobrovolnictví pro jiné³⁵

Mýty o dobrovolnictví

Mýtus: Dobrovolnictví je oběť, vykonávají ho jen lidé s nadbytkem volného času

Skutečnost: Dobrovolníci nejsou lidé s nenaplněným volným časem nebo chybějícími rodinnými vazbami, ale naopak jsou to často humanisticky orientovaní jedinci, sociálně integrovaní a aktivní v mnoha dalších činnostech. Jedná se o lidi různého věku.

Mýtus: Dobrovolnictví je zcela zadarmo

Skutečnost: Není, ale mzda koordinátora dobrovolníků je dobře vynaložena a bohatě vyvážena činností dobrovolníků z hlediska odpracovaných hodin i z hlediska kvality poskytovaných služeb.

Mýtus: Dobrovolnictví je amatérismus

Skutečnost: Aby byla dobrovolná pomoc účinná, je třeba jí efektivně organizovat. Dobrovolnický program může zvýšit nejen výkonnost, ale i profesionalitu neziskové organizace, a přitom nic neubírá z tvořivosti a spontaneity dobrovolníka.

Mýtus: Dobrovolníci jsou levná pracovní síla

Skutečnost: Dobrovolník by neměl nahrazovat práci profesionálů a neměl by dělat činnosti, do kterých se nikomu nechce.

Skutečnost: Dobrovolnictví není o tom objednat si dobrovolníky jako předem připravený a hotový „nástroj“. S dobrovolníky je potřeba dále pracovat a podporovat je v jejich činnosti.

5. 4. 2. Kontext dobrovolnictví v ČR³⁶

Systém v Britské Kolumbii počítá s dobrovolnickou činností v komunitě a v „sousedství“. Švédský systém dobrovolnictví příliš nepodporuje, protože se domnívá, že člověk má nárok na placenou podporu ze strany státu. V českém prostředí má dobrovolnictví bohatou tradici a je možné z něj vycházet při vyhledávání podpůrců pro konkrétního člověka. Je potřeba oživit zejména komunitní „sousedské“ dobrovolnictví, ale i další formy. Klíčové pro podporované rozhodování je zejména dlouhodobé dobrovolnictví, lze ale využít i další formy – akční, krátkodobé (např. uspořádání akce, na které se člověk seznámí a potenciálně i sblíží se sousedy a dalšími novými lidmi) a dárcovství (pro organizace zajišťující vyhledávání, výškolení a vedení dobrovolných podpůrců a opatrovníků). Dobrovolnictví se samozřejmě rozvíjí v mnoha společenských oblastech. V metodice se zaměřujeme zejména na dobrovolnictví pro lidi s postižením.

³³ Přesto některé dobrovolnické činnosti mohou obsahovat určitou míru donucení – morální (např. rodiče se cítí povinni pomáhat škole, kam chodí jejich dítě) nebo tlak zaměstnavatele.

³⁴ Často bývá propláceno cestovné, náklady spojené s dobrovolnickou činností (např. pracovní pomůcky), umožněn volný přístup ke službám a akcím, předávány symbolické dárky jako projev uznání.

³⁵ Primárně je vykonávané ve prospěch jiných, ačkoli dobrovolníci mohou mít ze své činnosti i osobní přínos. Podstatné je, že dobrovolnická práce není vykonávána pro blízké osoby (rodina, přátelé), kde může existovat pocit povinnosti.

³⁶ Informace v kapitole jsou čerpány zejména z prezentace Jiřího Tošnera na konferenci „Neziskové organizace a dobrovolnictví“ v Karlových Varech. *Pomáháme těm co pomáhají...* „Neziskové organizace a dobrovolnictví.“ PhDr. Jiří Tošner, 20. 2. 2013 v Karlových Varech.

Dobrovolníci a § - kde lze nalézt více informací o právním ukotvení dobrovolnictví:

- Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách – podle § 115 zákona (novela z roku 2007): Při poskytování sociálních služeb působí rovněž dobrovolníci za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem.
- Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi – nový pojem – veřejná služba (novela z roku 2009).
- Věstník MZ ČR č. 6/2009 (www.mzcr.cz) – metodické doporučení pro zavedení dobrovolnického programu v nemocnicích.
- Zákon o dobrovolnické službě 198/2002 Sb. (www.mvcr.cz) – zákon se vztahuje pouze na akreditované organizace, dobrovolnictví ve všech ostatních případech si může uchovat svoji nezávislost. Je na každé neziskové organizaci, aby zvážila, do jaké míry je akreditace dobrovolnické služby pro ni přínosná.

5. 4. 3. Typy dobrovolnictví

- **Neformální dobrovolnictví**
 - Neorganizovaná pomoc druhým
 - Za socialismu byly málo rozvinuté služby a neformální vzájemná pomoc hrála v životě lidí významnou roli, tento fenomén si udržel svoji důležitost i po pádu komunismu
 - Dominují zde aktivity sousedské výpomoci
 - V ČR se mu věnuje 38 % občanů, přičemž 40 % z nich se zároveň věnuje dobrovolnictví formálnímu
 - V zahraničí 25 % v Maďarsku a Portugalsku, téměř 70 % ve Finsku, Slovinsku a Lotyšsku
- **Formální dobrovolnictví**
 - Organizované prostřednictvím dobrovolnických center, NNO realizujících dobrovolnické programy nebo přímo poskytovateli služeb
 - V ČR se mu věnuje 30 % občanů nad 15 let
 - Zahraničí – Belgie, Francie, Rakousko, Německo 24 – 33 % dobrovolníků; 36 – 47 % v Holandsku, Finsku, Dánsku; 9 – 14 % v Portugalsku, Slovensku, Španělsku, Rumunsku, Bulharsku, Maďarsku či Polsku

Intenzita dobrovolnické činnosti

- Průměrný počet hodin odpracovaných formálními dobrovolníky je 47 hodin za rok
- Např. v Kanadě je to 166 hodin za rok

Podpůrcem i opatrovníkem se může stát jak formální, tak neformální dobrovolník. Důležitá je kvalita vztahu mezi dobrovolníkem a člověkem.

5. 4. 4. Dobrovolníci v nestátních neziskových organizacích (NNO)

Na uvedeném grafu můžeme vidět, kolik dobrovolníků se pohybuje v sektoru služeb. Jedná se o opravdu velký počet. I když jsou samozřejmě různé formy, jakými dobrovolníci spolupracují se sociálními službami, určitě je méně těch, kteří spadají do pravidelného a dlouhodobého dobrovolnictví, zároveň jsou do tohoto čísla započtení i dobrovolníci, kteří v organizaci pomáhají s jinými věcmi (např. správa webových stránek, propagace). Přesto je jich hodně a poskytují nezbytnou podporu pro různé cílové skupiny klientů sociálních služeb.

Zaměstnanost v NNO (2007)

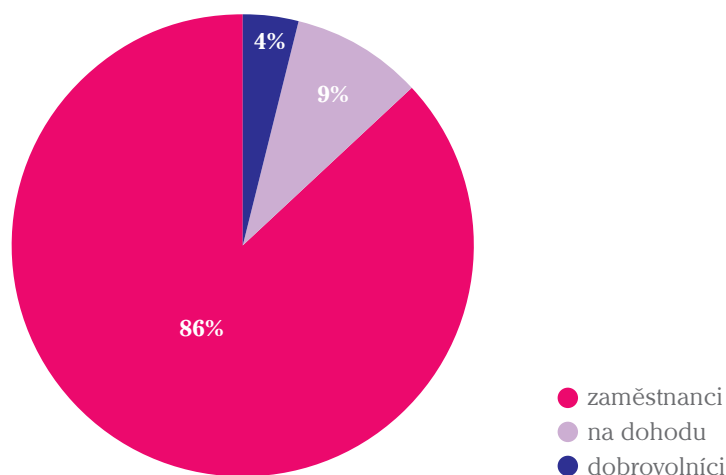
příloha 1

Přehled zaměstnanosti ve třetím sektoru:

60 tisíc lidí na plný pracovní poměr

130 tisíc lidí na dohodu o práci

1,2 milionu dobrovolníků

Zdroj: Údaje pocházejí ze Satelitního účtu neziskových institucí Českého statistického úřadu
Zpracovala otevřená společnost, v. o. s. pro kampaň Nevládky a krize

5. 4. 5. Motivace dobrovolníků

- Chci pomáhat
- Chci získat zkušenost v práci s danou cílovou skupinou (často s ohledem na přijímací zkoušky na vysokou školu nebo hledání práce)
- Dobrovolníci, kteří se rozhodnou podporovat lidi s postižením, často mají sami v rodině či v okolí postiženého člověka
- Chci navázat nové kontakty
- Jsem nezaměstnaný

Jaké představy má o dobrovolnících česká veřejnost?

- Jsou to docela normální lidi (5 435)
- Asi mají v sobě nějaký pocit dluhu, či závazku (4 942)
- Budou trochu ujetý, když to dělají zadarmo (4 942)

(Výstupy ankety na dobrovolnik.cz – září 2012)

5. 4. 6. Nové trendy v dobrovolnictví a možnost jejich využití

Většina z prvků očekávaného směřování vývoje dobrovolnictví by měla podpořit aktivity a přístupy popisované v těchto metodických materiálech. Trendem bude zřejmě rozvoj neformálního dobrovolnictví, vzájemné reciproční výpomoci, hájení práv, kladení důrazu na schopnosti a přání každého člověka (dobrovolníka i člověka s po-

stižením), podporující přirozené konání a jednání bez specializovaných školení. Nevýhodou může být zejména krátkodobost vycházející i z rozvoje dojíždění do práce, stěhování za prací a z celkového zvýšení nabídky v oblasti možností trávení volného času.

5. 4. 7. Fungování dobrovolnictví v Karlovarském kraji

Občanské sdružení INSTAND se dlouhodobě podílí na realizaci projektů zaměřených na transformaci pobytových sociálních služeb.

V praxi se ukazuje, že lidé, kteří se přestěhovali zejména z ústavních zařízení sociálních služeb do samostatného bydlení, často kolem sebe nemají dostatečně funkční sociální síť, dostatek kontaktů ani zkušeností s možnostmi trávení volného času. Jako vhodné řešení se ukázalo doplnit sociální služby dobrovolnickou činností. V červnu 2012 začalo, o. s. INSTAND v Karlovarském kraji realizovat Dobrovolnický program pro lidi s postižením a akreditovalo se jako dobrovolnické centrum. V kraji nepůsobí jiné dobrovolnické centrum, které by se zaměřovalo na tuto cílovou skupinu.³⁷

Dobrovolnické centrum INSTAND realizuje v současné době v Karlovarském kraji dva dobrovolnické programy – dobrovolnický program DOHROMADY pro lidi s postižením a od r. 2014 nový dobrovolnický program pro seniory.³⁸

Dobrovolnický program DOHROMADY je zaměřený na trávení volného času s lidmi se zdravotním postižením (zejména mentálním postižením). Cílem programu je podpora zapojení lidí s postižením do běžného života a pokud možno i navázání dlouhodobějších vztahů mezi nimi a dobrovolníky.

Dobrovolnický program je rozvíjen dvěma směry:

- Jeden směr se zaměřuje na lidi, kteří žijí v běžném prostředí mimo domovy pro osoby se zdravotním postižením (dále DOZP) za podpory návazných sociálních služeb.³⁹
- Druhý směr se zaměřuje na podporu lidí, kteří žijí v DOZP zejména ústavního typu.⁴⁰

V počátku dobrovolnického programu se jednalo zejména o lidi, kteří v průběhu minulých let opustili krajská ústavní zařízení v rámci zmíněných projektů. Cílová skupina se postupně rozšířila i na ty, kteří žijí v rodinném prostředí a/nebo využívají sociální či pečovatelské služby. Z počátku tvořili cílovou skupinu hlavně lidé s mentálním postižením, nyní jsou to i lidé s tělesným a kombinovaným postižením.

Dobrovolník v programu poskytuje lidem s postižením podporu při trávení volného času – např. návštěva kulturních akcí, výlety, procházky, sport, kino, tanec a divadlo (pasivně i aktivně) apod. – podle přání uživatele. Jsou vytvořeny medailonky lidí s postižením, které obsahují informace o jejich přáních, zájmech a případné potřebě speciálních dovedností a zkušeností u dobrovolníka. Medailonky jsou k dispozici také dobrovolníkům. Dvojice jsou vytvořeny na základě společných zájmů a přání. Schůzky dobrovolníka s člověkem probíhají pokud možno pravidelně, rozsah a frekvence schůzek jsou stanoveny individuálně. Dobrovolníci také pořádají jednorázové akce – výlety, společenské akce, večírky apod. Cílem setkávání je posilování kompetencí lidí s postižením především pomocí budování důvěry v okolí a sami v sebe.

37 V Karlovarském kraji funguje Dobrovolnické centrum Vlaštovka se sídlem v Karlových Varech, centrum je zřízeno při mateřském centru a je zaměřeno na dobrovolnictví u dětí. V Sokolově existuje Dobrovolnické centrum Střípky, které je zaměřeno na dobrovolnictví v nemocnici a v léčebně dlouhodobě nemocných. V Chebu funguje dobrovolnické centrum při farní charitě, které je také zaměřeno na dobrovolnictví u dlouhodobě nemocných a seniorů.

38 Podporované rozhodování se uplatňuje i u seniorů, kteří to potřebují. U seniorů, kteří nemají dostatek funkčních vztahů, mohou dobře fungovat i dobrovolní podpůrci.

39 V rámci podpory klientů, kteří bydlí samostatně a využívají návazných sociálních služeb, spolupracujeme s Rytmus – Od klienta k občanovi, o.p.s., Dolmen, o. p. s., DC Mateřídouška, DC Farní charita v Karlových Varech a s pracovníky obecních úřadů a krajského úřadu.

40 V rámci podpory klientů, kteří žijí v DOZP ústavního typu, spolupracujeme s DOZP „SOKOLÍK“ v Sokolově a s DOZP v Mariánské.

Dobrovolníci v programu jsou zejména z řad studentů středních škol nebo VOŠ, dále jsou to lidé v produktivním věku a v menším množství mladší senioři. V Karlovarském kraji není žádná vysoká škola, proto je hodně dobrovolníků z řad studentů středních škol. Stává se, že po absolvování střední školy odcházejí na vysokou školu mimo kraj a zpátky se již nevracejí. V kraji je celkově málo mladistvých a mladších dospělých. Je to především z důvodů horších životních podmínek. Karlovarský kraj (zejména Karlovy Vary) je zaměřen na cestovní ruch, v kraji je hodně cizinců, zejména ruských, ceny bytů a nájmu jsou proto vyšší, neodpovídají ovšem příjmům většiny obyvatel kraje. Průměrná mzda patří k nejnižším v celé ČR, vysokoškolsky vzdělaní lidé zde hůře hledají zaměstnání za mzdu odpovídající jejich vzdělání.⁴¹

V poslední době přibývají dobrovolníci v produktivním věku, kteří mají střední, příp. vyšší odborné vzdělání. Většinou se jedná o lidi, kteří již někdy s danou cílovou skupinou pracovali nebo mají postiženého člověka v rodině. Tito dobrovolníci tvoří tzv. tvrdé jádro dobrovolníků, dobrovolnickou činnost vykonávají pravidelně a dlouhodobě.

Dobrovolníkům je poskytována předvstupní příprava a zdravotnické školení první pomoci. Dále probíhají individuální schůzky dobrovolníků s koordinátorem dobrovolnické služby a pravidelné skupinové supervize jednou za tři měsíce. Dobrovolníkům jsou dále poskytnuty příspěvky na cestovné, kulturní a sportovní akce a na pracovní pomůcky. V programu DOHROMADY bylo v době tvorby metodiky zapojeno průměrně 20 dobrovolníků.

Dobrovolnické centrum INSTAND je součástí RADY dobrovolnických center severozápad. Součástí této RADY jsou dobrovolnická centra z Ústeckého a Karlovarského kraje. V rámci RADY probíhají pravidelné schůzky zhruba jednou za tři měsíce. Na schůzkách jsou předávány aktuální informace z dobrovolnictví a z jednotlivých dobrovolnických center. V rámci RADY jsou také realizovány zajímavé projekty, v současné době je to kampaň DOBROVOLNÍK – náborová a informační kampaň a Dobrovolnictví přes hranice – vysílání českých dobrovolníků do Německa a přijímání německých dobrovolníků v Ústeckém a Karlovarském kraji. V roce 2015 se zaměříme na zjišťování stavu tzv. organizovaného dobrovolnictví, a to ve dvou oblastech: sociálních službách a zdravotnictví. Dosud takové šetření v Karlovarském kraji neproběhlo a má za cíl sledovat počty služeb, do kterých jsou dobrovolníci zapojováni; počty dobrovolníků a rozsah dobrovolnických hodin. Jedním z výstupů ročního šetření bude zjištění ekonomického přínosu dobrovolnických činností ve službách. Ukazatelem ekonomického přínosu bude výpočet prostřednictvím tzv. Imputované hodnoty dobrovolnické práce podle Českého statistického úřadu (medián stanovený podle výsledků z Informačního systému o průměrném výdělku).

V oblasti sociálních služeb budeme prakticky sledovat a zjišťovat rozsah zapojení dobrovolníků do péče o seniory, o zdravotně postižené, o znevýhodněné rodiny s dětmi a o osoby v sociálně vyloučených lokalitách. Ve zdravotnické oblasti pak zapojení dobrovolníků poskytujících psychosociální podporu pacientům ve zdravotnických zařízeních, jako jsou nemocnice, léčebny, kojenecké ústavy apod.

5. 4. 8. Spolupráce dobrovolnického centra s metodikem podpory při rozhodování

Koordinátor dobrovolnického centra spolupracuje s metodikem a společně se snaží o propojení dobrovolnictví a podpůrcovství u lidí s postižením. Metodik předává koordinátorovi dobrovolnického centra informace o lidech, se kterými spolupracuje a kteří by uvítali podpůrce/dobrovolníka. Informace jsou předávány se souhlasem člověka s postižením ve formě medailonků konkrétních lidí, které obsahují jméno, věk, bydliště a místo, kde by daný člověk nejraději trávil svůj volný čas; pokud člověk využívá nějakou sociální službu, jsou uvedeny informace o dané službě a kontakt na klíčového pracovníka; pokud člověk bydlí v rodině, informace o rodině; informace o dalších osobách, které jsou pro člověka důležité; krátké informace o životě daného člověka; informace o tom, co rád dělá, s kým by se chtěl vídat a v čem potřebuje podporu.

Koordinátor dobrovolnického centra realizuje přednášky na středních a vyšších odborných školách v celém kraji,

41 Více informací o Karlovarském kraji viz kapitola 1. 1. Specifika prostředí Karlovarského kraje v *Metodice výkonu opatrovnictví*.

prezentuje zde dobrovolnictví a medailonky konkrétních lidí. Pokud najde dobrovolníka k člověku, který spolupracuje s metodikem, okamžitě kontaktuje metodika a domluví se na společné schůzce.

Příklad z praxe:

Koordinátor dobrovolnického centra vytipoval dobrovolnici, která poskytuje lidem, se kterými se schází, podporu. Nejedná se pouze o trávení volného času, ale o podporu v každodenním životě. Kontakt na ni předal metodikovi, který s dobrovolnicí navázal spolupráci a metodicky ji vede.

Koordinátor dobrovolnického centra se na metodika obrátil také ve chvíli, kdy věděl o lidech s postižením, kteří by potřebovali podpůrce. Metodik s nimi poté navázal spolupráci.

Dalším příkladem dobré spolupráce mezi metodikem a koordinátorem dobrovolnického centra byl případ paní E., která žila osamoceně ve svém bytě v domě s pečovatelskou službou. Metodik dostal na paní K. kontakt s tím, že paní E. občas navštěvuje. Sešel se s ní a nabídnul jí možnost dělat paní E. dobrovolníka/podpůrce. Paní K. se myšlenka dobrovolnictví velice líbila, a tak na ni metodik předal kontakt koordinátorce dobrovolnického centra. Koordinátorka si domluvila s paní K. schůzku, na které s ní uzavřela dobrovolnickou smlouvu a spolupracuje s ní v rámci dobrovolnického programu DOHROMADY. Paní E. je nadšená, společně s dobrovolnicí plánují různé výlety, procházky a společenské akce, na které by se sama neodhodlala jít.

Podpůrci, kteří spolupracují s metodikem podpory při rozhodování a poskytují podporu lidem s postižením, uzavírají smlouvu s dobrovolnickým centrem INSTAND, jsou pojištěni dle zákona o dobrovolnické službě, mají možnost účastnit se supervizí a společných setkání dobrovolníků a mohou také využívat výše zmíněné příspěvky. Zkušenosti s podpůrcovstvím ze strany dobrovolníků jsou zatím příliš krátké (cca šest měsíců) a žádné konkrétní výsledky si zde netroufáme popsat. Právě tak jako dobrovolnictví, tak i podpůrcovství vyžaduje především dostatek času a trpělivosti.

Mnoho lidí s postižením má ve svém okolí pouze vazby na zaměstnance a klienty sociální služby, kterou využívají, nebo zaměstnance a klienty chráněné, popř. sociálně terapeutické dílny. To jsme si ověřili v průběhu projektu prostřednictvím mapování vztahů lidí s postižením, přičemž byla využita tzv. „Mapa vztahů“ (viz přílohy č. 3 a 4). Metodik proto vidí úlohu dobrovolníků v podpoře lidí s postižením jako nezastupitelnou.

5. 4. 9. Zájmové spolky a organizace

Jedním ze zdrojů pro získání podpůrců pro člověka mohou být zájmové spolky a organizace v blízkosti místa, kde člověk žije (sport, koníček, odbornost, víra apod.).

Příklad z praxe:

Ukázalo se, že pan X. má zájem o rádia, televize a elektroniku. Rád je amatérsky rozebírá a opravuje. Bylo mu navrženo, aby navštěvoval nějaký na tuto oblast zaměřený zájmový kroužek. Pan X. není příliš společenský, potřebuje čas, aby si zvykl na nové prostředí. Opatrovník mu navrhnul modelářský kroužek. Tam pan X. nakonec docházet nechtěl. Následně mu byla nabídnuta účast na setkání radioamatérů za doprovodu veřejného opatrovníka. Pan X. souhlasil, řekl však, že půjde sám, a nakonec na schůzku nedošel. Do situace vstoupil metodik. Nabídl termín další schůzky klubu radioamatérů a na schůzku pana X. doprovodil.

Zmapováním situace paní F. bylo zjištěno, že většinu času tráví doma se svojí rodinou nebo na zahradě před domem, nemá žádné volnočasové aktivity, ani kamarády. Žije na okraji malého městečka, které nenabízí příliš možností pro trávení volného času. Metodik se proto pokusil oslovit a navázat spolupráci s organizacemi a zájmovými spolky, které se v nedalekém městečku nacházejí. Jedním z nich byl Evangelický sbor, který nabídl paní F. účast na svých akcích – přednáškách, na různých debatách, dále také možnost účastnit se výletů a dovolené. Další organizací, kde měla možnost paní F. trávit svůj volný čas a najít si přátele, byl Svaz postižených civilizačními chorobami. SPCCH pořádá pravidelně různé akce – například výlety, přednášky, výstavy, opékání buřtů, procházky v okolí městečka. Český západ, obecně prospěšná společnost, je další organizací, kterou metodik oslovil

a zjišťoval, zda by zde paní F. nenašla možnosti pro trávení volného času. Tato společnost jí nabídla možnost účastnit se kurzů a výtvarných dílen, které pořádá. Protože paní F. nechodila nikdy do školy, byla oslovena speciální škola, která jí nabídla možnost docházet několikrát v týdnu do školy. Paní F. nakonec žádnou z organizací ani jednotlivé akce nenavštěvuje. Důvodů bude zřejmě více. Jedním z nich je pravděpodobně problematická izolovaná lokalita, kde paní F. bydlí. Je to zhruba 1-2 kilometry za obcí na bývalé farmě, kde jsou nyní ubytovny. Teta paní F. se jí bojí pouštět a sama ji v tom aktivně nepodporuje.

6. Organizovaná podpora – varianty Microboardu v podmínkách ČR

Metodik může svolat společnou schůzku člověka, podpůrců a blízkých osob člověka a informovat je o výhodách organizované spolupráce, jako jsou možnost se vzájemně podporovat a doplňovat, předávat si informace, možnost předcházet zneužívání člověka, možnost být efektivnější při podpoře člověka apod. Na této schůzce metodik nastíní možnosti a výhody tohoto přístupu. Poskytne člověku a lidem v jeho okolí čas na zvážení. Pokud budou souhlasit, seznámí je s koncepcemi organizace podpory.

Zdroj

V Britské Kolumbii vznikl unikátní nástroj podpory lidí s postižením s názvem Microboard (volně přeloženo jako „minispolek“). Původním účelem vzniku bylo umožnit lidem individuální financování pro člověka s postižením. Proto se domluvilo minimálně pět lidí blízkých danému člověku a založili organizaci na jeho podporu. Ta čerpala podporu od státu na služby poskytované pouze tomuto člověku. Tyto organizace se ale velice osvědčily i v dalších aspektech podpory a fungují a vznikají dodnes, i když už v BC existují jiné a jednodušší možnosti individuálního financování. Tim Stainton, vedoucí katedry sociální práce na University of British Columbia, dokonce tvrdí, že se jedná o neúčinnější a neudržitelnější nástroj podpory pro lidi s postižením. Stručně lze říci že, fungování organizace spočívá v tom, že se pravidelně schází minimálně pět lidí z blízkého okolí člověka s postižením a za jeho aktivní účasti zjišťují jeho potřeby a přání, plánují jejich naplnění za využití formálních i neformálních zdrojů a vyhodnocují úspěšnost realizovaných plánů. Nedílnou součástí poslání organizace je jednotné hájení práv člověka s postižením. „Minispolek“ má stanovy, které členové společně vytvoří a pak dodržují, každý člen má nějaké úkoly a povinnosti. Právě tato organizovanost podporuje soudržnost, vede ke sblížení jednotlivých členů a v důsledku zvyšuje udržitelnost podpory v dlouhodobém horizontu. Výrazně samozřejmě také zvyšuje kvalitu podpory, protože je vykonávána blízkými lidmi.⁴² **Microboard je vhodným nástrojem podpory pro některé lidi, pro jiné být nemusí a mohou mnohem lépe využívat jiné, méně organizované a formalizované nástroje podpory.** Nyní se podíváme podrobněji na jednotlivé prvky fungování tohoto „minispolku“ tak, jak by mohl fungovat v českých podmínkách.

Během realizovaného projektu, kdy vznikala tato metodika, byly diskutovány tři varianty fungování alternativy kanadského Microboardu v českých podmínkách.

6. 1. Spolek

První variantou je založení „spolku“ podle nového občanského zákoníku. Spolek musí zakládat minimálně tři lidé. K založení spolku je potřeba stanovit název spolku, sídlo spolku, účel spolku a orgány spolku. Následně musí proběhnout ustavující schůze a spolek musí být zapsán do spolkového rejstříku.

Formálně se jedná o tyto dokumenty:

1. Stanovy
2. Zápis z ustavující schůze s listinou přítomných
3. Souhlas statutárních zástupců a členů kontrolních či jiných orgánů se zápisem do spolkového rejstříku a čestná prohlášení, že splňují podmínky pro výkon funkce statutárního orgánu spolku či člena jiného orgánu spolku. Je potřeba úředně ověřit podpisy.

⁴² Více viz Zpráva ze stáže v Britské Kolumbii v Kanadě dostupná z http://www.instand.cz/dokumenty/zprava-ze-staze-v-britske-kolumbii_201308301326489.pdf.

4. Souhlas s umístěním sídla spolku. Je potřeba úředně ověřit podpisy.
5. Vyplněný formulář – potřeba ověřit úředně podpisy s kolkovou známkou v hodnotě 1 000 Kč.

Více informací najdete například na <http://www.davidzahumensky.cz/zaujalo-naacutes/jak-zalozit-spolek-vroce-2014>.

Do stanov spolku je potřeba definovat účel spolku.

Mohou znít například takto:

Článek II.

Cíle a způsob zajištění cílů

Petrův spolek (dále jen spolek) je dobrovolné sdružení občanů, jejichž společným cílem a zájmem je zajištění dobrého a kvalitního života pro Petra Nováka, narozen..., bydlištěm... (dále jen Petra). Petrův spolek je právnickou osobou.

Cílem spolku je:

- Zajištění dobrého a kvalitního života Petra.
- Způsoby zajištění cílů.
- Společné zjišťování a konzultování potřeb Petra.
- Společné plánování zajištění těchto potřeb.
- Na základě rozdělení úkolů zajišťování naplňování Petrových potřeb podle plánů a koordinace naplňování těchto plánů.
- Vyhodnocování úspěšnosti plánování potřeb pro Petra a jejich naplňování podle dojednaných plánů.
- Podle potřeby a možností členů spolku využívání případného čerpání dotací a grantových výzev za účelem podpory zajištění dobrého a kvalitního života Petra.
- Identifikovat a případně žádat o peníze na podporu Petra.
- Identifikovat a sjednat potřebné sociální i jiné veřejné služby.
- Udržovat tyto služby a/nebo kontrolovat je.

Stanovy dále obsahují zpravidla název, sídlo spolku, orgány spolku a jejich kompetence (předseda, členské schůze, stanovy spolku), zásady hospodaření a podmínky členství, popis organizace a pravidelných schůzek. Dále mohou obsahovat popis rolí ve spolku (např. zajištění služeb, volný čas, bydlení, fundraiser), soupis úkolů členů spolku a hodnoty, které spolek vyznává).

Úkoly a hodnoty mohou mít například takovou podobu:

Úkol členů spolku:

- Znat člověka a vybudovat osobní, vzájemný, přátelský vztah s člověkem.
- Zasadovat se o to, a ujišťovat se o tom, že člověk se podílí na aktivitách v komunitě s členy spolku (to je funkce rodiny, společenské události atd.), nebo i samostatně či za jiné podpory. A toto dělat způsobem, který je přirozený pro všechny zúčastněné.
- Ujistit se, že člověk má příležitost využívat komunity stejně jako ostatní, a také být pro komunitu přínosem.
- Účastnit se aktivně procesu naplňování cílů spolku (viz článek II.).

Hodnoty:

- Člen spolku musí mít osobní vztah s člověkem, pro kterého je spolek vytvořen.
- Předpokladem je, že všichni lidé s postižením, včetně pana Petra, jsou způsobilí pro svoje sebeurčení. Tato způsobilost bude uznávána, respektována a projevována ve všech záležitostech, kterými se spolek zabývá.
- Všechna rozhodnutí spolku budou projevovat ohledy vůči bezpečnosti, komfortu a důstojnosti člověka.
- Čím komplexnější jsou potřeby člověka, tím důležitější je, aby služby byly přizpůsobené a individualizované na podporu tohoto člověka.

- Všichni členové spolku budou provádět své úkoly ve spolku v duchu vzájemného respektu, součinnosti a spolupráce.
- Všechny služby vytvořené a/nebo nasmlouvané spolkem jsou založeny na potřebách člověka, ne na dostupnosti služeb.
- Spolek vyjednává kontrakty s lidmi a/nebo organizacemi schopnými ukázat, že dokážou naplňovat potřeby pana Petra. Tyto služby budou zaměřeny na pana Petra a přizpůsobené tak, aby naplnily jeho potřeby. Pan Petr je přítomen jednání. Při jednáních jsou respektovány Petrovy potřeby a přání, je s ním konzultován rozsah a náplň služeb a je mu poskytována potřebná podpora při rozhodování.
- Osoby, které pracují pro pana Petra jako asistenti apod., nejsou zároveň správci jeho bydlení. Je oddělena asistenční služba a bydlení. Pracují pro člověka, ne organizaci nebo firmu.

Členové spolku by měly být spolehlivé osoby, kterým člověk s postižením věří. Je dobré, pokud je složení členů pestré, nejedná se například pouze o členy rodiny, jsou zastoupeny vrstevníci člověka apod. Po založení spolku se tito lidé pravidelně scházejí za účelem vytváření, organizace a koordinace zdrojů pro člověka, který to ve svém životě potřebuje. Mají společně stanovená závazná pravidla organizace, systém pravidelné komunikace, schvalování rozhodnutí a kroků, rozdělení funkcí, hodnocení úspěšnosti naplnění kroků. Svoji činnost ve společnosti vykonávají dobrovolně, bez honoráře. Společná činnost je vyvíjena cíleně.

Je zřejmé, že společnost se nemusí scházet v nějaké „kanceláři“, formálně oblečení apod. Je na každé skupině, jak jí to nejlépe vyhovuje. Někoho motivuje formalizované prostředí a strukturované rychlé jednání, někdo raději možná pojme setkání jako společný oběd nebo společný večer, během něž se probere a domluví vše potřebné.

6. 1. 2. Role metodika podpory při rozhodování

Metodik podpory, případně „propojovatel“ nabídne tuto myšlenku člověku nebo rodině a/nebo blízkým lidem (pokud je to potřeba – člověk např. komunikuje specifickým způsobem). Dále zjišťuje od člověka a jeho okolí, kdo by mohl být dalším členem skupiny (vytváří mapu vztahů). Seznamuje s myšlenkou spolku i všechny potenciální členy. Pomáhá uspořádat ustavující a následné první setkání.

6. 1. 3. První schůzka

a) Poslání spolku

Na prvním setkání je dobré stanovit si poslání spolku. Je možné například nejprve představit obecně myšlenku spolku (může zajistit metodik, pokud je přizván, což doporučujeme). Je ale lepší, pokud jsou s ní účastníci seznámeni předem při individuálních konzultacích s metodikem, případně „propojovatelem“. Poté každý účastník dostane prostor vyjádřit svá očekávání a důvody, proč chce být členem spolku a jak si představuje jeho poslání. Ze společných vyjádření se pak skupina shodne na jednotném poslání a vizi. Tu sepiše a uvede ji do svých stanov (viz výše).

- Poslání organizace si každá organizace stanoví sama, nicméně by mělo naplňovat následující prvky:
 - Plný rozvoj možností a schopností člověka.
 - Poskytování podpory při rozhodování.
 - Hájení jeho práv a zájmů.

b) Rozdělení rolí a organizace

Druhým bodem úvodního setkání je rozdělení rolí ve skupině a domluvení způsobu komunikace, frekvence setkávání atd. Ideální je, pokud se každý přihlásí k nějaké roli ve skupině. Tyto role mohou být různé podle potřeb a zájmů člověka a skupiny. Mezi základní role mohou patřit:

- Vedoucí společnosti:** Koordinuje témata pro setkání a témata činnosti, kontroluje plnění. Ideálně osoba nejbližší člověku, ke které má člověk zároveň největší důvěru.
- Koordinátor schůzek:** Svólává schůzky, domlouvá termíny, zajišťuje místo, zjišťuje potvrzení účasti.
- Zapisovatel:** Zapisuje výsledky, rozesílá členům.
- Pokladník, fundraiser:** Shání finance, spravuje případné granty, dary, pokladnu apod.

- v. **Další odborné role:** Zaměřuje se na zajištění sociálních služeb, zajišťuje bydlení, práci apod.
- Všechny role se mohou průběžně měnit a střídát. Každý plní ideální roli, která ho nejvíce baví.

6. 1. 4. Další setkání

Doporučuje se domluvit se předem na bodech dalších jednání, případně zadat přípravu námětů a témat, ze kterých je potom sestaven program. Jednotlivé body se pak probírají a zapisují se domluvená řešení (ideálně formou: cíl – vize, první krok, termín, případně další kroky, další termíny). Každé řešení a každý krok by měl mít stanoven, jak se pozná, že jej bylo dosaženo.

6. 1. 5. Možné funkce spolku

6. 1. 5. 1. Zjišťování potřeb člověka a jeho blízkých

Skupina zjišťuje přání a potřeby člověka. Zjišťování potřeb může mít více rovin. Jak je vidí sám člověk, jak mu ostatní rozumějí, že je vidí, jak je vidí ostatní, jaké jsou potřeby a přání ostatních: blízkých, rodiny, podporovatelů. Primární jsou však vždy přání člověka. Potenciálem spolku je možnost reflektovat, sdílet a případně i facilitovat potřeby blízkých, například pokud jsou přetíženi péčí, mají obavy apod. Může je s nimi řešit také metodik podpory při rozhodování, který se může účastnit schůzek spolku.

6. 1. 5. 2. Plánovací funkce

Skupina plánuje na základě zjištěných potřeb a přání člověka. Ideálně plánuje vizi dobrého života pro člověka na všech úrovních. Oproti plánování v sociálních službách jsou tady sociální služby jen jedním prvkem, který má umožnit člověku žít život, jaký si přeje. Plán budoucnosti vychází z vize kvalitního a naplněného života člověka na všech úrovních (více o plánování budoucnosti také v příloze č. 1 a 2). Každé přání je formulováno do:

- Konečného cíle: Čeho má být dosaženo v nějakém bodě v budoucnosti (například pokud by umřeli rodiče, pokud bude člověku 18 let nebo jen v horizontu budoucnosti). Jedná se o stanovení vize, konečného a ideálního cíle, při jehož definování lze použít fantazii. Může to být buď formou snů člověka, hypotetických snů, nebo představa jeho blízkých. Primární by měla být samozřejmě přání a sny samotného člověka.
- Průběžného cíle: Za měsíc, rok, pět let – časově nebo obsahově – konkrétní výsledek – např. Pavel má pravidelnou práci.
- Stanovení prvního kroku: Co by měl být první krok? Kdo ho udělá? Co je k tomu potřeba? Jak poznáme, že byl učiněn? Do kdy bude krok učiněn?
- Stanovení dalšího kroku:
- Stanovení dalších kroků:

6. 1. 5. 3. Podpora při rozhodování

Cílem skupiny je, aby hlas člověka byl slyšet a jeho práva a potřeba byly naplněny. Aby se rozšířil a nadále aktivně rozšiřoval okruh možností pro výběr. Skupina umožňuje spojit více perspektiv, více názorů. Proto je žádoucí, aby do spolku byli zapojeni členové, kteří člověka znají z různých úhlů pohledu (matka, vrstevník, soused).

6. 1. 5. 4. Organizační funkce

Skupina může poskytnout pevný rámec a strukturu, jak a kam směřovat činnost na podporu člověka. Určitá strukturovanost může zvyšovat účinnost podpory, a to na „vyšší“ rovině, než jen na rovině sociálních služeb. Strukturovanost a organizace, zdá se, také podporuje stabilitu sítě kolem člověka.

6. 1. 5. 5. Koordinační funkce

Spolek může sloužit jako stabilní místo, ze kterého je možné koordinovat podporu pro člověka. Jednak podporu vhodných sociálních služeb a asistence, ale také další podporu a zdroje. Plánování realizované za účasti více lidí navíc umožňuje definovat cíle, hledat pro ně zdroje a pak vše pomáhat organizovat tak, aby to člověku vyhovovalo.

6. 1. 5. 6. Kontrolní funkce

Skupina může sloužit jako účinný nástroj hájení práv a zájmů člověka. Sama existence skupiny, její stanovy, to že se ideálně skládá z více lidí z různých míst a oblastí života člověka, poskytuje ochranu před zneužíváním člověka. Skupina může kontrolovat činnost opatrovníka, sociálních služeb, ale také pomáhat a podpořit, aby se člověk vzdělával, pracoval, trávil volný čas, jak potřebuje. Pokud je skupina opravdu oddaná definovanému poslání, může mít díky vzájemné podpoře „větší slovo“, větší sílu.

6. 1. 5. 7. Sbližovací funkce

Skupina umožňuje rozšířit omezený rámec kontaktů například rodiny (otvírá rodinu) nebo služeb apod. Zkušenost ukazuje, že strukturovanost a cílená společná činnost sbližuje nejen členy spolku s člověkem, ale také členy spolku mezi sebou. Jejich vzájemné vazby pak mohou hrát velmi důležitou roli, pokud třeba člověk zůstane bez rodiny a hrozilo by mu umístění do ústavní péče.

6. 1. 5. 8. Oceňující funkce

Jedním z důležitých cílů skupiny by mělo být oceňování člověka za to, jaký je (už jen tím, že je členem nějaké skupiny), i jeho „reprezentace“ vůči okolí. Samotné scházení se a trávení času s člověkem a jeho blízkými a diskutování o některých tématech může být velice přínosné pro člověka a jeho pocit spokojenosti. Člověk možná nejvíce ocení prosté přátelství.

6. 1. 5. 9. Motivační funkce

Spolek motivuje člověka, rodinu, sebe sama k dosažení požadovaných cílů a změn. Členové se navzájem podporují a motivují člověka k rozvíjení jeho schopností a naplňování jeho potřeb a přání.

6. 1. 5. 10. Stabilizace, udržitelnost, zabezpečující funkce

Spolek může velice dobře fungovat jako stabilizační nástroj. Všechny problémy nebo akutní situace se mohou řešit uvnitř spolku, vzájemná podpora pomůže překonat případná těžká období. Jednou z klíčových funkcí je také zajištění udržitelnosti v případě odchodu nebo úmrtí blízkých lidí, rodičů apod.

6. 1. 5. 11. Zajištění budoucnosti, jistota pro rodiče

Spolek může disponovat potřebnými informacemi z minulosti, nést vizi budoucnosti a mít zavedené postupy, jak směřovat k naplnění vizi a cílů. Výrazně tak roste i bezpečnost člověka, protože jeho situace je pravidelně monitorována a je mu nabízena aktivní podpora.

Když spolek dobře funguje, výrazně zvyšuje kvalitu života člověka, rozšiřuje jeho okruh známých, jeho možnosti pro definování a realizování potřeb a zájmů, dává stabilitu síti kolem člověka a může pomoci tam, kde sociální služby nemohou. Může i ušetřit, respektive poskytnout velmi dobrou podporu za minimální náklady. **Důležité je, aby vše vyhovovalo samotnému člověku.**

Příklad z praxe:

V projektu se podařilo navázat kontakt s maminkou člověka s postižením, která se rozhodla udělat něco pro zajištění stabilní budoucnosti svého syna, zajištění toho, aby syn nemusel jít do ústavu v případě jejího omezení, nemoci nebo úmrtí. Po několika konzultacích byla sepsána vize synovy budoucnosti. Následně byly osloveny dvě dlouholeté kamarádky a jeden dlouholetý dobrovolník. Dvě ženy byly ve věku maminky, dobrovolník byl mladší než syn. Na setkání se všichni společně dohodli, že návrh maminky na založení spolku podpoří a podpořili i hlavní smysl založení spolku – zajištění bezpečného a kvalitního života syna v budoucnosti. Byly navrženy stanovy spolku, které obsahovaly mimo jiné bod, že cílem spolku je pokud možno zabránit, aby byl syn někdy umístěn do ústavního zařízení. Stanovy byly rozeslány k připomínce kamarádkám a dobrovolníkům. Jedna z kamarádek nedoplnila do stanov nic, druhá je rozvedla do několikánásobného rozsahu. Po dalších diskuzích s členy realizačního týmu projektu se maminka nakonec rozhodla, že místo spolku zřídí nejprve opatrovnickou radu, která je pro kamarádky více srozumitelná a působí více závazně, protože ustanovení rady schvaluje soud. Pokračování příběhu je v další kapitole.

6. 2. Opatrovnická rada

Druhou variantou zřízení organizované podpory je opatrovnická rada zřizovaná podle platného občanského zákoníku. Opatrovnická rada je v zákoně primárně definována jako kontrolní nástroj výkonu funkce opatrovníka. Obsahem jednání rady by mělo být hodnocení a kontrola výkonu opatrovnictví. To znamená, že by měli členové rady spolupracovat a dohlížet na kvalitu života člověka, zjišťovat, zda jsou kroky činěné opatrovníkem skutečně v souladu s jeho přáními, hájit jeho práva a také ho pokud je to potřeba podporovat při rozhodování. To jsou prvky velmi blízké konceptu spolku i Microboardu. Rada oficiálně nemusí plnit další - plánovací, organizační a podpůrnou funkci. Může se ale postupně k zastávání těchto i dalších výše jmenovaných funkcí spolku vyvinout. Výhodou opatrovnické rady je, že ji schvaluje a do jisté míry i kontroluje soud. To může členy rady motivovat k aktivnímu plnění závazku.

Postup zřízení opatrovnické rady je podrobně popsán v publikaci *Analyza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky*⁴³ v kapitole 2. 2. 1. 3. 5. Zde uvedeme jen stručný popis na konkrétním příkladu a spíše se zaměříme na možnosti praktického fungování opatrovnické rady v kontextu organizace podpory pro člověka s postižením.

6. 2. 1. Založení opatrovnické rady

V průběhu realizace projektu byla založena opatrovnická rada u maminky, jejíž příběh začal v předchozí podkapitole o spolcích. Maminka se rozhodla založit opatrovnickou radu. Podnět pro ustanovení rady vytvořil v písemné podobě dobrovolník. Oficiálně s ním oslovil maminku, která následně oslovila písemně jeho a další dvě kamarádky ke členství v opatrovnické radě a zaslala informaci o přípravě opatrovnické rady se všemi dokumenty na soud. Následně proběhla ustavující schůzka opatrovnické rady. Na ní se sešli všichni oslovení, ale i další osoby, které syna znaly a chtěly mu pomoci řešit jeho situaci. Na místě došlo ke hlasování o nových členech opatrovnické

⁴³ Dostupné z http://www.instand.cz/dokumenty/analyza-moznosti-vytvoreni-institutu-profesionalniho-opatrovni-ka-a-podpurce-v-pravnim-protre-di-cr_201501091001583.pdf.

rady, kterými se stali dobrovolníci a dvě kamarádky. Dokumenty související se vznikem rady byly zaslány soudu ke kontrole, zda hlasování bylo zákonné. Následně proběhlo první setkání rady, kde se členové dohodli na podstatných bodech – pravidelnost setkávání, ale i na prioritách rady. Zároveň byl připraven zakládací vnitřní dokument opatrovnické rady, který obsahoval domluvené priority, a který obsahově vycházel z již dříve definovaných vizí a stanov (viz výše). Rada se následně začala pravidelně scházet. Bylo domluveno, že maminka bude postupně za podpory z projektu motivovat členy rady k rozšíření kompetencí opatrovnické rady i na zajišťování neformální podpory a společného plánování.

Příklad z praxe:

Pan G. si dlouhodobě nerozumí se svým veřejným opatrovníkem. Jako jedna z možností řešení tohoto problému mu byla navržena možnost ustanovení opatrovnické rady. Pan G. byl k ustanovení opatrovnické rady skeptický, příliš nevěřil, že by mu mohla pomoci. Jako jediné řešení svých neshod s opatrovníkem viděl přestěhování se do jiného města a ustanovení nového opatrovníka. Nakonec souhlasil se svoláním schůzky svých známých, na které se mělo projednávat případné ustanovení opatrovnické rady. Metodik ve spolupráci s opatrovnici oslovil známé pana G., které uvedl ve své Pavučině vztahů – jeden známý z bývalého zaměstnání, manželé z evangelického sboru, paní L., která pana G. doučuje, paní učitelka ze školy.

Na schůzce byli zúčastnění nejprve seznámeni s konceptem podporovaného rozhodování a jeho rozdíly oproti rozhodování náhradnímu. Dále byli účastníci setkání seznámeni s konceptem opatrovnické rady a jejího možného využití u pana G. Řešilo se také stěhování pana G. do jiného města, všichni známí byli jeho řešením situace zaskočení. Domnívali se, že by pro něho bylo nejlepší, kdyby zůstal, a tak začali přemýšlet, jak mu stěhování rozmluvit. Hovořili také o možných rizicích, která plynou z jeho rozhodnutí. Tato rizika je jen utvrzovala v tom, že by se pan G. neměl stěhovat. Rozhodli se, že mu stěhování nedoporučí a že se pokusí motivovat ho k tomu, aby své rozhodnutí změnil a zůstal. Metodik, koordinátor projektu a paní L. se shodli na tom, že by známí pana G. měli v jeho rozhodnutí podpořit a zároveň mu pomoci minimalizovat rizika, která by mu přestěhováním do jiného města mohla hrozit. I proto, že pan G. je velice odhodlaný člověk, který se to, co si usmyslí, vždy snaží ze všech sil zrealizovat. Známí pana G. souhlasili s ustanovením opatrovnické rady, pan G. si to však po úvodní schůzce rozmyslel. Nelíbilo se mu, že mu známí jeho rozhodnutí rozmlouvají, místo aby ho podpořili.

V současné době se pan G. připravuje na stěhování do jiného města. Paní L. pomáhala panu G. s realizací jeho rozhodnutí – doprovodila ho na prohlídky nájemních bytů a bytů v chráněném bydlení. Nakonec se pan G. rozhodl pro službu podporovaného bydlení, protože si uvědomuje, že alespoň minimální asistenci ve svém životě potřebuje. Na stěhování se velice těší, protože se stěhuje do většího města, kde bude mít více možností pro trávení volného času a také bude mít větší šanci najít si stálou placenou práci.

Paní L., která pana G. po celou dobu podporovala, se nakonec rozhodla, že mu bude vykonávat opatrovníka namísto opatrovníka veřejného.

6. 3. Svěřenský fond

Třetí variantou zřízení organizované podpory je svěřenský fond⁴⁴.

Svěřenský fond se zaměřuje primárně na finanční stránku života osoby. Fond může obsahovat majetek, finanční kapitál, důchod člověka atd. Majetek, případně další složky fondu jsou v něm chráněny vůči různým typům rizik. Prostředky z fondu lze získat jen za určitých předem stanovených podmínek. Významnou osobou pro existenci a fungování fondu je správce. Zakladatel fondu má možnost ustanovit více správců fondu, kteří budou mít jasné stanovené principy fungování a podmínky, za jakým účelem a kdy mají být prostředky z fondu využívány. Zakladatel může stanovit pravidlo, že činnost fondu má směřovat k tomu, aby člověk s postižením nebyl pokud možno nikdy umístěn do ústavu. Svěřenský fond má mnohé možnosti využití. Vždy záleží na konkrétních podmínkách každé rodiny či jedince, aby bylo možno pravidla a fungování fondu nastavit tak, aby byl plně „šitý na míru“.

⁴⁴ Podrobněji po právní stránce viz publikaci *Analýza možností vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí České republiky* v kapitole 2.2.1.2.6.

6. 4. Shrnutí

V této kapitole jsme popsali tři varianty alternativ fungování Microboardu, nejúčinnějšího nástroje organizované podpory z dlouholeté praxe v Britské Kolumbii. Každá z nich se primárně zaměřuje na jeden aspekt podpory, které v sobě integruje Microboard. Spolek pomáhá mapovat a formulovat přání a potřeby a společně plánovat a koordinovat jejich naplnění (ale i hledat zdroje podpory a hájit práva člověka). Opatrovnická rada pomáhá hájit práva člověka, podporovat jeho rozhodnutí a dohlížet na kvalitu jeho života. Svěřenský fond umožňuje organizovaně a ve spolupráci rozhodovat o hospodaření s penězi. V každém z těchto nástrojů lze rozvinout i další prvky podpory, než na které je původně vytvořen. Je možné rovněž zřídit všechny tři instituty.

8. Závěrečné shrnutí

V metodice jsou shrnuty zkušenosti a poznatky z projektu „Modely podpory pro rozhodování lidí s mentálním postižením“, jehož realizace probíhala v Karlovarském kraji v letech 2012–2015. Praktická část, zkoušení nových postupů a nástrojů, probíhala zhruba rok zejména v roce 2014. Inspirací byly poznatky ze zahraničí i zkušenosti z ČR. Metodika se snažila zaměřit na praktický výkon opatrovnictví v perspektivě nových přístupů. Na její tvorbě se podíleli lidé s praktickými zkušenostmi z Karlovarského kraje i celé ČR.

Nový občanský zákoník umožňuje osobám s postižením využít nové alternativy k omezení svéprávnosti, například právě za pomoci uzavření smlouvy o nápomoci při rozhodování nebo využití institutu zastoupení členem domácnosti. V celém civilním kodexu je ale ještě velké množství různých právních nástrojů, které lze pro podporu a ochranu osoby s postižením využít. Právní úprava těchto alternativ v zákoně a nástin jejich využití z právního hlediska je popsána v publikaci *Analýza možností vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce*, konkrétně v kapitole Alternativy k omezení svéprávnosti (kap. 2. 2. 1. 2. , s. 18–34).⁴⁵

Medailonky autorů:

Lucie Volfová – metodik podpory při rozhodování v projektu, sociální pracovník v DOZP
Jan Paleček – Jan Paleček – lektor a konzultant, inspektor kvality sociálních služeb, sociolog
David Kocman – asistent výzkumu, University of Leicester
Jaroslava Sýkorová – předsedkyně Instand, z. ú., odborná garantka projektu
Václav Štrunc – Instand, z. ú., projektový manažer v projektu
Barbora Rittichová - právnička Ligy lidských práv, českého partnera v projektu
Romana Trutnovská - Instand, z. ú., koordinátorka Dobrovolnického centra Instand

Připomínkovaly rovněž:

Irena Černá – vedoucí oddělení sociálních služeb Městského úřadu Sokolov
Lenka Benešová – vyšší soudní úřednice okresního soudu v Sokolově
Michaela Talhoferová – vyšší soudní úřednice, Okresní soud v Karlových Varech

Odborné recenzování:

Zdeňka Kozáková – odborná asistentka, koordinátorka Spolku speciálních pedagogů, Katedra speciální pedagogiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc
Martin Bednář – ředitel školy, Vyšší odborná škola sociální, Olomouc
David Kocman – asistent výzkumu, University of Leicester

⁴⁵ Dostupné z http://www.instand.cz/dokumenty/analyza-moznosti-vytvoreni-institutu-profesionalniho-opatrovnika-a-podpurce-v-pravnim-protredicr_201501091001583.pdf.

Přílohy

Obsah

Přílohy Metodiky výkonu podpůrcovství:	53
Příloha 1) Příklad VIZE a dalších nástrojů plánování budoucnosti	53
Příloha 2) Nástroj: Ujasnění si vize – příklad	56
Příloha 3) Pavučina přátelství – kruh vztahů	57
Příloha 4) Kruh vztahů	58
Příloha 5) Příklad popisu historie člověka	58
Příloha 6) Formulář: Důležité informace o člověku	60
Příloha 7) Příklad vyplnění formuláře: Důležité informace o člověku	62
Příloha 8) Tabulka přání a potřeb – příklad z praxe pana X.	65

Příloha 1

Příklad VIZE a dalších nástrojů plánování budoucnosti

Tento formulář je přeložen a upraven z knihy *Safe and Secure*: ETMANSKI, AI, CAMMACK, Vickie, COLLINS, Jack. *Safe and Secure*. Vancouver: Planned Lifetime Advocacy Network, 1997.

1) **Přání: Aby bydlel Petr sám v tomhle domě nahoře v malém bytě, nebo sám dole ve velkém bytě.**

Co se musí stát?

- Nácvik samostatného bydlení, samostatnosti – vaření a další věci + být sám doma
- Musí být vhodné sociální služby:
 - Pečovatelská služba s obědem

Pečovatelská služba zřizovaná městem

Uživatelům jsou poskytovány činnosti pečovatelských služeb:

- pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu
- pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu
- poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy
- pomoc při zajištění chodu domácnosti, včetně praní, žehlení a drobných oprav prádla
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- možnost zájmových a kulturních aktivit

Stravování je poskytováno uživatelům 1× denně, kdy je možné si vybrat ze tří druhů diet s možností úpravy (např. mletá strava, neslaná).

Dle požadavků uživatele jsou zprostředkovány služby kadeřníka, holiče, pedikérky, maséra, fotografa přímo v domácnosti uživatele. Možnost využití těchto služeb má každý uživatel pečovatelských služeb.

Cena služby: 100 Kč/hod.

Charita:

Základní činnosti při poskytování pečovatelské služby (zákon č. 108/2006 Sb.):

- pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu
- pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu
- poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy
- pomoc při zajištění chodu domácnosti
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím

Praktické informace:

Kapacita: 200 klientů/rok

Cena služby: 100 Kč/hod. na jednu pečovatelku

Domovinka: Stručná charakteristika poskytované služby:

- pečovatelská služba: poskytování základních sociálních služeb v přirozeném domácím prostředí klienta, např. pomoc s hygienou, příprava stravy, dohled nad klientem v době nepřítomnosti člena rodiny, nákupy, běžný domácí úklid, doprovod k lékaři a procházky...
- domácí ošetrovatelská služba: základní zdravotní služby v domácnosti klienta na žádost praktického lékaře, např. převazy, aplikace injekcí, inzulínu, celková ošetrovatelská služba o imobilního nemocného, prevence dekubitů, sledování fyziologických funkcí...

Praktické informace:

Kapacita: 200 osob

Cena služby: 100 Kč/hod.

Bezbariérovost: pracujeme v domácnosti klienta

Ostatní: služba je poskytována denně od 7:00 do 19:00 hod. včetně soboty a neděle.

- Podpora samostatného bydlení na asistenci – Po – Pá – od 8:00 – 16:00, 50 Kč/hod., podmínka – zvládají péči o vlastní osobu a nepotřebují pomoc při osobní hygieně
 - Chráněné bydlení, ale muselo by vzít byt do pronájmu – momentálně v městě není – teoreticky je možné službu zřídit, možné se zeptat na Diakonii.
- o Někdo by musel asi ještě pomáhat, protože by Petr neměl dost peněz na zaplacení služeb – Sousedí? Znájí?

2) Aby s někým bydlel Petr a dělil se o náklady na službu a nájem

Co se musí stát?

- Sehnat spolubydlicího, někoho, s kým by si Petr rozuměl a on s Petrem. Aby si sedli, měli podobné zájmy, nebo se zájmy a denními rytmy doplňovali. Aby nedocházelo ke vzájemnému zneužívání.
- Návrhy:
 - o Libor z ústavu
 - o Kamarád ze čtvrti, kde bydlí
 - o Obrátit se případně na sociální služby, organizace pro rodiče lidí s mentálním postižením
- Stačí jen se seznámit, postupně, pokud to bude možné, nejde to asi moc nutit, pokud si budou vyhovovat – společně na kávu, bowling, cvičení, koncert – zjistit...
- Případně později komunikovat s tím člověkem, jeho rodinou, opatrovníkem – jestli přemýšlí o podobné možnosti.
- Mohli by teoreticky bydlet i spolu v malém bytě?

3) Aby bydlel Petr s „pěstouny“

- Vytipovat, sehnat někoho, kdo by chtěl pečovat o osobu blízkou, bydlet s Petrem za podmínek „odměny“ za asistenci – nutnost dobře znát člověka, jeho vizi, vizi Petra, museli by si rozumět, předem prodiskutovat co a jak, poznat se dobře navzájem...

Ideální den

Na každý den je potřeba program – plánovat program – to může dělat služba nebo někdo blízký

Denní program

Služba? Blízcí?

Ráno

- Petr chce vědět, co se bude dělat, ranní úkoly – drobná pomoc doma
- **Nakupování**
- **Pochůzky** – banka, pošta apod. – zapojit Petra

Práce – asi ne na každý den, není zvyklý na řád, volnější režim, částečná povinnost (roznášel poštu), je pomalejší při práci

- o Roznášel poštu
- o Fyzická práce – skládal uhlí
- o Přesouvat, skládat něco – za dohledu
- o Ne drobnou práci a vyrábění
- o Práci v kontaktu s lidmi

Zábava

Dobrovolníci, známí

- **Kavárny**
 - o **S kamarády, má mnoho známých, kde ho znají, kam chodí pravidelně**
- **Koncerty**
- **Kultura**
- **Cvičení**
- **Bowling**

Kamarádi

- *Jana (potenciální opatrovnice)*
- *Zdena (potenciální opatrovnice)*
- *Hana*
- *Pavel*
- *Lucie*
- *Evžen*
- *Bratr*
- *Kamarádka 1*
- *Kamarádka 2*
- *Další dvě starší kamarádky*
- *Rodina suseda*
- *Rodina známých*
- *Kamarádka z Německa*

Noční mūra maminky

- *Petr je v ústavu*
- *Petr je bez známých*

Vzkaz pro Petra do budoucna

Chovej se slušně a buď milej!

S čím byste chtěla pomáhat

- Trpělivost

Příloha 2

Nástroj: Ujasnění si vize – příklad

Tento formulář je přeložen a upraven z knihy *Safe and Secure*: ETMANSKI, AI, CAMMACK, Vickie, COLLINS, Jack. *Safe and Secure*. Vancouver: Planned Lifetime Advocacy Network, 1997.

Až tu nebudu: Ujasnění si vize paní B. – nevlastní matka paní F.

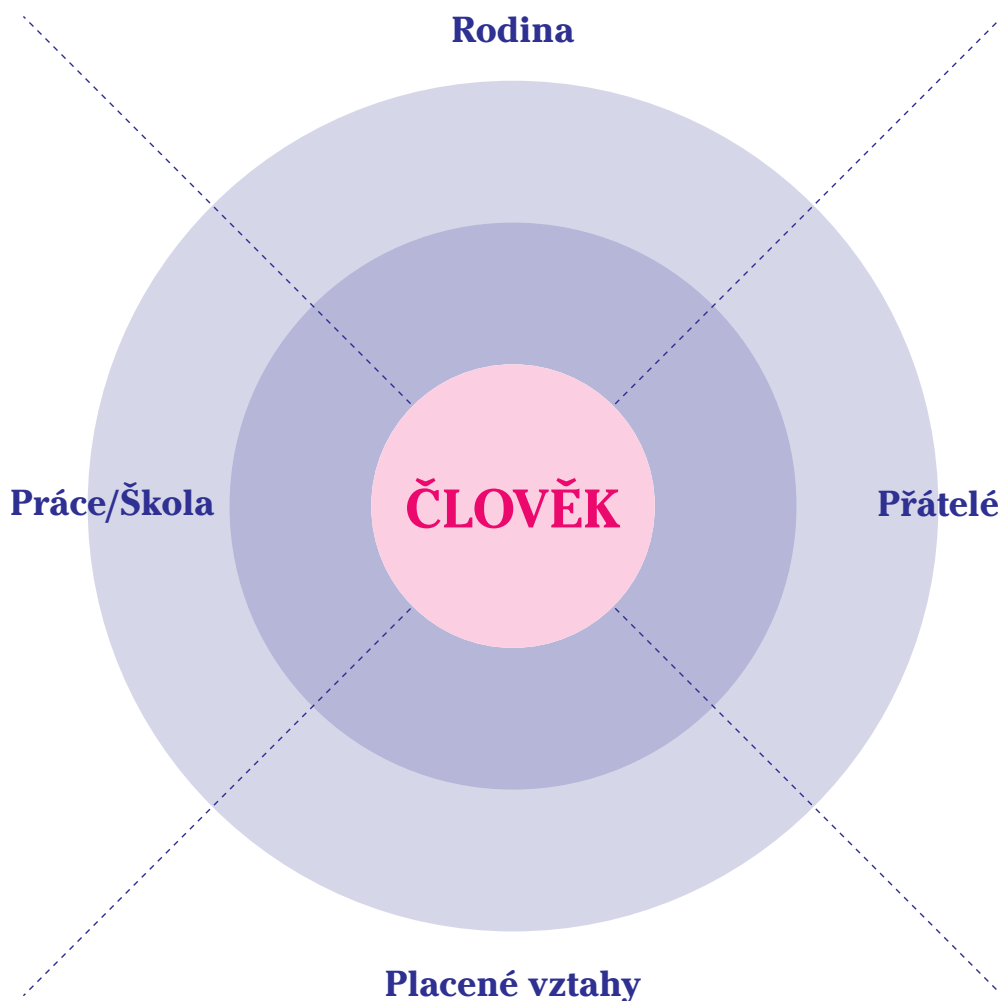
- **Je den po vaší smrti. Popište, jak bude vypadat bezpečný a klidný život vašeho příbuzného.**
Po mé smrti žije F. u mojí sestry v městě X, kterou dobře zná a má ji ráda. Líbilo by se mi také, kdyby měla přítele, se kterým by bydlela třeba v chráněném bydlení. Chtěla bych, aby byla sestra opatrovník a dohlížela by na její finance.
- **Uveďte několik vět, které popisují typický den vašeho příbuzného v ideálním světě.**
Kdyby žila F. v ideálním světě, měla by milující rodinu, partnera a děti. Měla by se o koho opřít. Já bych měla vnoučata. Také by měla pěkné bydlení a zaměstnání, ve kterém by vydělávala dost peněz. Byla by šťastná a hlavně zdravá!
- **Uveďte, jaké jsou vaše nejhorší noční můry týkající se života vašeho příbuzného po vaší smrti.**
Nejhorší by bylo, kdyby si F. vzala k sobě její vlastní matka nebo vlastní otec. Nebo kdyby si vzal F. k sobě někdo „jen pro peníze“. Nechtěla bych také, aby F. musela žít po mé smrti v ústavu.
- **Jaký je nejdůležitější vzkaz, který chcete zanechat svému příbuznému s postižením?**
F., vždycky jsem tě milovala takovou, jaká jsi.
- **S čím byste ráda pomohla těm, kteří vás přežijí, až tu nebudete?**
Chtěla bych zařídit, aby bylo ošetřené, že F. půjde hned po mé smrti bydlet k mé sestře do města X. Nerada bych totiž, aby sestra musela běhat po soudech a s někým se o F. soudila.
- **Až se sejdou vykonavatelé vaší vůle a zplnomocněnci, co mají udělat jako první?**
Nevím, co na tuto otázku odpovědět.
- **Jaké jsou tři hlavní priority, které chcete, aby si o vašem příbuzném zapamatovali ti, kteří o něj budou pečovat?**
Sestra zná F. velice dobře, proto není nic, co by si měla zapamatovat. Zná potřeby F. naprosto dokonale, proto také chci, aby se o ni postarala.
- **Jaká důležitá opatření jste učinila, abyste svému příbuznému zajistila dobrý život?**
Zatím jsem domluvená se sestrou, že by si ji v případě mé smrti vzala k sobě do města F. V případě, že by sestra nemohla o F. pečovat (například ze zdravotních důvodů), postarala by se o ni sestřina rodina. Se sestrou jsem domluvená, že by si F. vzala i v případě, že bych na tom nebyla zdravotně dobře.
- **Jak chcete, aby si vás příbuzný pamatoval?**
Chtěla bych, aby si mě pamatovala jako svoji matku, která se o ni vždycky starala a měla ji ráda. Určitě si mě takto pamatovat bude, má dobrou paměť, pamatuje si celé své dětství.

Příloha 3

Pavučina přátelství – mapa vztahů

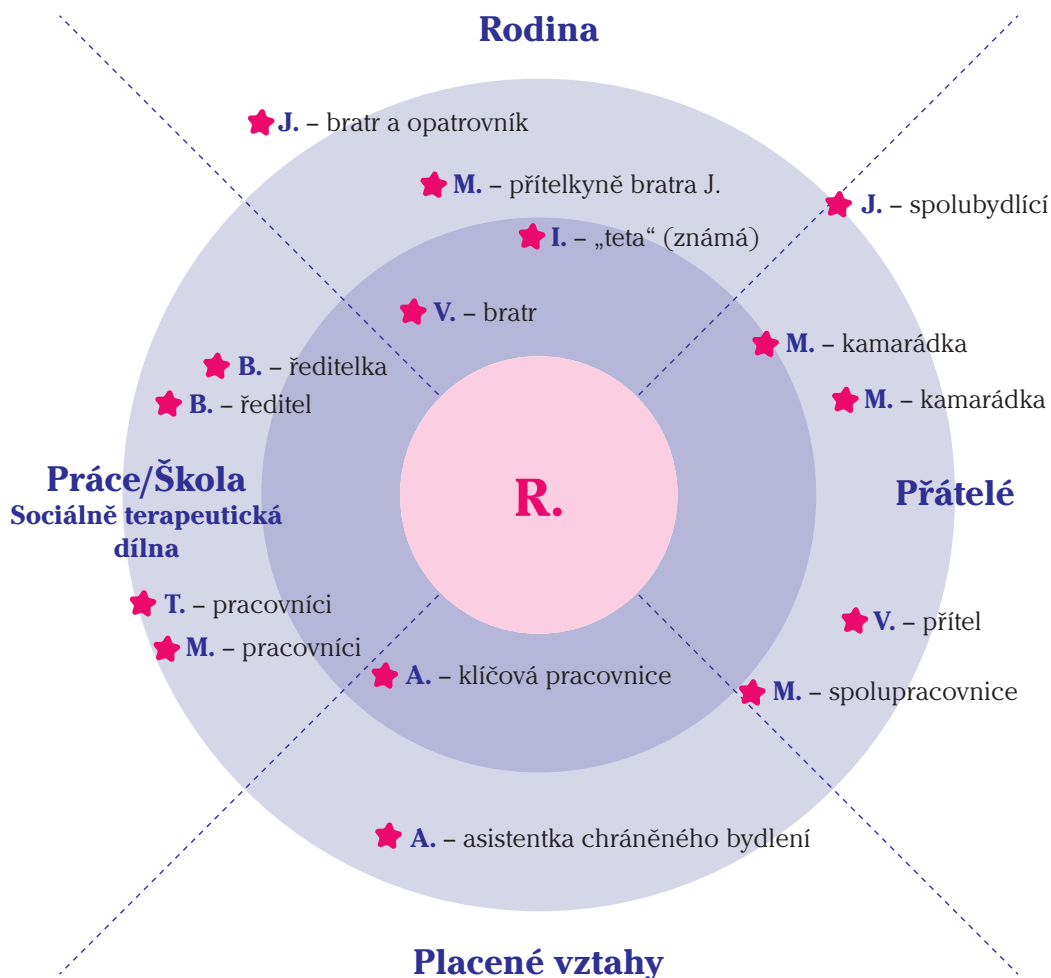
Tento formulář je přeložen a upraven z knihy *Safe and Secure*: ETMANSKI, AI, CAMMACK, Vickie, COLLINS, Jack. *Safe and Secure*. Vancouver: Planned Lifetime Advocacy Network, 1997.

1. Ve středu pavučiny přátelství je jméno člověka.
2. Vnitřní kruh představuje oblast v životě člověka, již zaplňují lidé, jimž důvěřuje, cítí se s nimi dobře a uvolněně a jimž se svěřuje. Lidé v tomto kruhu jsou s člověkem ve vzájemném vztahu založeném na partnerství nebo přátelství a úctě.
3. Zbytek pavučiny představuje zbytek lidí, kteří figurují v jeho životě. Jejich jména jsou uvedena v takové vzdálenosti od středu, která odráží, o jak blízký vztah se jedná.
4. Přerušované čáry znamenají ohraničení různých oblastí v životě člověka, např. sekci rodina, přátelé, škola a práce, placené vztahy.
5. Tato metoda pomáhá vizualizovat vzájemné vztahy v životě člověka.
6. Nad Pavučinou vztahů se můžeme zamyslet a definovat, jak by se síť dala posílit propojením lidí v životě člověka. Potenciální vazby je možné načrtnout jinou barvou.

Příloha 4

Mapa vztahů

Příloha 5

Příklad popisu historie člověka

Příklad z praxe:

Narodil jsem se v roce XXXX v městě A. Od narození jsme žili s matkou a otcem v městě B. Celkem nás bylo deset sourozenců. Dva bratři bydlí dodnes v Teplé, občas se s nimi potkám, pozdravím je, ale blíže se nestýkáme. Nezachovali se ke mně pěkně, připravili mě o peníze. Jsem nejmladší ze všech sourozenců.

Otec zemřel, když jsem byl malý. Matka se pak znovu vdala, vzala si cizince. Udělala tenkrát velkou chybu, nevlastní otec nás týral. Báł jsem se kvůli němu chodit domů a také jsem se začal počůrávat. Na těle jsem měl modřiny od toho, jak mě otec bil. Ve škole si toho všimli a nahlásili to na „sociálce“. Odebrali mě matce a dali do ústavu.

Sice mě již otec nemohl týrat, ale v ústavu mi také nebylo dobře. Maminka byla hodně nemocná a zemřela, když jsem byl v ústavu.

V ústavu jsem nechodil do školy, v podstatě jsme tam celý den nic nedělali. Chodili jsme se procházet na dvůr, za zdi ústavu jsme nesměli. V sedm ráno jsme vstávali, pak jsme šli na snídani, po snídani jsme byli v klubovně, kde jsme si povídali nebo jsme si hráli. Personál nás tam chodil kontrolovat. Po obědě jsme měli polední klid, odpoledne jsme směli na dvůr anebo jsme byli v klubovně. Všude na dveřích byly koule, abychom nemohli odejít, v oknech byly mřížky. V šest hodin byla večeře a pak jsme se směli dívat do půl desáté na televizi. Některé děti chodily na návštěvy domů, já jsem nechodil, ale navštěvovala mě sestra a později i bratr. Je to alkoholik, všechno co měl, propil. Žije také v městě B.

V 15 letech jsem musel jít pracovat, byl jsem rád, alespoň jsem se dostal za zdi ústavu. Dělal jsem různé práce, například v prádelně, takže umím mandlovat, také jsem dělal nábytek a pomáhal jsem jeden čas také v pohřební službě. Nikdy jsem za odvedenou práci nedostal žádné peníze. Vše šlo pryč ústavu, zřejmě na pobyt. Nevím, několikrát jsem se ptal, ale nechtěli mi to říct.

V ústavu jsme byli všichni nesvéprávní. Když jsme neposlušali, dostávali jsme svěřací kazajky a pak nás dali do izolace. Také na nás pouštěli studené sprchy. Když jsem neposlušal, dostával jsem nějaké prášky, vždycky jsem po nich strašně slintal a klepal se. Hodně jsem po nich spal. Bylo to hrozné. Někdy nás také dávali nahé do klece. Třestali mě za to, že jsem neposlušal. Já musím mít vždycky poslední slovo, a to se jim nelíbilo.

Z ústavu jsem se dostal tak, že psychiatr začal u některých klientů přešetřovat, jestli vůbec v ústavu být musíme. Zjistilo se, že nás tam spousta nepatří, a tak soud rozhodl, že už v ústavu být nemusím. Ostatní šli domů k rodičům, je jsem neměl kam jít, a tak jsem se vydal do města C za bratrem. Bydlel jsem s ním nějaký čas na ubytovně. Z ústavu jsem měl našetřené nějaké finance, takže jsem měl nějakou dobu z čeho žít. Po odchodu z ústavu mi bratr začal dělat opatrovníka a hospodařil mi s penězi. Musel jsem za ním chodit, aby mi dal finance na živobytí. Téměř dva roky jsem pracoval u jednoho zahradníka, neměl jsem ale žádnou pracovní smlouvu. Jednou si mě a bratra pozvali na soud, chtěli podat zprávu o tom, jak žiji a jak mi bratr pomáhá. Zmínil jsem se tam, že pracuji „na černo“ bez pracovní smlouvy a bylo zle. Můj zaměstnavatel musel zaplatit pokutu, a když jsem přišel do práce, vyhodil mě. Stěžoval si také na ubytovně, kde mě potom také vyhodili.

Rozhodl jsem se odjet do města B, kde jsem jako malý vyrůstal. Našel jsem si práci v klášteře, kde jsem pracoval jako údržbář téměř dvanáct let. Dostal jsem tam i byt, byl pěkný a velký. Bratr mi nadále dělal opatrovníka, s penězi jsem si ale hospodařil sám. Později byl bratr odvolán a novým opatrovníkem mi soud ustanovil veřejného opatrovníka.

Musel jsem se odstěhovat z bytu z kláštera, moje opatrovnice mě chtěla mít poblíž, a tak mi sjednala byt v domě s pečovatelskou službou, kde žiji dodnes.

Několikrát jsem si žádal o navrácení svéprávnosti, soud i můj opatrovník mi však sdělili, že musím umět číst a psát, jinak nemohu být svéprávný. Přihlásil jsem se tedy do školy, abych se číst a psát naučil. Chodím tam už druhým rokem a příští rok budu pokračovat. Jezdím dvakrát až třikrát týdně do města D a na doma dostávám úkoly. S doučováním mi pomáhá paní V., která mi i pomohla školu domluvit. S paní V. si rozumím, často mi pomáhá nebo radí, když mám nějaký problém.

Nerozumím si se svojí opatrovnicí, myslím si, že zbytečně omezuje moje finanční prostředky. Nechce mi například dát peníze na barvu do tiskárny nebo na pomůcky do školy. Občas vypomáhám lidem ve městě, a tak si vydělám nějaké finance navíc, a mohu si tak koupit něco bokem. Vadí mi, že ke mně opatrovnice přistupuje jako úřednice, a proto bych chtěl jiného opatrovníka. Také bych se chtěl přestěhovat do jiného města, kde bych měl více možností.

Příloha 6

Formulář: důležité informace o člověku

Tento formulář je přeložen a upraven z knihy *Safe and Secure*: ETMANSKI, AI, CAMMACK, Vickie, COLLINS, Jack. *Safe and Secure*. Vancouver: Planned Lifetime Advocacy Network, 1997.

Důležité informace o člověku

Otázky ve formuláři je možné modifikovat. Při rozhovoru s člověkem je potřeba je formulovat pro něj srozumitelně.

Současná situace

1) ZDRAVOTNÍ STAV

- **Aktuální zdravotní potíže a lékařská péče**

2) VZDĚLÁVÁNÍ/PRÁCE

- **Uveďte aktuální vzdělávací nebo pracovní aktivitu.**
- **Jaké jsou vaše sny do budoucna v pracovní nebo vzdělávací oblasti?**
- **Máte s některými spolužáky nebo spolupracovníky blízký vztah?**
- **Které momenty byly pro Vás v pracovní sféře významné? Co se Vám líbilo? Co jste neměl/a rád/a?**

3) BYDLENÍ

- **Jaká je Vaše aktuální bytová situace?**
- **Jaké jsou pro Vás možnosti/alternativy bydlení v budoucnu?**
- **Shrňte Vaše předchozí varianty bydlení.**
- **Které osoby k Vám měly v těchto předchozích letech významný vztah?**

4) DENNÍ REŽIM

- **Popište, jak vypadá Váš den.**

5) VOLNÝ ČAS A ODPOČINEK

- **Uveďte Vaše aktuální volnočasové aktivity.**

- Jaké vidíte v oblasti volného času a odpočinku možnosti do budoucna?

6) SVÉPRÁVNOST

- Jste plně svéprávný?
- Pokud ne, jaké je Vaše omezení svéprávnosti?
- Kdo je Vaším opatrovníkem?
- Používáte nějaký jiný institut? Jaký?
- Pokud jich používáte víc, jaké?
- Kdo jsou osoby, které tyto funkce vykonávají a jaké jsou kontakty na ně?

7) OSOBNÍ

- Které zvyky a tradice jsou pro Vás důležité?
- Je pro Vás důležitý duchovní a náboženský život?
- Jaké jsou významné události, data a milníky ve Vašem životě?
- Co nebo kdo byl/je ve Vašem životě největším zdrojem emocionální podpory?
- Co Vám v životě přináší největší potěšení a radost?
- Kdo jsou nejdůležitější lidé ve Vašem životě?

Další informace o člověku

- Využívá nějakou sociální službu, popřípadě podporu od svého okolí?
- Rodinná situace člověka
- Jaké jsou možnosti pro trávení volnočasových aktivit v místě jeho bydliště a nejbližšího okolí?
- Jakým způsobem komunikuje? Jaké používá nástroje pro komunikaci (komunikační tabulka, pictogramy...)?
- Rizikové situace

Příloha 7

Příklad vyplnění formuláře: Důležité informace o člověku

Příklad z praxe pana X.

Současná situace pana X.

1) ZDRAVOTNÍ STAV

- **aktuální zdravotní potíže a lékařská péče**

Mám potíže s pravou kyčlí, bolí mě, když déle stojím nebo něco dělám ve stoje, musím si proto občas sednout a odpočinout si. Také se často zadýchám při chůzi. Teď mám ale trackové hole, které používám, když jdu do města. Je to s nimi lepší.

Jednou za půl roku chodím na kontroly ke kardiologovi a jednou za pět let jezdím do Prahy na výměnu kardiostimulátoru.

- **klíčové momenty anamnézy**

V dětství jsem měl úraz, od té doby mám potíže s kyčelním kloubem. V ústavu v městě X jsem měl infarkt, a proto mám voperovaný kardiostimulátor.

2) VZDĚLÁVÁNÍ/PRÁCE

- **Uveďte aktuální vzdělávací nebo pracovní aktivitu.**

Pracoval jsem, když jsem byl v městě A, teď už nepracuji. Přes den se starám o domácnost – chodím nakupovat, také chodím za opatrovníci pro peníze a pak zaplatit poplatky, vyzvedávám obědy nebo vařím.

- **Jaké jsou vaše sny do budoucna v pracovní nebo vzdělávací oblasti?**

Bavila mě práce v zahradnictví a práce se zvířaty, teď už ale pracovat nemohu, kvůli noze a kvůli tomu, že mám špatné srdíčko. Jsem domluvený s jednou paní, že se budu starat o její záhonek před domem, protože ona má zahradu, a tak nebude mít na záhonek čas.

- **Máte s některými spolužáky nebo spolupracovníky blízký vztah?**

Nemám. Se spolužáky ani se spolupracovníky se už dávno nevidám.

- **Které momenty byly pro Vás v pracovní sféře významné? Co se Vám líbilo? Co jste neměl/a rád/a?**

Pracoval jsem v městě B v zahradnictví, bylo tam ale hodně práce za málo peněz, pak mě přeložili do skladu a tam jsem měl peněz víc. V ústavu jsem se staral o slepice, králíky a o sklep, který patřil ústavu. Polovina vajec šla do kuchyně ústavu a polovinu jsem si mohl prodat a peníze si nechat. V ústavu v městě A jsem pak uklízel a pomáhal v kuchyni. Pár měsíců jsem dělal topiče, musel jsem složit topičské zkoušky, kterých jsem se bál, ale nakonec jsem je zvládl na výbornou a byl jsem rád, že jsem to zkusil.

3) BYDLENÍ

- **Jaká je Vaše aktuální bytová situace?**

Bydlím v domě s pečovatelskou službou se svojí manželkou, v 6. patře, v bytě 1+1 s balkonem. Byt máme vybavený, nábytek nám pomohla sehnat paní V. a paní H. a hodně věcí jsme také dostali jako svatební dar. Smlouvu na byt máme na neomezenou dobu. Všechno si děláme sami, pečovatelka nám pomáhá dvakrát týdně s nákupem (v pondělí a v pátek) a vždycky v pátek jí dáváme prádlo na vyprání a vyžehlení. Obědy si bereme z jídelny do kastrůlku, snídaně a večeře si děláme sami.

- **Jaké jsou pro Vás možnosti/alternativy bydlení v budoucnu?**

Jsem tady spokojený, máme všechno. Téměř celý život jsem strávil po ústavech, jsem šťastný, že mohu být konečně samostatný a že mám svobodu. Na jaře chci pro mě a pro moji paní udělat na balkoně posezení, koupit zahradní nábytek a dát tam nějaké květiny. Budeme si tam dávat spolu kafičko. Už se na to moc těším.

- **Shrňte Vaše předchozí varianty bydlení.**

Skoro celý život jsem žil po ústavech – v ústavu A a městě A, v dětství v dětském domově ve městě. Nějakou dobu jsem bydlel také u své babičky, kterou jsem měl moc rád, naučila mě vařit.

- **Které osoby k Vám měly v těchto předchozích letech významný vztah?**

V ústavu A to byl pan vychovatel, který mi pak pomáhal s přestěhováním do města A. V městě A to byla moje manželka X., paní R. (sestřička z města A a naše klíčová pracovnice), paní R. (sociální pracovnice z města A), pan J. (řidič z města A).

4) DENNÍ REŽIM

- **Popište, jak vypadá Váš den?**

Ráno vstávám v šest hodin, poklízím, připravím nám léky, vynesu odpadky, udělám si snídani a čekám, až se moje paní vzbudí. Do té doby vyšívám a poslouchám rádio. Pak jdeme společně s mojí paní pro obědy a podívat se do schránky, jestli nám nepřišla nějaká pošta. Odpoledne posloucháme rádio, moje paní vyšívá a já vyrábím různé krabičky. Když je venku hezky, jdeme na procházku. Večer sledujeme televizi, baví nás seriál Ulice a Ordinace v růžové zahradě. Dvakrát týdně jdu nakupovat s pečovatelkou, někdy jdu i sám, když nám v průběhu týdne něco chybí. Jednou jsme byli v kině, vzala nás tam paní V. Když je hezky, sedneme si na lavičku a povídáme si se sousedy.

5) VOLNÝ ČAS A ODPOČINEK

- **Uveďte Vaše aktuální volnočasové aktivity.**

Baví mě vyšívání různých krabiček, taštiček a domečků. Také mám rád zvířata a těším se, až budu na jaře a v létě pečovat o zahrádku před domem. Bavilo by mě také rybaření.

- **Jaké vidíte v oblasti volného času a odpočinku možnosti do budoucna?**

Péče o zahrádku, kterou budu mít před domem. Rádi bychom s mojí paní jezdili do města C na „tanečky“, kterých jsme se účastnili, když jsme bydleli v městě A. Sociální pracovnice z města A nám dá vědět, kdy „tanečky“ budou. Rád bych, až bude hezké počasí, navštívil své známé v městě A a svoji sestřenic z města B.

6) SVĚPRÁVNOST

Jsem svěprávný a vždycky jsem byl. Tím, že jsem ale žil mnoho let v ústavu, neumím sám hospodařit s finančními prostředky. Pomáhá mi s tím opatrovnice mojí ženy. Vždycky si u ní vyberu peníze a pečovatelka mě pak doprovodí na nákup. Poradí mi, které potraviny mě vyjdou výhodněji a které jsou zase zbytečně drahé. Účtenky za nákupy si pak lepím do sešitu, abych měl přehled, kolik jsem za měsíc utratil.

7) OSOBNÍ

- **Které zvyky a tradice jsou pro Vás důležité?**

Slavíme narozeniny, svátky, Vánoce a Velikonoce. K narozeninám a svátku si koupíme dort a uděláme si kafičko. Dáme si malý dárek. Na Vánoce děláme slavnostní večeři, pečeme cukroví, zdobíme stromeček. Dáváme si dárky, s výběrem a koupí nám pomáhá naše pečovatelka paní E.

- **Je pro Vás důležitý duchovní a náboženský život?**

Jsem věřící, každý týden ve čtvrtek v devět hodin navštěvujeme bohoslužbu tady v domě s pečovatelskou službou. Máme rádi sošky a obrázky s náboženskou tematikou, máme jimi vyzdobený byt.

- **Jaké jsou významné události, data a milníky ve Vašem životě?**
Významný den pro mě byl, když jsme se s X. znovu potkali po letech v ústavu B. Další významný den byl, když se X. přestěhovala za mnou do města A a začali jsme společně bydlet. Ale asi nejvýznamnější událostí byla naše svatba (dne 14. 9. 2013) a přestěhování do města E do domu s pečovatelskou službou (dne 5. 8. 2013).
- **Co nebo kdo byl/je ve Vašem životě největším zdrojem emocionální podpory?**
Moje manželka, paní V. a paní B.
- **Co Vám v životě přináší největší potěšení a radost?**
Největší radost mi přináší to, že jsem samostatný a svobodný, že žiji ve svém bytě a jsem ženatý. To, že jsem se přestěhoval po tolika letech z ústavu do svého bytu. Také to, že jsme s paní X. svoji.
- **Kdo jsou nejdůležitější lidé ve Vašem životě?**
Moje žena, také jsou pro mne důležité paní V. a paní H, pomohly nám přestěhovat se z ústavu do domu s pečovatelskou službou. Také paní A., opatrovnice manželky, která nám hodně pomáhá. Dále také naše pečovatelka paní E.

Další informace o člověku – paní F.

Příklad z praxe – paní F.

- **Využívá nějakou sociální službu, popřípadě podporu od svého okolí?**
Paní F. nevyužívá žádnou sociální službu, stará se o ni rodina. Žije se svojí nevlastní matkou a nevlastním otcem v dvojdomku, kde bydlí i její nevlastní bratr s rodinou. Rodině byla několikrát nabídnuta služba X – poradenství, volnočasové aktivity, málokdy však tuto službu využijí. V případě vyřizování úředních záležitostí spolupracují se sociální pracovníci městského úřadu.
- **Rodinná situace člověka**
O paní F. pečuje od dětství nevlastní matka společně s partnerem. Krátce po porodu byla odebrána své vlastní matce, která o ni nejevila zájem. Vlastní otec se s paní F. již dlouhodobě nestýká. Paní F. má ještě rodinu v městě X, za kterou pravidelně jezdí. Také má dvě sestry, které ji před několika lety kontaktovaly, přestěhováním paní F. se však kontakt přerušil.
- **Jaké jsou možnosti pro trávení volnočasových aktivit v místě jeho bydliště a nejbližšího okolí?**
Rodina žije v sociálně vyloučené romské lokalitě, kde není příliš mnoho možností pro trávení volného času. Přibližně dva kilometry od místa jejich bydliště se nachází městečko, kde sice také není příliš mnoho možností pro trávení volného času, funguje zde ale evangelický sbor a svaz postižených civilizačními chorobami, které je možno kontaktovat. Ideální by bylo sehnat dobrovolníka, který by vzal paní F. do kina, kavárny nebo na procházku. V této lokalitě však bude problematické dobrovolníka sehnat.
- **Jakým způsobem komunikuje? Jaké používá nástroje pro komunikaci (komunikační tabulka, pictogramy...)**
F. komunikuje verbálně. Kdo ji nezná, nemusí jí dobře porozumět. Před cizími lidmi se stydí, když mluví, má sklopené oči. Mluví potichu a špatně artikuluje. Má poměrně dobrou slovní zásobu, dokáže vyprávět o tom, co má a nemá ráda nebo co by ráda dělala.
- **Rizikové situace**
F. žije celý život s matkou, která ji chrání. Od té doby, co žijí v městě B (sociálně vyloučená romská lokalita), ji nikam nepouští, protože má o ni strach. Matčina obava je oprávněná, je velice pravděpodobné, že by se F. nechala využít. Na druhou stranu naivita F. je z části způsobena tím, že ji matka nechce nikam pouštět, a F. tak nemá možnost získat v tomto ohledu žádné zkušenosti.

Příloha 8

Tabulka přání a potřeb – příklad z praxe pana X.

Potřeba/přání	Naplněná potřeba	Prostřednictvím koho/podpora
Vídat známé z ústavu.	<p>Jednou za tři měsíce se účastním tanečních v městě C, kam naši přátelé jezdí.</p> <p>Navštěvuji přátele v ústavu.</p> <p>Kamarádi z ústavu mě navštěvují doma.</p>	<p>Zkusíme oslovit dobrovolníka, který by pana X. doprovázel jednou za tři měsíce na taneční do města A (pan X. si netroufá cestovat sám, cesta je poměrně dlouhá a musí absolvovat několik přestupů, zpět přijede až ve večerních hodinách).</p> <p>Oslovíme paní H. a paní Š (přátelé), jestli by nechtěly pana X. na taneční doprovázet.</p> <p>Zjistit, jestli by doprovod pana X. na taneční nebyl v kompetenci pečovatelské služby.</p> <p>Zjistit, jestli nějaký zaměstnanec z ústavu nebydlí v místě bydliště pana X. nebo v jeho okolí a jestli by nebyl ochotný pana X. občas svézt za jeho přáteli.</p> <p>Oslovit kamaráda a pozvat ho k sobě domů. Domluvit se v ústavu, zda by nějaký zaměstnanec doprovodil kamaráda na návštěvu k panu X.</p>
Zahradničit.	<p>Pořídím si na balkon květiny.</p> <p>Obdělávám záhonek před domem.</p>	<p>Probrat s opatrovníkem finanční možnosti pana X. a poprosit sociální pracovníci, aby doprovodila pana X. vybrat květiny na balkon.</p> <p>Oslovit sousedy z domu, kteří mají přidělený záhonek před domem, zda by panu X. neporadili s výběrem květin nebo ho na nákup doprovodili.</p> <p>Oslovit pečovatelskou službu a zjistit, jaká je podmínka pro získání záhonku před domem.</p>
Chodit na ryby.	<p>Dvakrát do měsíce chodím na ryby.</p>	<p>Zjistit, jestli není v místě bydliště pana X. nějaký rybářský spolek.</p> <p>Oslovit všechny známé, jestli neznají nějakého rybáře. Následně rybáře oslovit, zda by nechtěl chodit s panem X. na ryby. Zařídit rybářský lístek.</p>
Navštěvovat pravidelně svoji sestřenicí z města B.	<p>Pravidelně cestuji sám za svoji sestřenicí.</p>	<p>Oslovit dobrovolníka, který by trénoval s panem X. trasu za jeho sestřenicí, poradil mu, jak a kde najít spojení.</p> <p>Oslovit sestřenicí, jestli by pana X. nějaký čas, než si trasu natrénuje, nedoprovázela.</p>

ETICKÝ KODEX PODPŮRCE

PRINCIPY

1. **Smyslem podpory při rozhodování je naplnění a ochrana práv a zájmů člověka při právním jednání a zapojení člověka do společnosti.**
2. **Výkon podpory při rozhodování je založen na respektování přirozené důstojnosti člověka, jeho samostatnosti a osobní nezávislosti.**
3. **Úkolem podpůrce není řídit život člověka, kterého podporuje.**

PRAVIDLA

1. **Podpůrce poskytuje člověku veškerou potřebnou podporu pro to, aby mohl přijímat vlastní rozhodnutí:**
 - opakovaně (průběžně) zjišťuje přání člověka;
 - pomáhá člověku rozhodnout se, srozumitelně mu vysvětluje povahu a následky jeho možných rozhodnutí;
 - respektuje rozhodnutí člověka, pokud je to možné, a to i pokud je vnímá jako rozhodnutí nerozumná.
2. **Podpůrce dbá na to, aby člověk žil život dle svých představ:**
 - nesmí vycházet jenom z toho, co sám považuje za dobré;
 - dbá, aby způsob života (nelze-li tomu rozumně odporovat) odpovídal i zvláštním představám a přáním člověka;
 - nesmí člověka ponižovat, nic mu přikazovat a zakazovat, dělat rozhodnutí za něj a bez jeho vědomí;
 - musí s člověkem jednat důstojně a uctivě;
 - pouze v případě, že není možné zjistit aktuální vůli nebo preference člověka, jedná podpůrce v zájmu člověka, a to s řádnou péčí a svědomitostí – na základě znalosti aktuální situace, osobního příběhu a dříve vyjádřených preferencí člověka;
 - omezí na minimum negativní rušivé a omezující zásahy do života člověka.
3. **Podpůrce dbá, aby způsob života člověka nebyl v rozporu s jeho schopnostmi:**
 - vidí-li některá opatření či omezení (např. opatrovnictví) jako zbytečně omezující nebo nepotřebná, upozorňuje na to a usiluje o změnu;
 - usiluje o to, aby člověk nabyl více schopností a dovedností nebo je udržel.
4. **Podpůrce se aktivně domáhá naplňování práv člověka:**
 - dbá na zdravotní stav člověka (dostatečný přísun léků, zajištěnou péči);
 - podniká potřebné kroky k nápravě, zjistí-li, že jsou práva člověka porušována či ohrožena;
 - chrání člověka před zanedbáváním, špatným zacházením a mučením, zneužíváním a vykořisťováním.
5. **Podpůrce má s člověkem dobrý vztah na bázi rovnocenného partnerství:**
 - komunikuje s ním způsobem, kterému člověk rozumí a který mu vyhovuje, a to i za pomoci dalších osob, pokud je to potřeba;
 - je s člověkem v častém a pravidelném kontaktu (osobním, telefonickém, písemném či jinými prostředky);
 - jedná poctivě a v dobré víře;
 - projevuje o člověka skutečný zájem.
6. **Podpůrce spolupracuje s ostatními osobami, které člověku poskytují přirozenou i profesionální podporu:**
 - usiluje o zajištění sociální podpory v blízkém okolí člověka;
 - spolupracuje se sociálním okolím člověka – s příbuznými, přáteli, s opatrovníkem (pokud je ustanoven) apod.;
 - spolupracuje s pracovníky pomáhajících profesí.

7. Podpůrce usiluje o to, aby člověk žil v běžném prostředí:

- podporuje život člověka v přirozeném prostředí jeho domova a k tomu vyhledává adekvátní terénní a ambulantní služby, je-li to potřeba;
- působí tak, aby se člověk nedostal do ústavu a žil v co nejméně omezujícím prostředí;
- pokud je člověku poskytována pobytová sociální služba, zvažuje, zda není vhodné zajistit služby v méně omezujícím prostředí.

8. Podpůrce nezneužívá svoji pozici:

- netěží ze svého postavení žádné výhody;
- při konfliktu s člověkem žádá o pomoc třetí stranu;
- vyhýbá se jakýmkoli střetům mezi svými zájmy a zájmy člověka, za něhož činí právní jednání;
- dojde-li ke střetům zájmů, obrací se na soud.

9. Podpůrce se vzdělává v otázkách podporovaného rozhodování a v souvisejících tématech.

Seznam použitých zdrojů:

1. Modely podpory pro rozhodování lidí s mentálním postižením. *Metodika výkonu opatrovnictví*. Karlovy Vary: Instand, z. ú., 2015. Dostupné z <http://www.instand.cz/>.
2. *Modely podpory pro rozhodování lidí s mentálním postižením. SWOT analýza*. Dostupné z http://www.instand.cz/dokumenty/swot-analyza_201308301326151.pdf.
3. *Modely podpory pro rozhodování lidí s mentálním postižením. Zpráva ze stáže v Britské Kolumbii v Kanadě*. Dostupné z http://www.instand.cz/dokumenty/zprava-ze-staze-v-britske-kolumbii_201308301326489.pdf.
4. *Modely podpory pro rozhodování lidí s mentálním postižením. Zpráva ze stáže ve Švédsku*. Dostupné z http://www.instand.cz/dokumenty/zprava-ze-staze-ve-svedsku_201308301327131.pdf.
5. BACH, Michael. *Legal Capacity, Personhood and Supported Decision-Making* [online]. [cit. 14. 01. 2015]. Canadian Association for Community Living, January 2006. Dostupné z http://supporteddecisionmaking.org/sites/default/files/legal_capacity_personhood_sdm.pdf.
6. CARTER, Barbara. *Supported decision making – Background and discussion paper* [online]. [cit. 02. 03. 2014]. The Office of the Public Advocate, listopad 2009. Dostupné z www.publicadvocate.vic.gov.au/file/file/Research/Discussion/2009/0909_Supported_Decision_Making.pdf.
7. GOFFMAN, Erwing. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. London: Oxford, 1991.
8. HARTNOLL, Richard a kol. *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule (Snowball Sampling)*. Rada Evropy, 2003. Dostupné z www.drogy-info.cz/index.php/./Prirucka_Snowball_Sampling1.pdf.
9. KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2009.
10. LEČBYCH, Martin. *Modely mentální retardace*. Psychologie dnes. 2005, 11.
11. MICHALÍK, Jan a kol. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011.
12. OLIVER, Mike. *The Individual and Social Model of Disability* [online]. [cit. 14. 01. 2015]. University of Leeds, 2005. Dostupné z <http://disability-studies.leeds.ac.uk/files/library/Oliver-in-soc-dis.pdf>.
13. RITTICHOVÁ, Barbora a kol. *Analýza možnosti vytvoření institutu profesionálního opatrovníka a podpůrce v právním prostředí ČR*. Karlovy Vary: Instand, o. s., 2014. Dostupné z http://www.instand.cz/dokumenty/analiza-moznosti-vytvoreni-institutu-profesionalniho-opatrovnika-a-podpurce-v-pravnim-protredi-cr_201501091001583.pdf.
14. RITTICHOVÁ, Barbora a kol. *Komparativně-právní analýza zahraničních modelů náhradního a podporovaného rozhodování*. Karlovy Vary: Instand, o. s., 2013. Dostupné z http://www.instand.cz/dokumenty/pravnici-last_201312101337235.pdf.
15. SILVERS, Anita. *Moral status: What a bad idea!* [online]. Scoping paper for In: *From the Margins: New Foundations for Personhood and Legal Capacity in the 21st Century*. University of British Columbia, 4/29/11-5/1/11. [cit. 02. 03. 2014]. Dostupné z http://cic.arts.ubc.ca/files/2014/07/MORAL_STATUS_SCOPING_PAPER_-_Final___Anita_Silvers.pdf.
16. TOŠNER, Jiří. „Pomáháme těm, co pomáhají...“. Konference „Neziskové organizace a dobrovolnictví“, 20. 2. 2013 v Karlových Varech.
17. *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (Convention on the Rights of Persons with Disabilities)* [online]. [cit. 14. 1. 2015]. New York: OSN, 2006. Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/10774/umluva_CJ_rev.pdf.
18. Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník
19. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách
20. Zákon 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě
21. Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi

Další zdroje:

22. Independent living, www.independentliving.org
23. Dobromysl, Informace – Inspirace – Integrace, www.dobromysl.cz/
24. QUIP, společnost pro změnu, www.kvalitavpraxi.cz.
25. Obczan – komunitní portál o rekodifikaci, www.obczan.cz/zakon/noz

INSTAND z. ú., institut pro podporu vzdělávání a rozvoj kvality ve veřejných službách

Sídlo sdružení:
5. května 1323 / 9, 140 00 Praha 4 – Nusle
Tel/fax: 261 218 584
E-mail: info@instand.cz

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

I N S T A N D

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

Projekt je financován z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR.